

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

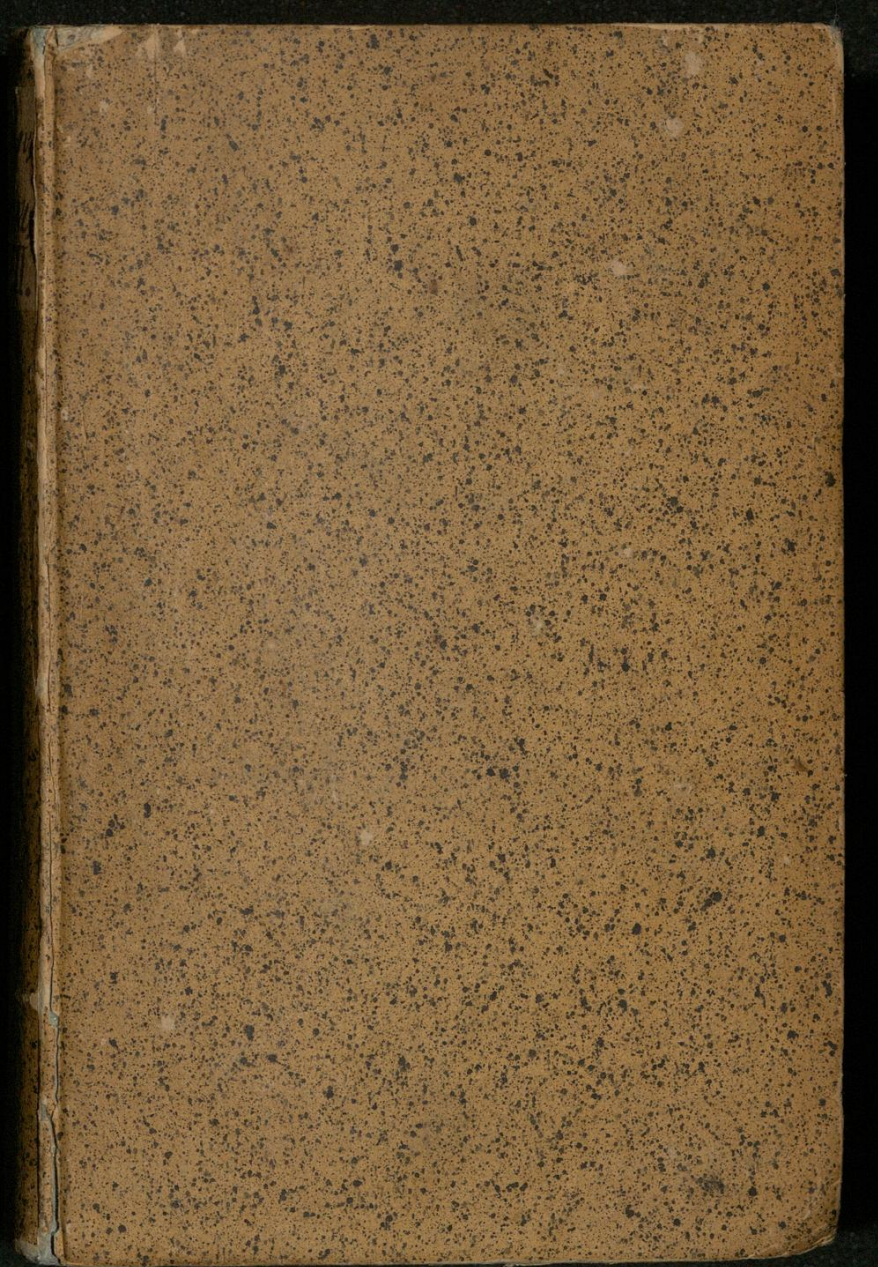
Mannhemii, 1783

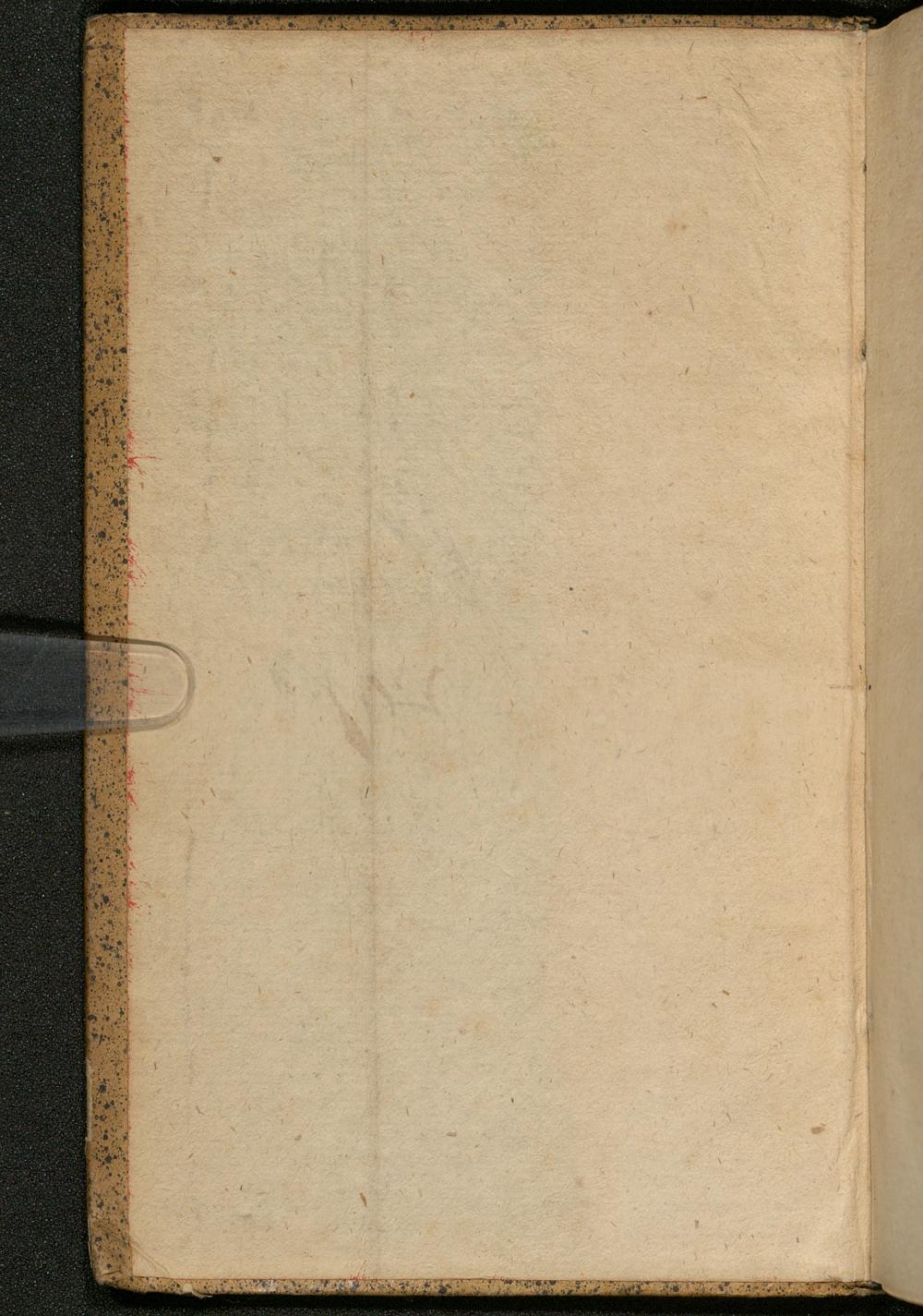

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1333](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1333)

Handwritten text in a cursive script, possibly a name or title.

L 999

1776

THE

LIBRARY

OF THE

UNIVERSITY OF

YALE

1776

LIBRARY

1776

LIBRARY

T

H

T

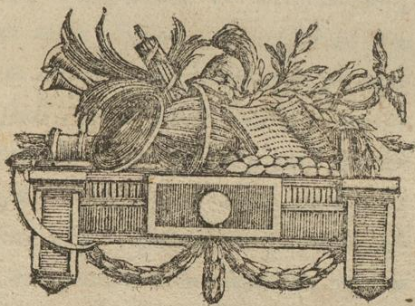
e

Cur

TITI LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES

TOMUS DUODECIMUS

La 99

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis literatæ
M DCC LXXXIII

TITI LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
AB URBE CONDITA
LIBER XLV

EPITOME

*P*ERSEUS ab Æmilio Paulo in Samo-
thrace captus est. Quum Antiochus, Sy-
riæ rex, Ptolemæum & Cleopatram,
Ægypti reges obsideret, & missis ad eum,
a senatu legatis, qui juberent, ab obsi-
dione socii regis abfisteret, editisque man-
datis consideraturum se ille, quid facien-
dum esset, respondisset; unus ex legatis
Popillius virga regem circumscripsit: jus-
sitque, antequam circulo excederet, respon-
sum daret. Qua asperitate effecit, ut
Antiochus bellum omitteret. Legationes
gratulantium populorum ac regum in se-
natum admiffæ. Rhodiorum, quia eo bello
contra populum Romanum faverant, ex-
clusa. Postero die, quum de eo quærere,

*tur, ut iis bellum indiceretur, causam
 in senatu patriæ suæ legati egerunt. Nec
 tamquam hostes, nec tamquam socii di-
 missi. Macedonia in provinciæ formam
 redacta est. Æmilius Paullus, repugnanti-
 bus militibus ejus propter minorem præ-
 dam, & contradicente Ser. Sulpicio Galba,
 triumphavit : & Persen cum tribus filiis
 ante currum duxit, cujus triumphi lætitia
 ne solida ei contingeret, duorum filiorum
 funeribus insignita est : quorum alterius
 mors patris triumphum præcessit, alterius
 secuta est. Lustrum conditum est a censo-
 ribus. Censa sunt civium capita trecenta
 duodecim millia, octingenta quinque.
 Prusias, Bithyniæ rex, Romam, ut se-
 natui gratularetur ob victoriam ex Mace-
 donia partam, venit ; & Nicomedem
 filium senatui commendavit. Rex, plenus
 adulationis, libertum se populi Romani
 dicebat.*

I.

VICTORIÆ nuncii, Q. Fabius & L. Lentulus & Metellus, quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam quum venissent, præcerptam tamen ejus rei lætitiã inveniunt. Quarto post die, quam cum rege est pugnatum, quum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota spectacula pervasit; « pugnatum in Macedonia, & devictum » regem esse. » Dein frenitus increbruit: postremo clamor plaususque, velut certo nuncio victoriæ adlato, est exortus. Mirari magistratus, & quærere auctorem repentinæ lætitiæ: qui postquam nullus erat, evanuit quidem tamquam incertæ rei gaudium; omen tamen lætum infidebat animis. Quod postquam veris nunciis Fabii Lentulique & Metelli adventu firmatum est, quum victoria ipsa, tum augurio animorum suorum, lætabantur. Et aliter traditur circensis turbæ non minus similis veri lætitiã. Ante diem decimum Kalendas Octobres (a), ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli,

*U. c. 584.
a. C. 168.*

*Fama
de
victoria
Macedo-
nica.*

(a) Ex vetere Calendario legendum putat Manutius *A. D. XV. Sigonius*:

U. c. 584.
a. C. 168.

ad quadrigas mittendas escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, * laureatas literas dicitur: quadrigis missis, consul currum conscendit: &, quum per circum reveheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo ostendit. Quibus conspectis, repente inmemor spectaculi populus in medium decurrit. Eo senatum consul vocavit, recitatisque tabellis, ex auctoritate Patrum pro foris publicis denunciavit populo: « L. Æmilium collegam signis conlatis cum » rege Perseo pugnavisse. Macedonum exerci- » tum cæsum fufumque. Regem cum paucis » fugisse. Civitates omnes Macedoniae in di- » tionem populi Romani venisse. » His auditis, clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relic- tis, domus magna pars hominum ad conjuges liberosque lætum nuncium portabant. Tertius decimus dies erat ab eo, quo in Macedonia pugnatum est.

II. POSTERO die senatus in curia habitus, supplicationesque decretæ, & senatusconsultum factum est, ut consul, quos, præter milites sociosque navales, conjuratos haberet,

* Perspicue vox una desideratur, ut sit reddidisse laureatas literas dicitur. Sigonius.

dimitteret : de militibus fociisque navalibus *U. c. 584.*
 dimittendis referretur , quum legati ab L. *a. C. 168.*
Legati
Æmilii.
 Æmilio consule , a quibus præmissus tabel-
 larius esset , *. Ante diem sextum Kalendas
 Octobres , hora fere secunda , legati urbem
 ingressi sunt (*b*) , ingentem secum obcurren-
 tium , quacumque ibant , prosequentiumque
 trahentes turbam , in forum ad tribunal per-
 rerunt . Senatus forte in curia erat : eo
 legatos consul introduxit . Ibi tantum temporis
 retenti , dum exponerent , « quantæ regiæ
 » copiæ peditum equitumque fuissent , quot
 » millia ex his cæsa , quot capta forent ;
 » quam paucorum militum jactura tanta
 » hostium strages facta ; quam cum paucis
 » rex fugisset : existimari Samothraciam peri-
 » turum , paratam classem ad perfequendum
 » esse : neque terra , neque mari elabi posse : »
 eadem hæc paullo post in concionem traducti
 exposuerunt : renovataque lætitia , quum *Supplicatio-*
nes. consul edixisset , « ut omnes ædes sacræ

* Et hic vox una deest ad integritatem sententiæ :
 quum legati ab L. Æmilio consule , a quibus præ-
 missus tabellarius esset , venissent . Sigonius .

(*b*) Juvabis orationem addenda copula *ingressi*
sunt , & *ingentem* , Drak .

U. c. 584. » apèrentur, » pro se quisque ex concione
 a. C. 168. ad gratias agendas ire Diis ; ingentique turba ,
 non virorum modo , sed etiam feminarum ,
 conferta tota urbe Deorum immortalium tem-
 pla. Senatus , revocatus in curiam , supplica-
 tiones , ob rem egregie gestam ab L. Æmilio
 consule , in quinque dies circa omnia pulvi-
 naria decrevit , hostiisque majoribus sacrificari
 iussit. Naves , quæ in Tiberi paratæ instruc-
 tæque stabant , ut , si rex posset resistere ,
 in Macedoniam mitterentur , subduci , & in
 navalibus conlocari : socios navales , dato
 annuo stipendio , dimitti , & cum his omnes ,
 qui in consulis verba juraverant : & quod
 militum Corcyræ , Brundisii , ad mare superum
 aut in agro Larinati esset , (omnibus his locis
 dispositus exercitus fuerat , cum quo , si res
 posceret , C. Licinius collegæ ferret opem)
 hos omnes milites dimitti placuit. Supplica-
 tio pro concione populi indicta est (c) , ex-
 ante diem quintum Idus Octobres cum eo
 die in quinque dies.

III. Ex Illyrico duo legati , C. Licinius
 Nerva & P. Decius , nunciarunt , « exercitum
 » Illyriorum cæsum : Gentium regem captum ,

(c) Scribe populo indicta est. Ita Gron. Crev.

LIBER XLV CAP. III

» in ditione populi Romani & Illyricum esse. »
 Ob eas res, gestas ductu auspicioque L.
 Anicii prætoris, senatus in triduum supplica-
 tiones decrevit, ut Latinæ ediætæ a consule
 sunt in ante quartum & tertium & pridie
 Idus Novembres (*d*). Tradidere quidam,
 legatos Rhodios, nondum missos post victo-
 riam nunciatam, velut ad ludibrium stolidæ
 superbix, in senatum vocatos esse. Ibi Age-
 sipolim principem eorum ita locutum: « Mis-
 » sos esse legatos ab Rhodiis ad pacem inter
 » Romanos & Persea faciendam; quod id
 » bellum grave atque incommodum Græciæ
 » omni, sumtuosum ac damnosum ipsis Ro-
 » manis esset. Fortunam perbene fecisse,
 » quando, finito aliter bello, gratulandi sibi
 » de victoria egregia Romanis obportunita-
 » tem dedisset. » Hæc ab Rhodio dicta.
 Responsum ab senatu esse, « Rhodios nec
 » utilitatum Græciæ, neque cura inpenfarum
 » populi Romani, sed pro Perseo legatio-
 » nem eam misisse. Nam, si ea fuisset cura,
 » quæ simularetur, tum mittendos legatos
 » fuisse, quum Perseus, in Thessaliam (*e*)

U. c. 584.
 a. C. 168.

*Legati
 Rhodii
 ludibrio
 habiti.*

(d) Vel dele has voces ut *Latinæ*, vel earum
 loco lege cum Jac. Gron. & *statim*.

(e) *Thessalia* Gron.

V. c. 38.
a. C. 168.

» exercitu inducto, per biennium Græcas
» urbes, alias obsideret, alias denunciatio-
» armorum terreret. Tum nullam pacis ab
» Rhodiis mentionem factam. Postquam su-
» peratos saltus transgressosque in Macedo-
» niam Romanos audirent (f), & inclusum
» teneri Persea, tunc Rhodios legationem
» misisse, non ad ullam aliam rem, quam
» ad Persea ex imminente periculo eripien-
» dum. » Cum hoc responso legatos dimis-
» sos.

IV. PER eosdem dies & M. Marcellus, ex provincia Hispania decedens, Marcolica nobili urbe capta, decem pondo auri, & argenti ad summam festerii decies in ærarium retulit. Paullus Æmilius consul, quum castra, ut supra dictum est, ad Siras terræ Odonticæ haberet, quum literas ab rege Perseo per ignobiles tres legatos (g) cerneret, & ipse inlacrimasse dicitur forti humanæ: quod, qui paullo ante, non contentus regno Macedoniae, Dardanos Illyriosque obpugnasset, Bastarnarum excivisset auxilia, is tum,

*Persei
litera ad
Æmilium.*

(f) Recte monet Gron. legendum *audierint*.

(g) Subjicit Muretus *missas*: quæ vox necessaria videtur, vel *adlatas*.

amisso exercitu, extorris regno, in parvam
 insulam compulsus, supplex, fani religione,
 non viribus suis, tutus esset. Sed postquam,
 « Regem Persea consuli Paulo salutem, »
 legit; miserationem omnem stultitia igno-
 rantis fortunam suam exemit. Itaque quam-
 quam in reliqua parte literarum minime re-
 giæ preces erant, tamen sine responso ac sine
 literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus,
 cujus nominis obliviscendum victo esset:
 itaque alteræ literæ cum privati nominis
 titulo missæ, & petiere, & impetravere, ut
 aliqui ad eum mitterentur, cum quibus lo-
 qui de statu & conditione suæ fortunæ pos-
 set. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A.
 Postumius Albinus, A. Antonius. Nihil ea
 legatione perfectum est, Perseo regium no-
 men omni vi amplectente, Paulo, ut se sua-
 que omnia in fidem & clementiam populi
 Romani permetteret, contendente.

V. DUM hæc aguntur, classis Cn. Octavii
 Samothracam est adpulsa. Is quoque, præ-
 senti admoto terrore, modo minis, modo
 spe perlicere, ut se traderet, quum conare-
 tur; adjuvit in hoc eum res, seu casu con-
 tracta, seu consilio. L. Atilius iulustris ado-

*U. c. 584.
 a. C. 168.*

*Classis
 Rom.
 ad
 Samothracam
 adpulsa.*

U. c. 584.
a. C. 168.

lesceris, quum in concione esse populum Samothracum animum advertisset, a magistratibus petiit, ut sibi paucis adloquendi populi potestatem facerent. Permissio, « Utrum nos, » hospites Samothraces, vere accepimus, an » falso, sacram hanc insulam, & augusti totam atque inviolati soli esse? » Quum creditæ sanctitati adfentirentur omnes, « Cur » igitur, [inquit], pollutam (h) homicida » sanguine regis Eumenis violavit? &, quum » omnis præfatio sacrorum eos, quibus non » sint puræ manus, sacris arceat, vos penetralia vestra contaminari cruento latronis » corpore finetis? » Nobilis fama erat, apud omnes Græciæ civitates, Eumenis regis per Evandrum Delphis prope perpetrata cædes. Itaque, præterquam quod in potestate Romanorum sese insulamque totam & templum cernebant esse, ne inmerito quidem ea sibi exprobrari rati, Theondam, qui summus magistratus apud eos erat, (regem ipsi adpellant) ad Persea mittunt, qui nunciaret, « Argui cædis Evandrum Cretensem. Esse » autem judicia apud sese more majorum

*Evander
Cretenfis
evocatur
ad causam
dicendam
a
Samothracibus.*

(h) Gron. conjicit legendum esse: *pollutus homicida*. Et hanc conjecturam probant Crev. & Drak.

» comparata de iis , qui incestas manus in-
 » tulisse intra terminos sacratos templi di-
 » cantur. Si confideret Evander , innoxium
 » se rei capitalis argui , veniret ad causam
 » dicendam : si committere se iudicio non
 » auderet , liberaret religione templum , ac
 » sibimet ipse consuleret. » Perseus , evocato
 Evandro , « iudicium subeundi nullo pacto
 » auctor esse : nec causa , nec gratia parem
 » fore. » Suberat & ille metus , ne damnatus
 auctorem se nefandi facinoris protraheret.
 « Reliqui quid esset (i) nisi ut fortiter mo-
 » riarur ? » Nihil palam abnuere Evander :
 sed quum , veneno se malle mori , quam
 ferro , dixisset ; occulte fugam parabat. Quod
 quum renunciatum regi esset , metuens , ne ,
 tamquam a se subtracto poenæ reo , iram
 Samothracum in se converteret , interfici
 Evandrum iussit. Qua perpetrata temere cæde ,
 subiit extemplo animum , in se nimirum re-
 ceptam labem , quæ Evandri fuisset : ab illo
 Delphis vulneratum Eumenem , ab se Samo-
 thracæ Evandrum occisum. Ita duo sanctissi-
 ma in terris templa , se uno auctore , fan-
 guine humano violata. Hujus rei crimen ,

U. c. 584.
 a. C. 108.

Occiditur
 a Perseo.

(i) Imo esse , ut monet Gron.

U. c. 584. corrupto pecunia Theonda, avertitur, ut
a. C. 168. renunciaret populo, Evandrum sibi ipsum
 mortem conscivisse (k).

*Persei
 amici
 transfu-
 giunt.*

*Rex fugam
 molitur.*

VI. CETERUM tantò facinore in unicum
 relictum amicum, ab ipso per tot casus ex-
 pertum, proditumque, quia non prodiderat,
 omnium ab se abalienavit animos. Pro se
 quisque transire ad Romanos: fugæque con-
 silium capere solum prope relictum coëge-
 runt: Oroandemque Cretensem, cui nota
 Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea re-
 gione fecerat, adpellat, ut se sublatum in
 lembum ad Cotym deveheret. Demetrium
 est portus in promontorio quodam Samo-
 thracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis
 deferuntur, quæ ad usum necessaria erant:
 deferuntur & pecunia, quanta clam deferri
 poterat. Rex ipse nocte media, cum tribus
 conscivis fugæ, per posticum ædium in pro-
 pinquum cubiculo hortum, atque inde, ma-
 ceriam ægre transgressus, ad mare pervenit.
 Oroandes jam tum, dum pecunia deferretur,
 primis tenebris solverat navem, ac per altum
 Cretam petebat. Postquam in portu navis non
 inventa est, vagatus Perseus aliquamdiu in

(k) *conscivisse Gron. Crev.*

litore, postremo timens lucem jam adpropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum delituit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi, ad ministerium electi regis: ea cohors, persecuta (1) regem fugientem, ne tum quidem abscedebat, donec jussu Cn. Octavii pronunciatum est per præconem, « Regios pueros Macedonasque alios, qui Samothracæ essent, si transfirent ad Romanos, incolumitatem, libertatemque & sua omnia servaturos, quæ aut secum haberent, aut in Macedonia reliquissent. » Ad hanc vocem transitio omnium facta est, nominaque dabant ad C. Postumium tribunum militum. Liberos quoque parvos regios Ion Thessalonicensis Octavio tradidit: nec quisquam, præter Philippum, maximum natum e filiis, cum rege relictus. Tum sese filiumque Octavio tradidit; fortunam Deosque, quorum in templo erant (m) nulla ope supplicem juvantes, accusans. In prætoriam navem inponi jussus: eodem & pecunia, quæ

*U. c. 584.
a. C. 168.*

*Regii pueri
transcunt
ad
Romanos.*

*Tradit se
tes.*

(1) *prosecuta Gron. Grev.*

(m) *Gron. & post eum Grev. & Drak, legendum
putant quorum templum erat.*

U. c. 584. superfuit delata est : extemploque classis
a. C. 163. Amphipolim reperit. Inde Octavius regem
 in castra ad consulem misit, præmissis literis,
 ut in potestate eum esse & adduci sciret.

Adducitur
 ad
 Æmilium.

VII. SECUNDAM eam Paullus, sicut erat,
 victoriam ratus, victimas cecidit eo nuncio;
 &, consilio advocato, literas prætoris quum
 recitasset, Q. Ælium Tuberonem obviam
 regi misit: ceteros manere in prætorio fre-
 quentes iussit. Non alias ad ullum spectacu-
 lum tanta multitudo obcurrit. Patrum ætate
 Syphax rex captus in castra Romana adductus
 erat: præterquam quod nec sua, nec gentis
 fama comparandus, tunc quoque accessio Pu-
 nici belli fuerat, sicut Gentius Macedonici.
 Perseus caput belli erat: nec ipse tantum,
 patris avique, quos sanguine ac genere contin-
 gebat (n), fama conspectum eum efficiebat, sed
 effulgebant Philippus ac Magnus Alexander,
 qui summum imperium in orbe terrarum
 Macedonum fecerant. Pullo amictus illo Per-
 seus ingressus est castra (o), nullo suorum
 alio

(n) Aliquid intercuisse, ac legi posse existimat
 Crev. patris avique, & ceterorum regum; quos san-
 guine &c.

(o) Locus depravatus. Nihil probabilius, quam
 quod suggerit Grævius: Pullo amictus cum filio
 Perseus &c.

alio comite, qui socius calamitatis misera-
biliores eum faceret. Progredi præ turba
obcurrentium ad spectaculum non poterat,
donec consul lictores misisset, qui submo-
vendo iter ad prætorium facerent. Confur-
rexit consul, & jussis sedere aliis, pro-
gressusque paulum, introeunti regi dextram
porrexit. Submittentemque se ad pedes sus-
tulit: nec adtingere genua passus, introduc-
tum in tabernaculum adversus advocatos in
consilium considerare iussit.

*U. c. 384.
a. C. 108.*

VIII. PRIMA percontatio fuit, « qua sub-
» actus injuria contra populum Romanum
» bellum tam infesto animo suscepisset; quo
» se regnumque suum ad ultimum discrimen
» adduceret? » Quum, responsum expec-
tantibus cunctis, terram intuens, diu tacitus
sleret, rursus consul: « Si juvenis regnum
» accepisses, minus equidem mirarer, igno-
» rasse te, quam gravis aut amicus, aut
» inimicus esset populus Romanus. Nunc
» vero, quum & bello patris tui, quod no-
» biscum gessit, interfuisses, & pacis postea,
» quam cum summa fide adversus eum colui-
» mus, meminisses, quod consilium, quorum
» & vim bello, & fidem in pace expertus

*Cof. eum
adloquitur
eum.*

U. c. 584.
a. C. 168.

» effes, cum iis tibi bellum esse, quam
» pacem, malle? » Nec interrogatus, nec
accusatus quum responderet: « Utrumque
» tamen hæc, sive errore humano, seu casu,
» seu necessitate inciderunt, bonum animum
» habe: multorum regum, populorum casi-
» bus cognita populi Romani clementia non
» modo spem tibi, sed prope certam fidu-
» ciam salutis, præbet. » Hæc Græco ser-
mone Perseo: Latine deinde fuis, « Exem-
» plum insigne cernitis, [inquit,] mutatio-
» nis rerum humanarum. Vobis hoc præcipue
» dico, juvenes. Ideo in secundis rebus nihil
» quemquam superbe ac violenter consulere
» decet, nec præsentem credere fortunæ; quum,
» quid vesper ferat, incertum sit. Is demum
» vir erit, cujus animum nec prospera flatu
» suo efferet, nec adversa infringet. » Con-
silio dimisso, tuendi cura regis Q. Ælio man-
datur. Eo die & invitatus ad consulem Per-
seus, & alius omnis ei honos habitus est,
qui haberi in tali fortuna poterat.

IX. EXERCITUS deinde in hiberna dimissus
est. Maximam partem copiarum Amphipolis,
reliquas propinquæ urbes acceperunt. Hic
finis belli, quum quadriennium continuum

*Regni
Macedoni-
ei finis.*

bellatum esset, inter Romanos ac Persea fuit, idemque finis incliti per Europæ plerumque atque Asiam omnem regni. Vicesimum ab Carano, qui primus regnavit, Persea numerabant. Perseus, Q. Fulvio, L. Manlio consulibus, regnum accepit: a senatu rex est appellatus, M. Junio, A. Manlio consulibus: regnavit undecim annos. Macedonum obscura admodum fama usque ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum crescere quum cœpisset, Europæ se tamen finibus continuit, Græciam omnem & (p) partem Thraciæ atque Illyrici amplexa. Superfudit deinde se in Asiam: & tredecim annis, quibus Alexander regnavit, primum omnia, qua Persarum prope inmensò spatio imperium fuerat, suæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamque, qua terrarum ultimus finis (q) Rubrum mare amplectitur, peragravit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenque, inde morte Alexandri distractum in multa regna, dum ad se quisque opes rapiunt, lacerantes vicibus: a summo culmine fortunæ ad ultimum finem centum quinquaginta annos sterit.

(p) & l. ac Gron. Crev.

(q) Forte *ultimos fines* Gron. Crev. & Drak.

U. c. 584.
a. C. 168.

X. VICTORIÆ Romanæ fama quum pervasisset in Asiam, Antenor, qui cum classe lemborum ad Phanas stabat, Cassandriam inde trajecit. C. Popillius, qui ad Delum præsidio navibus Macedoniam petentibus erat, postquam debellatum in Macedonia & statione submotos hostium lembos audivit, dimissis & ipse Atticis navibus, ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit: ut prius obcurrere Antiocho posset, quam ad Alexandræ mœnia accederet. Quum præterveherentur Asiam legati, & Loryma venissent, qui portus viginti paullo amplius millia ab Rhodo abest, ex adverso urbi ipsi positus; principes Rhodiorum obcurrunt (jam enim eo quoque victoriæ fama perlata erat) orantes, « ut Rhodum deveherentur. Pertinere id ad famam salutemque civitatis, noscere ipsos omnia, quæ acta essent, agerenturque Rhodi, & comperta per se, non vulgata fama, Romam referre.» Diu negantes perpulerunt, ut moram navigationis brevem pro salute sociæ urbis paterentur. Postquam Rhodum ventum est, in concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Adventus legatorum auxit potius timor:

*Rhodum
invitantur
legati Romanorum
ad Antiochum.*

rem civitati, quam minuit : omnia enim Popillius, quæ singuli universique eo bello hostiliter dixerant, fecerantque, retulit. Et, vir asper ingenio, augebat atrocitatem eorum, quæ dicerentur, vultu truci & accusatoria voce : ut, quum propriæ simultatis nulla causa cum civitate esset, ex unius senatoris Romani acerbitate, qualis in se universi senatus animus esset, conjectarent. C. Decimii moderator oratio fuit, qui, « in » plerisque eorum, quæ commemorata a » Popillio essent, culpam non penes populum, sed penes paucos concitatores vulgi » esse, [dixit.] Eos, venalem linguam habentes, decreta plena regiae adfentationis » fecisse : & eas legationes misisse, quarum » Rhodios semper non minus puderet, quam » pœniteret. Quæ omnia, si tamen populo » foret (r), in capita noxiorum versura. » Cum magno adfensu auditus est, non magis eo, quod multitudinis noxam elevabat, quam quod culpam in auctores verterat. Itaque quum principes eorum Romanis responderent, nequaquam tamen tam grata

U. c. 584.

a. C. 168.

*Popillii
asperitas.**C. Decimii
moderatorio.*

(r) Probabilis est conjectura Jac. Gronovii : *si ea mens populo (Rhodio) foret.*

V. c. 584.

a. C. 168.

*Damnati,
qui Perseo
faverant.*

oratio eorum fuit, qui, quæ Popillius objecerat, diluere utcumque conati sunt; quam eorum qui Decimio in auctoribus ad piaculum noxæ obijciendis adfensi sunt. Decretum igitur extemplo, ut, qui pro Perseo adversus Romanos dixisse quid, aut fecisse, convincerentur, capitis condemnarentur. Excesserunt urbe sub adventu Romanorum quidam, alii mortem sibi consciverunt. Legati, non ultra quam quinque dies Rhodi morati, Alexandriam proficiscuntur. Nec eo segnius judicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebantur: quam perseverantiam in exsequenda re Decimii lenitas*.

*Res
Ægypti.*

XI. QUUM hæc gererentur, Antiochus frustra tentatis mœnibus Alexandriæ abscesserat: ceteraque Ægypto potitus, relicto Memphi majore Ptolemæo, cui regnum quæri suis viribus simulabat, ut victorem mox adgrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec hujus voluntatis ejus ignarus Ptolemæus, dum conterritum obsidionis metu minorem fratrem haberet, posse se recipi Alexandræ, &

* Sigonius supplet *Decimii lenitas adferebat.* — Doujatius *Decimii lenitas officiebat.* — Crevierius *Decimii lenitas ultro accenderat.*

forore adjuvante, & non repugnantibus fratris amicis, ratus; primum ad sororem, deinde ad fratrem amicosque ejus, non prius destitit mittere, quam pacem cum iis confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod, cetera Ægypto sibi tradita, Pelusii validum relictum erat præsidium. Adparebat, claustra Ægypti tenèri, ut, quum vellet, rursus exercitum induceret: bello intestino cum fratre eum exitum fore, ut victor, fessus certamine, nequaquam par Antiocho futurus esset. Hæc, prudenter animadversa a majore, cum adsensu minor frater, qui- que cum eo erant, acceperunt: soror plurimum adjuvit, non consilio modo, sed etiam precibus. Itaque, consentientibus cunctis pace facta, Alexandream recipitur, ne multitudine quidem adversante: quæ in bello, non per obsidionem modo, sed etiam postquam a mœnibus abscessum est, quia nihil ex Ægypto subvehebatur, omnium rerum adre- nuata inopia erat. His quum lætari Antiochum conveniens esset, si reducendi ejus causa exercitum Ægyptum induxisset, quo specioso titulo ad omnes Asiæ & Græciæ civitates, legationibus recipiendis literisque

*U. c. 584.
a. C. 168.*

U. c. 584.
a. C. 168.

dimittendis, usus erat, adeo est obfensus, ut multo acrius infestiusque adversus duos, quam ante adversus unum pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit: ipse, primo vere cum exercitu Ægyptum petens, in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias, quod per eum regnum patrium recepisset, petentibusque, ut suum munus tueretur, & diceret potius, quid fieri vellet, quam, hostis ex socio factus, vi atque armis ageret, respondit: « Non aliter neque classem revocaturum, » neque exercitum reducturum, nisi sibi & » tota Cypro, & Pelusio, agroque, qui circa » Pelusiacum ostium Nili esset, cederet: » diemque præstituit, intra quam de conditionibus peractis (s) responsum acciperet.

XII. POSTQUAM dies data induciis præteriiit, * navigantibus ostio Nili ad Pelusium, per deserta Arabiæ * ad Memphim incolebant,

(s) Vox *peractis* Crevierio videtur esse mendosa, pro qua Livium scripsisse conjicit *delatis*.

* * Locum mancum ita supplevit Crev. ex conjectura fere Doujatii: *Postquam dies data induciis præteriiit [præfectis maritimarum virium, quæ terrestrem exercitum comitabantur,] navigantibus ostio Nili ad Pelusium [ipse] per deserta Arabiæ [ingressus Ægyptum, receptusque ab iis, qui] ad Memphim incolebant, &c.*

& ab ceteris Ægyptiis, partim voluntate, *U. c. 584.*
 partim metu, ad Alexandriam modicis itinere- *a. C. 168.*
 ribus descendit. Ad Leusinem (t) transgresso
 flumen, qui locus quatuor millia ab Alexan- *Obcurrunt*
 dria abest, legati Romani obcurrerunt. Quos *Antiocho*
 quum advenientes salutasset, dextramque *legati*
 Popillio porrigeret; tabellas ei Popillius *Rom.*
 scriptum (u) habentes tradit, atque omnium
 primum id legere jubet: quibus perlectis,
 quum se consideraturum, adhibitis amicis,
 quid faciendum sibi esset, dixisset; Popillius, *Popillius*
 pro cetera asperitate animi, virga, quam in *virga cir-*
 manu gerebat, circumscripsit regem: ac, *cumscribit*
 « Priusquam hoc circulo excedas, [inquit,] *regem.*
 » redde responsum, senatui quod referam. »
 Obstupefactus tam violento imperio parum-
 per quum hæsitasset, « Faciam, [inquit,] »
 quod censet senatus. » Tum demum Popil-
 lius dextram regi, tamquam socio atque
 amico, porrexit. Die deinde finita quum ex-
 cessisset Ægypto Antiochus, legati, concor-
 dia etiam auctoritate sua inter fratres firmata,

(t) Emenda cum Turnebo & Valesio *ad Eleusinem.*

(u) Ursinus pro *scriptum* legendum esse *senatus-*
consultum censet. Firmant hanc emendationem Po-
 lybius, Val. Max. & Justinus.

U. c. 584.
a. C. 168.

*Licinii
Cof.
res gesta.*

inter quos vixdum convenerat, pars Cyprum navigant (v) : & inde, quæ jam vicerat proelio Ægyptias naves, classem Antiochi dimittunt. Clara ea per gentes legatio fuit, quod haud dubie adempta Antiocho Ægyptus habenti jam, redditumque patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat. Consululum ejus anni, sicut alterius clarus consulatus insigni victoria, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerendi non habuit. Jam primum quum legionibus ad conveniendum diem dixit, non auspicato templum intravit. Vitio diem dictam esse augures, quum ad eos relatum est, decreverunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad montes Siciminam & Papi-num stativa habuit: deinde circa eadem loca cum fociis nominis Latini hibernabat: legiones Romanæ, quod vitio dies exercitui ad conveniendum dicta erat, Romæ manserant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem, cui Sardinia evenerat, in provincias iere. Eum jus dicere Romæ (nam eam quoque sortem habebat) inter cives & peregrinos Patres censuerant.

(v) Feliciter corrigit hunc locum Perizonius hoc modo: *inter quos vixdum convenerat pax, Cyprum navigant.*

XIII. Et Popillius (x) & ea legatio, quæ *U. c. 584.*
 missa ad Antiochum erat, Romam rediit; *a. C. 168.*
 retulit, controversias inter reges sublatas
 esse, exercitumque ex Ægypto in Syriam
 reductum. Post, ipsorum regum legati vene- *Legati*
 runt: Antiochi legati, referentes, « Omni *Antiochi.*
 » victoria potiozem pacem regi, quæ senatui
 » placuisset, visam: eumque haud secus,
 » quam Deorum imperio, legatorum Roma-
 » norum iussis (y) paruisse. » Gratulati deinde
 victoriam sunt, « ad quam summa ope, si quid
 » imperatum foret, adfuturum regem fuisse. »
 Ptolemæi legati, communi nomine regis & *Ptolemæi.*
 Cleopatrz, gratias egerunt, « Plus eos sena-
 » tui populoque Romano, quam parentibus
 » suis, plus, quam Diis immortalibus, debere:
 » per quos obsidione miserrima liberati
 » essent, regnum patrium prope amissum re-
 » cepissent. » Responsum ab senatu est: « An-
 » tiochum recte atque ordine fecisse, quod
 » legatis paruisset, gratumque id esse senatui
 » populoque Romano. » Regibus Ægypti,
 Ptolemæo Cleopatrzque: « si quid per se

(x) ut Popillius Gron. — sequentem vocem
 rediit delendam censet Crev.

(y) iussu Gron.

U. c. 584
a. C. 168.

» boni commodique evenisset, id magnopere
 » fenatum lætari : daturumque operam , ut
 » regni sui maximum semper præsidium po-
 » situm esse in fide populi Romani ducant. »
 Munera legatis ut ex instituto mittenda cu-
 raret , C. Papirio prætori mandatum. Literæ
 deinde Macedonia (z) adlatæ , quæ victoriæ
 lætitiæ geminarent : « Persea regem in po-
 » testatem consulis venisse. » Dimissis legatis ,
 disceptatum inter Pisanos Lunensesque lega-
 tos : Pisanis querentibus , agro se a colonis
 Romanis pelli ; Lunensibus adfirmantibus ,
 eum , de quo agatur , a triumviris agrum sibi
 adsignatum esse. Senatus , qui de finibus cog-
 noscerent statuerentque , quinqueviros misit ,
 Q. Fabium Buteonem , P. Cornelium Blasio-
 nem , T. Sempronium Muscam , L. Nævium
 Balbum , C. Appuleium Saturninum. Et ab
 Eumene & ab Attalo & ab Athenæo fratri-
 bus , communis legatio de victoriæ gratula-
 tum venit. Et Masgabæ , regis Masinissæ
 filio , Puteolis navem egresso , præsto fuit ,
 obviam missus cum pecunia , L. Manlius

*Masgaba ,
 Masinissæ
 filius.*

(z) Videtur excidisse vocula e , ut scripserit Li-
 vius , *litera deinde e Macedonia.* Crev. Mox *læti-
 tiam geminarunt* ad marginem Livii conjicit Periz.

quæstor, qui Romam eum publico sumtu
 perduceret. Advenienti extemplo senatus da-
 tus est. Is adolescens ita locutus est, ut,
 quæ rebus grata erant, gratiora verbis face-
 ret. Commemoravit, «quot pedites equites-
 » que, quot elephantos, quantum frumenti
 » eo quadriennio pater suus in Macedoniam
 » misisset. Sed duas res ei rubori fuisse :
 » unam, quod rogasset eum per legatos se-
 » natus, quæ ad bellum opus essent, & non
 » imperasset : alteram, quod pecuniam ei
 » pro frumento misisset. Masinissam memi-
 » nisse, regnum a populo Romano partum
 » auctumque & multiplicatum habere : usu
 » regni contentum scire, dominium & jus
 » eorum, qui dederint, esse. Sumere itaque
 » eosdem, non se rogare, æquum esse, ne-
 » que emere ea, ex fructibus agri ab se dati
 » quæ ibi proveniant (a). Id Masinissæ fatis
 » esse, & fore, quod populo Romano su-
 » peresset. Cum iis mandatis a patre profec-
 » tum postea consecutos equites, qui de-
 » victam Macedoniam nunciarent. gratula-
 » tumque senatui juberent indicare, tantæ eam
 » rem lætitiæ patri suo esse, ut Romam

U. c. 584a
 a. C. 163,

(a) Emendat Periz. quæ sibi proveniant.

U. c. 584. » venire velit, Jovique optimo maximo in
a. C. 168 » Capitolio sacrificare, & grates agere: id,
 » nisi molestum sit, ut ei permittatur, ab
 » senatu petere. »

XIV. RESPONSUM regulo est: « Facere
 » patrem ejus Masinissam, quod virum gra-
 » tum bonumque facere deceat, ut pretium
 » honoremque debito beneficio addat. Et
 » populum Romanum ab eo, bello Punico,
 » forti fidelique opera adjutum; & illum,
 » favente populo Romano, regnum adeptum;
 » æquitate sua (b) postea trium regum
 » bellis deinceps omnibus functum officiis.
 » Victoria vero populi Romani lætari eum
 » regem mirum non esse, qui fortem omnem
 » fortunæ regnique sui cum rebus (c) Ro-
 » manis inmiscuisset. Grates Diis pro populi
 » Romani victoria apud suos penates ageret;
 » Romæ filium pro eo acturum. Gratulatum
 » quoque satis suo ac patris nomine esse.
 » Ipsum relinquere regnum, & Africa exce-

(b) *Æquitati* hic locum non esse, deprehendit
 Crev. Livium itaque scripsisse credit, & illum fa-
 vente populo Romano regnum adeptum ac virtute sua.
 Postea trium regum bellis &c.

(c) *rebus del. Gron. Crev.*

» dere, præterquam quod illi inutile esset, *U. c. 584,*
 » non esse e republica populi Romani, sena- *a. C. 168.*
 » tum censere. » Perenti Masgabæ, ut Han-
 no Hamilcaris filius obses (d) in locum *
 exigeret. Munera ex senatusconsulto emere
 regulo quæstor jussus ex centum pondo ar-
 genti, & prosequi eum Puteolos, omnem-
 que sumtum, quoad in Italia esset, præbere,
 & duas naves conducere, quibus ipse comi-
 tesque regis (e) in Africam deveherentur :
 & comitibus omnibus, liberis servisque,
 vestimenta data. Haud ita multo post de
 altero Masinissæ filio Misagene literæ adlatæ *Misagenes*
 sunt, « missum eum ab L. Paulo post *alter filius*
Masinissæ.
 » devictum Persea in Africam cum equiti-
 » bus suis; navigantem, dispersa classe in
 » Hadriatico mari, Brundisium tribus navi-
 » bus ægrum delatum. » Ad eum cum iisdem
 muneribus, quæ data Romæ fratri ejus erant,
 L. Stertinius quæstor Brundisium missus: jus-
 susque curare, ut ædes hospiti [tio reguli,
 simul omnia, quæ ad valetudinem opus es-
 sent, præberentur; inpensaque liberaliter

SUPPL.
Val. Max.
L. V. C. I.

(d) *hospes Crev.* Quivis videt mutilum esse hunc
 locum, quem nemo adhuc sat feliciter refecit.

(e) *Legæ cum Gron.* comitesque ejus.

U. c. 584.
a. C. 168.
quum ipsi tum toti comitatu præstarentur; naves etiam ut prospicerentur, quibus se bene ac tuto in Africam trajiceret. Equitibus singulæ libræ argenti, & quingeni sestertii dari jussi. Comitiam creandis in sequentem annum consulibus habita sunt a C. Licinio consule. Creati Q. Ælius Pætus, M. Junius Pennus. Inde prætores facti Q. Cassius Longinus, M. Juventius Thalna, Ti. Claudius Nero, A. Manlius Torquatus, Cn. Fulvius Gillo, C. Licinius Nerva.

Contentio inter censores de libertinis.
Liv. IX. 46 & Epit. XX.
Cic. L. I. de orat. C. 9.
Liv. infr.
2. Eodem anno censores Ti. Sempronius Gracchus & C. Claudius Pulcher rem diu inter se variis altercationibus agitatam tandem concordi animo decreverunt. Gracchus, quum libertini iterum iterumque in quatuor tribus urbanas redacti sese rursus per omnes effudissent, repullulans semper malum radicatus extirpassè voluerat, omnesque, qui servitutem servissent, censu excludere. Nitebatur contra Claudius, & majorum instituta commemorabat, qui libertinos coërcere sapius, numquam prohibere omnino civitate tentassent. Quin etiam a censoribus C. Flaminio, L. Æmilio aliquid ex pristina severitate laxatum esse referebat. Sane quum tum

Epit. Liv. XX.

quo-

quoque fæx illa populi per omnes tribus sese
divisisset, eamque rursus redigere in anti-
quam velut sedem necessarium videretur,
nonnullis tamen ejus ordinis aliquid præ-
cipuum concessum erat.

*U. c. 584.
S. C. 108.*

XV. Nam ab illis censoribus] in quatuor
urbanas tribus descripti erant libertini, præ-
ter eos, quibus filius quinquenni major ex
senatusconsulto esset (f). Eos, ubi proximo
lustro censi essent, censori jusserunt :
& eos, qui prædium prædiave rustica pluris
sestertiûm triginta millium haberent, cen-
sendi jus factum est (g). Hoc quum ita
servatum esset, negabat Claudius, « suffragii
» lationem injussu populi censorem cuiquam
» homini, nedum ordini universo, adimere
» posse. Neque enim, si tribu movere posset,
» quod sit nihil aliud, quam mutare jubere

(f) Voces *ex senatusconsulto* inepte hoc loco
inferi existimat Crev. easque vel in anteriora rejicit,
ex senatusconsulto descripti erant libertini; vel iis,
quæ sequuntur, adjungit *censeri ex senatusconsulto*
jusserunt.

(g) Crev. credit, hic aliquid excidisse, & sen-
sum vix aliter constare posse, quam si legamus, *in*
tribubus rusticis censendi jus factum est.

U. e. 584.
a. C. 168

» tribum, ideo omnibus quinque & tri-
» ginta tribubus emovere posse; id est,
» civitatem libertatemque eripere: non, ubi
» censeatur, finire, sed censu excludere.»
Hæc inter ipsos disceptata: postremo eo
descensum est, ut ex quatuor urbanis tribu-
bus unam palam in atrio Libertatis fortiren-
tur, in quam omnes, qui servitutem servif-
sent, conjicerent. Esquilinæ fors exiit: in ea

*In Esqui-
linam tri-
bunum con-
jecti liber-
tini.*

*Censura
severe
gesta.*

Ti. Gracchus pronunciavit, libertinos omnes
cenferi placere. Magno ea res honori censo-
ribus apud senatum fuit. Gratia actæ & Sem-
pronio, qui in bene cœpto perseverasset; &
Claudio, qui non impedisset. Plures, quam
a superioribus, & senatu emoti sunt, &
equos vendere jussi. Omnes iidem ab utroque
& tribu remoti, & ærarii facti: neque ullius,
quem alter notaret, ab altero levata igno-
minia. Petentibus, ut ex instituto ad facta
testa exigenda, & ad opera, quæ locassent,
probanda, anni & himensis tempus proroga-
retur (h) Cn. Tremellius tribunus, quia
lectus non erat in senatum, intercessit. Eo-

(h) Locus Crevierio suspectus: credit autem
Livium dedisse *anni & VI, mensium*; nam hoc spatio
censura finiebatur,

dem anno C. Cicereius ædem in monte Albano dedicavit quinquennio post, quam vovit. Flamen Martialis inauguratus est eo anno L. Postumius Albinus.

XVI. Q. ÆLIO, M. Junio consulibus de provinciis referentibus, censuere Patres, duas provincias Hispaniam rursus fieri, quæ una per bellum Macedonicum fuerat : & Macedoniam Illyricumque eosdem, L. Paullum & L. Anicium, obtinere, donec de sententia legatorum & res bello turbatas, & statum alium ejus regni (i) formando composuissent. Consulibus Pisæ & Gallia decretæ cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentis (k). Prætorum sortes fuere, Q. Cassii urbana, M. Juventii Thalnæ inter peregrinos, Ti. Claudii Neronis Sicilia, Cn. Fulvii Hispania citerior, C. Licinii Nervæ ulterior, A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat. Nequit ire in provinciam, ad res capitales quærendas ex senatusconsulto retentus. De *Prodigiis.*

(i) Lege cum Gron. utriusque regni.

(k) Locus depravatus sic fortasse emendandus : cum binis legionibus quina millia peditum & duce- nos habentibus, equites trecenos, ut Livius locutus est supra L. XLIV. C. 21.

U. e. 585.
a. C. 167. prodigiis deinde nunciatis senatus est consul-
tus. *Ædes Deorum Penatium in Velia de*
cœlo tacta erat: & in oppido Minervio duæ
portæ & muri aliquantum. Anagninæ terra
pluerat; & Lanuvii fax in cœlo visa erat;
& Calatiæ in publico agro M. Valerius civis
Romanus nunciabat e foco suo sanguinem
per triduum & duas noctes manasse. Ob id
maxime decemviri libros adire iussi, suppli-
cationem in diem unum populo edixerunt,
& quinquaginta capris in foro sacrificave-
runt. Et aliorum prodigiorum causa diem
alterum supplicatio circa omnia pulvinaria
fuit, & hostiis majoribus sacrificatum est,
& urbs lustrata. Inde, quod ad honorem
Deum immortalium pertineret, decrevit se-
natuS, « Ut, quoniam perduelles superati,
« Perseus & Gentius reges cum Macedonia
» atque Illyrico in potestate populi Romani
» essent, ut, quanta dona, Ap. Claudio,
» M. Sempronio consulibus, ob devictum
» Antiochum regem data ad omnia pulvinaria
» essent, tanta Q. Cassius & M. Juventius
» prætores curarent danda. »

XVII. LEGATOS deinde, quorum de sen-
tentia imperatores L. Paullus, L. Anicius

componerent res , decreverunt decem in Macedoniam , quinque in Illyricum. In Macedoniam sunt hi nominati, A. Postumius Luscus, C. Claudius , ambo cenforii , C. Licinius Crassus , collega in consulatu Paulli ; tum prorogato imperio provinciam Galliam habebat. His consularibus addidere Cn. Domitium Ahenobarbum , Ser. Cornelium Sullam , L. Junium , C. Antistium Labeonem , T. Numisium Tarquiniensem , A. Terentium Varro- nem (1). In Illyricum autem hi nominati , P. Ælius Ligus consularis , C. Cicereius , & Cn. Bæbius Tamphilus , (hic priore anno, Cicereius multis ante annis prætor fuerat) P. Terentius Tusciveicanus , P. Manilius. Moniti deinde consules a Patribus , ut , quoniam alterum ex his succedere C. Licinio , qui legatus nominatus erat , in Galliam oporteret , primo quoque tempore provincias aut compararent inter se , aut fortirentur , fortiti sunt. M. Junio Pisæ obvenerunt , (quem prius , quam in provinciam iret , legationes , quæ undique Romam gratulatum conven- erunt , introducere in senatum placuit) Q.

(1) Intercidit nomen decimi legati , quem Jac. Gron. suspicatur esse Q. Marcium Philippum.

U. e. 587.
a. C. 167.

Legati
in Macedoniam
&
Illyricum.

*V. c. 585.
a. C. 167.*

Ælio Gallia. Ceterum quamquam tales visumitterentur, quorum de consilio sperari posset, imperatores nihil indignum nec clementia nec gravitate populi Romani decreturos esse, tamen in senatu quoque agitata est summa consiliorum, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent.

*S. C. de
Macedonia.*

XVIII. « OMNIUM primum liberos esse placebat Macedonas atque Illyrios, ut omnibus gentibus adpareret, arma populi Romani non liberis servitutem, sed contra fervientibus libertatem adferre; ut & in libertate gentes quæ essent, tutam eam sibi perpetuamque sub tutela populi Romani esse, &, quæ sub regibus viverent, & in præsens tempus mitiores eos justioresque respectu populi Romani habere se, &, si quando bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum ejus victoriam Romanis, sibi libertatem adlaturum crederent. Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesque prædiorum rusticorum tolli placebat. Nam neque sine publicano exerceri posse; &, ubi publicanus est, ibi aut jus publicum vanum, aut libertatem sociis nullam esse. Ne ipsos

» quidem Macedonas idem exercere posse
 (m). Ubi in medio præda administrantibus
 » esset, ibi numquam caussas seditionum &
 » certaminis defore. Commune concilium (n)
 » gentis esset, ne improbum vulgus a senatu
 » aliquando libertatem salubri moderatione
 » datam ad licentiam pestilentem traheret.
 » In quatuor regiones describi Macedoniam,
 » ut suum quæque concilium haberet, pla-
 » cuit; & dimidium tributi, quam quod re-
 » gibus ferre soliti erant, populo Romano
 » pendere. » Similia his & in Illyricum
 mandata. Cetera ipsis imperatoribus legatis-
 que relicta, in quibus præsens tractatio re-
 rum certiora subjectura erat consilia.

XIX. INTER multas regum gentiumque &
 populorum legationes Attalus, frater regis
 Eumenis, maxime convertit in se omnium
 oculos animosque. Exceptus enim est ab his,
 qui simul eo bello militaverunt, haud paullo
 benignius, quam si ipse rex Eumenes venis-
 set. Adduxerant eum duæ in speciem honestæ
 res, una, gratulatio, conveniens in ea

*Attalus
 Romæ.*

(m) Mallet Crev. *id exercere.*

(n) *consilium* Crev. — Placet hic conjectura
 Gruteri: *Commune concilium gentis ne esset.*

*U. c. 585.
A. C. 167.*

victoria, quam ipse adjuviffet : altera, que
 rimonia Gallici tumultus, Advertæque gladiis regnum in dubium adductum esse (o).
 Suberat & secreta spes honorum præmiorum-
 que ab fenatu, quæ vix falva pietate ejus
 contingere poterant (p); erant enim quidam
 Romanorum quoque non boni auctores, qui
 spe cupiditatem ejus elicerent : « Eam opi-
 » nionem de Attalo & Eumene Romæ esse,
 » tamquam de altero Romanis certo amico,
 » altero nec Romanis, nec Perfi fido focio.
 » Itaque vix ftatui poffe, utrum, quæ pro
 » fe, an, quæ contra fratrem petiturus efferet,
 » ab fenatu magis inpetrabilia forent : adeo
 » univerfos omnia & huic tribuere, & illi
 » vero negare. » Eorum hominum (ut res
 docuit) Attalus erat; qui, quantum spes fpon-
 pondiffet, cuperent, ni unius amici prudens
 monitio velut frenos animo ejus, gefienti
 fecundis rebus, inposuiffet. Stratius cum eo
 fuit medicus, ad id ipfum a non feкуро Eu-
 mene Romam miffus, fpeculator rerum, quæ

*Attali spes
prava.*

(o) Locum hunc pro desperato habet Crevierius, Drak. ita conjicit : altera, querimonia, Gallico tumultu Solovettique cladibus regnum in dubium adductum esse.

(p) Mallet Crev. ei contingere poterant.

a fratre agerentur, monitorque fides, si de-
 cedi fide vidisset. Is, ad occupatas jam aures
 sollicitatumque jam animum quum venisset,
 adgressus tempestivis temporibus(q) rem prope
 prolapsam restituit, « aliis alia regna crevisse
 » rebus, [dicendo]: regnum eorum novum,
 » nullis vetustis fundatum opibus, fraterna
 » stare concordia: quod unus nomen regium
 » & præcipuum capitis insigne gerat, omnes
 » fratres regnent. Attalum vero, quia ætate
 » proximus, quis non pro rege habeat? ne-
 » que eo solum, quia tantas præsentis ejus
 » opes cernat, sed quod haud ambiguum
 » prope diem regnaturum eum infirmitate
 » ætateque Eumenis esset, nullam stirpem
 » liberum habentis: (necdum enim agnove-
 » rat eum, qui postea regnavit,) Quid ad-
 » tineret (r) vim adferre rei, sua sponte
 » mox ad eum adventuræ? Accessisse etiam
 » novam tempestatem regno tumultus Gallici,
 » cui vix consensu & concordia regum fisti
 » queat. Si vero ad externum bellum do-
 » mestica seditio adjiciatur, fisti non posse;
 » nec aliud eum, quam, ne frater in regno

U. c. 585.
 u. C. 167.

Castigan-
 tur a Stra-
 tio.

(q) Lege cum Gron. *tempestivis sermonibus.*

(r) Placet emendatio Gronovii *Quid adtineret.*

U. e. 585.

a. C. 167

» moriatur, sibi ipsi spem propinquam regni
 » erepturum. Si utraque gloriosa res esset,
 » & servasse fratri regnum, & eripuisse;
 » servati tamen regni, quæ juncta pietati
 » sit, potiore laudem fuisse. Sed enimvero
 » quum detestabilis altera res & proxima
 » parricidio sit, quid ad deliberationem dubii
 » supereffe? Utrum enim partem regni pe-
 » titurum esse, an totum erepturum? si
 » partem; ambo infirmos, distractis viribus,
 » & omnibus injuriis (s) obnoxios fore: si
 » totum; privaturne ergo majorem fratrem,
 » an exulem illa ætate, illa corporis infir-
 » mitate, an ultimum mori jussurum? Egre-
 » gium enim (ut fabulis traditus inpiorum
 » fratrum eventus taceatur) Persei exitum
 » videri, qui ex fraterna cæde raptum dia-
 » dema in templo Samothracum, velut præ-
 » sentibus Diis exigentibus pœnas, ad pedes
 » victoris hostis prostratus posuerit. Eos
 » ipsos, qui, non illi amici, sed Eumeni
 » infesti, stimulent eum, pietatem constan-
 » tiamque laudaturos, si fidem ad ultimum
 » fratri præstitisset. »

(s) Ant. Perizon. scribendum suspicatur *omnium injuriis.*

XX.

Itaque
victor

si qua

nuper

Petiit

auctor

regni

Maron

qui, f

tutum

raro

favor

omni

est cul

Inter

Rhodic

terunt.

vifi est

sordida

cafum

confu

bus i

natur

serva

(t)

XX. HÆC plus valere in Attali animo. *U. c. 585;
a. C. 167.*
Itaque introductus in senatum, gratulatus
victoriam, & sua merita eo bello fratrisque,
*Stratio
obtempe-
rat
Attalus.*
si qua erant, & Gallorum defectionem, quæ
nuper ingenti motu facta erat, exposuit.
Petiit, ut legatos mitteret ad eos, quorum
auctoritate ab armis avocarentur. His pro
regni utilitate editis mandatis, Ænum sibi &
Maroneam petiit. Ita destituta eorum spe,
qui, fratre accusato, partitionem regni peti-
tuum crediderant, curiam (t) excessit. Ut
raro alias quisquam, rex aut privatus, tanto
favore tantoque omnium adfensu est auditus;
omnibus honoribus muneribusque, & præfens
est cultus, & proficiscentem profecuti sunt.
Inter multas Asiæ Græciæque legationes
*Rhodie-
rum
legati.*
Rhodiorum maxime legati civitatem conver-
terunt. Nam quum primo in veste candida
visi essent, quod gratulantes decebat, & si
fordidam vestem habuissent, lugentium Persei
casum præbere speciem poterant; postquam
consulti ab M. Junio consule Patres, stanti-
bus in comitio legatis an locum, lautia, fe-
natumque darent, nullum hospitale jus in iis
servandum censuerunt; egressus e curia consul,

(t) curia Gron.

*U. c. 585.
a. C. 167.*

*Male
excepti.*

quum Rhodii, gratulatum se de victoria pur-
gatumque civitatis crimina dicentes venisse,
petissent, ut senatus sibi daretur, pronunciat:
« Sociis & amicis & alia comiter atque hospi-
» taliter præstare Romanos, & senatum dare
» consueffe: Rhodios non ita meritos eo
» bello, ut amicorum sociorum (u) numero
» habendi sint. » His auditis, prostraverunt
se omnes humi, consulemque & cunctos,
qui aderant, orantes, ne nova falsaque cri-
mina plus obesse Rhodiis æquum censerent,
quam antiqua merita, quorum ipsi testes
essent. Extemplo, veste sordida sumta, do-
mos principum cum precibus ac lacrimis cir-
cumibant, orantes, ut prius cognoscerent
causam, quam condemnarentur (v).

XXI. M. Juventius Thalna prætor, cujus
inter cives & peregrinos iurisdiclio erat,
populum adversus Rhodios incitabat: roga-
tionemque promulgaverat, « Ut Rhodiis bel-
» lum indiceretur: & ex magistratibus ejus
» anni deligerent, qui ad id bellum cum
» classe mitteretur, » se eum sperans futurum

(u) *Lege amicorum sociorumque.* Drak.

(v) *Forte quam condemnarent.* Crev. & Drak.

esse. Huic actioni M. Antonius & M. Pomponius tribuni plebis adversabantur. Sed & prætor novo maloque exemplo rem ingressus erat, quod, ante non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua unius sententia rogationem ferret, « Vellent, juberentne, Rhodiis bellum indici? » quum antea semper prius senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum; & tribuni plebis, quum ita traditum esset, ne quis prius intercederet legi, quam privatis suadendi dissuadendique legem potestas facta esset; eoque persæpe evenisset, ut, qui non professi essent se intercessuros, animadversis vitiis legis ex ratione dissuadentium (x), intercederent; &, qui ad intercedendum venissent, desisterent, victi auctoritatibus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosque omnia intempestive agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris, ante tempus intercedendo, [quum damnarent, imitabantur. Hoc tamen intercessioni suæ prætendebant,] in adventum imperatoris & decem legatorum ex Macedonia, qui, re diligentissime ex literis tabulisque perpensa,

U. c. 585.

a. C. 157.

SUPPL.

(x) Gron. emendat *ex oratione*.

U. c. 385.
a. C. 167

Polyb.
Legat. 93.

certo indicaturi essent, quo quæque civitas in Persea Romanosque animo fuisset, totam de Rhodiis consultationem rejici opus esse. Sed quum nihilominus prætor propositum urgeret, eo res processit, ut Antonius tribunus, productis ad populum legatis, procedentem contra Thalnam & dicere incipientem de Roftris detraheret, Rhodiisque concionem præberet. Ceterum, etsi præcipitem ac fervidum prætoris conatum par tribuni pervicacia discusserat, nondum tamen cura decesserat Rhodiorum animis. Patres enim erant infensissimi: ut inminente malo levati magis in præsens Rhodii, quam omnino liberati essent. Igitur quum diu multumque precantibus tandem senatus datus esset, introducti a consule, primo prostratis humi corporibus diu flentes jacuerunt. Deinde quum excitationes consul dicere jussisset, Astymedes quam maxime composito ad commovendam miserationem habitu, in hunc modum verba fecit.

Liv. infra
25.

Oratio
Rhodiorum
in senatu.

XXII. « Hic luctus & squallor paullo ante
» florentium amicitia vestra sociorum, P. C.
» non potest non esse etiam iratis miserabilis.
» At quanto justior vestras mentes subibit
» miseratio, si cogitare volueritis, quam

» dura conditione caussam hic apud vos U. c. 585.
 » prope jam damnatæ civitatis agamus? a. C. 167.
 » Ceteri rei fiunt antequam damnentur : nec
 » prius luunt supplicia, quam de culpa constet,
 » Rhodii] peccaverimusne, adhuc dubium
 » est : pœnas, ignominias omnes jam pati-
 » mur. Antea, Carthaginiensibus victis,
 » Philippo, Antiocho superatis, quum Ro-
 » mam venissemus, ex publico hospitio in
 » curiam gratulatum vobis, Patres conscripti,
 » ex curia in Capitolium ad Deos vestros
 » dona ferentes (y); nunc ex sordido dever-
 » sorio, vix mercede recepti, ac prope
 » hostium more extra urbem manere iussi,
 » in hoc squalore venimus in curiam Roma-
 » nam Rhodii, quos provinciis nuper Lycia
 » atque Caria, quos præmiis atque honori-
 » bus amplissimis donastis. Et Macedonas
 » Illyriosque liberos esse (ut audimus) ju-
 » betis, quum servierint, antequam vobis-
 » cum bellarent : (nec cujusquam fortunæ
 » invidemus, immo agnoscimus clementiam
 » populi Romani) Rhodios, qui nihil aliud
 » quam quieverunt hoc bello, hostes ex

(y) Addit. Crev. [deducchamur] mox legit
 diversorio,

U. c. 585.

a. C. 167.

» fociis facturi estis ? Certe quidem vos
 » estis Romani, qui ideo felicia bella vestra
 » esse, quia iusta sint, præ vobis fertis;
 » nec tam exitu eorum, quod vincatis,
 » quam principiis, quod non sine causa
 » suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia
 » obpugnata Carthaginenses, Athenæ ob-
 » pugnata & Græcia in servitutum petita,
 » & adjutus Hannibal pecunia, auxiliis,
 » Philippum hostem fecerunt. Antiochus ipse,
 » ultro ab Ætolis hostibus vestris arcessitus,
 » ex Asia classe in Græciam trajecit; Deme-
 » triade, & Chalcide, & saltu Thermopy-
 » larum occupato, de possessione imperii vos
 » dejicere conatus. Cum Perseo focii vestri
 » obpugnati, alii interfecti reguli principes-
 » que gentium aut populorum, causa belli
 » vobis fuere. Quem tandem titulum nostra
 » calamitas habitura est, si perituri sumus?
 » Nondum segrego civitatis causam a Polya-
 » rato & Dinone, civibus nostris, & iis,
 » quos, ut traderemus vobis, adduximus.
 » Si omnes Rhodii æque noxii essemus, quod
 » nostrum in hoc bello crimen esset? Persei
 » partibus favimus; &, quemadmodum An-
 » tiochi Philippique bello pro vobis adversus

» re-

» reges, sic nunc pro rege adversus vos ste-
 » timus. Quemadmodum soleamus socios
 » juvare, & quam inpigre capeffere bella,
 » C. Livium, L. Æmilium Regillum inter-
 » rogate, qui classibus vestris in Asia præ-
 » fuerunt. Numquam vestræ naves pugna-
 » vere sine nobis. Nostra classe pugnavimus
 » semel ad Samum, iterum in Pamphylia
 » adversus Hannibalem imperatorem. Quæ
 » victoria nobis eo gloriosior est, quod,
 » quum ad Samum magnam partem navium
 » adversa pugna & egregiam juventutem
 » amissemus, ne tanta quidem clade terrii,
 » iterum ausi sumus regiæ classi ex Syria
 » venienti obviam ire. Hæc non gloriandi
 » causa retuli, (neque enim ea nunc nostra
 » est fortuna) sed ut admonerem, quemad-
 » modum adjuvare socios solerent Rhodii.

XXIII. » PRÆMIA, Philippo & Antiocho
 » devictis, amplissima accepimus a vobis. Si,
 » quæ vestra nunc est fortuna Deum benigni-
 » tate & virtute vestra, ea Persei fuisset,
 » & præmia petiturum ad victorem regem
 » venissemus in Macedoniam, quid tandem
 » diceremus? Pecuniane a nobis adjutum,
 » an frumento? auxiliis terrestribus, an

U. c. 585. » navalibus ? quod præsidium tenuisse nos ?
 a. C. 167 » ubi pugnasse aut sub illius ducibus, aut
 » per nos ipsos ? Si quæreret, ubi miles
 » noster, ubi navis intra præsidia sua fuisset ;
 » quid responderemus ? Caussam fortasse
 » diceremus apud victorem, quemadmodum
 » apud vos dicimus. Hoc enim, legatos utro-
 » que de pace mittendo, consecuti sumus,
 » ut ne ab utraque parte gratiam iniremus ;
 » (z) ab altera etiam crimen & periculum
 » esset. Quamquam Perseus vere objiceret,
 » id quod vos non potestis, Patres conscripti,
 » nos principio belli misisse ad vos legatos,
 » qui pollicerentur vobis, quæ ad bellum
 » opus essent ; navalibus (a), armis, juven-
 » tute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia
 » paratos fore. Ne præstaremus, per vos
 » stetit, qui de quacumque causa tum ad-
 » spernati nostra auxilia estis. Neque fecimus
 » igitur quidquam tamquam hostes, neque
 » bonorum sociorum defuimus officio ; sed
 » a vobis prohibiti præstare fuimus. Quid
 » igitur ? nihilne factum neque dictum est
 » in civitate vestra, Rhodii, quod nolletis,
 » quo merito offenderetur populus Romanus ?
 (z) Scribe ut ab neutra parte gratiam iniremus. Gron.
 (a) Hic rursus emendat Gron. navibus, armis.

» Hinc jam non (b), quod factum est, U. c. 585.
a. C. 167.
 » defensus sum, (non adeo infanio) sed
 » publicam causam a privatorum culpa se-
 » gregaturus. Nulla enim est civitas, quæ
 » non & improbos cives aliquando, & in-
 » peritam multitudinem semper habeat. Etiam
 » apud vos fuisse audiui, qui adfentando mul-
 » titudini grassarentur: & secessisse aliquando
 » a vobis plebem, nec in potestate vestra
 » rempublicam fuisse. Si hoc in hac [tam
 » bene morata civitate accidere potuit, mi-
 » rari quisquam potest, aliquos fuisse apud
 » nos, qui, regis amicitiam petentes, ple-
 » bem nostram consiliis depravarent? qui
 » tamen nihil ultra valuerunt, quam ut in
 » officio cessaremus. Non præteribo id, quod
 » gravissimum est in hoc bello crimen civi-
 » tatis nostræ. Legatos eodem tempore &
 » ad vos, & ad Persea de pace misimus:
 » quod infelix consilium furiosus (ut postea
 » audivimus) orator stultissimum fecit:
 » quem sic locutum constat, tanquam C.
 » Popillius legatus Romanus, quem ad sub-
 » movendos a bello Antiochum & Ptole-
 » meum reges misistis, loqueretur. Sed

(b) Drak. conjicit legendum: *Hic jam non,*

U. c. 585. » tamen ea, five superbia five stultitia ad-
a. C. 167. » pellanda est, eadem, quæ apud vos, &
 » apud Persea fuit. Tam civitatum, quam
 » singulorum hominum mores sunt: gentes
 » quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quæ-
 » dam timidæ: in vinum, in Venerem pro-
 » niores aliæ sunt. Atheniensium populum
 » fama est celerem & supra vires audacem
 » esse ad conandum: Lacedæmoniorum cunc-
 » tatorem, & vix in ea, quibus fident, in-
 » gradientem. Non negaverim, & totam Asiæ
 » regionem inaniora parere ingenia, & nos-
 » trorum tumidiorem sermonem esse, quod
 » excellere inter finitimas civitates videamur;
 » & id ipsum non tam viribus nostris, quam
 » vestris honoribus ac judiciis. Satis quidem
 » & tunc in præsentia castigata illa legatio
 » erat, cum tam tristi responso vestro di-
 » missa. Si tum parum ignominie pensum
 » est, hæc certe tam miserabilis ac supplex
 » legatio etiam insolentioris, quam illa fuit,
 » legationis satis magnum piaculum esset.
 » Superbiam, verborum præsertim, iracundi
 » oderunt, prudentes inrident; utique si
 » inferioris adversus superiorem est: capi-
 » tali poena nemo umquam dignam iudicavit.

» Id enimvero periculum erat, ne Romanos *U. c. 585.*
 » Rhodii contemnerent. Etiam Deos aliqui *a. C. 167.*
 » verbis ferocioribus increpant, nec ob id
 » quemquam fulmine ictum audimus.

XXIV. » QUID igitur superat, quod pur-
 » gemus, si nec factum hostile ullum nostrum
 » est, & verba tumidiora legati offensio-
 » nem auriunt, non perniciem civitatis,
 » meruerunt? Voluntatis nostræ tacitæ velut
 » litem æstimari vestris inter vos sermonibus
 » audio, Patres conscripti: favisse nos regi,
 » & illum vincere maluisse, ideo bello per-
 » sequendos esse credunt. Alii vestrum, vo-
 » luisset quidem nos hoc, non tamen ob id
 » bello persequendos esse: neque moribus,
 » neque legibus ullius civitatis ita compara-
 » tum esse, ut, si quis vellet inimicum perire,
 » si nihil fecerit (c), quo id fiat, capitis
 » damnetur. His, qui nos pœna, non crimine,
 » liberant, gratiam quidem habemus: ipsi
 » nobis hanc dicimus legem; si omnes vo-
 » luimus, quod arguimur, non distingui-
 » mus voluntatem a facto: omnes plectamur.
 » Si alii principum nostrorum vobis, alii

(c) Gron. ex vetere exemplari scripisse Livium
 credit: *ut is si nihil fecerit.*

U. c. 585. » regi faverunt ; non postulo , ut propter
 a. C. 167. » nos , qui partium vestrarum fuimus , regis
 » fautores salvi sint : illud deprecor , ne nos
 » propter illos pereamus. Non estis vos illis
 » infestiores , quam civitas ipsa ; & hoc qui
 » sciebant (d) , plerique eorum aut profu-
 » gerunt , aut mortem sibi consciverunt : alii,
 » damnati a nobis , in potestate vestra erunt ,
 » Patres conscripti. Ceteri Rhodii , sicut
 » gratiam nullam meriti hoc bello , ita ne
 » poenam quidem sumus. Priorum nostrorum
 » benefactorum cumulus hoc , quod nunc
 » cessatum in officio est , expleat. Cum tri-
 » bus regibus gessistis bella per hos annos.
 » Ne plus obfit nobis , quod uno bello cessa-
 » vimus , quam quod duobus bellis pro vo-
 » bis pugnavimus (e). Philippum , Antio-
 » chum , Persea , tamquam tres sententias ,
 » ponite. Duæ nos absolvunt : una dubia
 » est , ut gravior sit. Illi de nobis si judica-
 » rent , damnati essemus. Vos judicate ,
 » Patres conscripti , sit Rhodus in terris ,
 » an funditus deleatur. Non enim de bello

(d) Legit Periz. & hoc quia sciebant.

(e) Una vox excidisse , ac legendum videtur ,
 quam profit , quod duobus bellis. Crev. & Drak.

» deliberatis, Patres conscripti, quod inferre
» potestis, gerere non potestis; quum nemo
» Rhodiorum arma adversus vos laturus sit.
» Si perseverabitis in ira, tempus a vobis
» petemus, quo hanc funestam legationem
» domum referamus: omnia libera capita,
» quidquid Rhodiorum virorum, feminarum
» est, cum omni pecunia nostra naves conf-
» cendemus; ac, relictis penatibus publicis
» privatisque, Romam veniemus: &
» omni auro & argento, quidquid publici,
» quidquid privati est, in comitio, in
» vestibulo curiæ vestræ, cumulato, cor-
» pora nostra conjugumque ac liberorum
» vestræ potestati permittemus, hic passuri,
» quodcumque patiendum erit. Procul ab
» oculis nostris urbs nostra diripiatur, in-
» cendatur. Hostes Rhodios esse, Romani
» judicare possunt: est tamen & nostrum
» aliquod de nobis iudicium, quo numquam
» judicabimus nos vestros hostes: nec quid-
» quam hostile, etiam si omnia patiemur,
» faciemus. »

XXV. SECUNDUM talem orationem uni-
versi rursus prociderunt, ramosque oleæ
supplices jactantes, tandem excitati, curia

U. c. 585.
a. C. 167.

excefferunt. Tunc sententiæ interrogari cœpta. Infestissimi Rhodiis erant, qui consules prætoresve aut legati gesserant in Macedonia bellum. Plurimum causam eorum adjuvit M. Porcius Cato; qui, asper ingenio, tum lenem mitemque senatorem egit. Non inferam simulacrum viri copiosi, quæ dixerit, referendo: ipsius oratio scripta exstat, Originum quinto libro inclusa. Rhodiis responsum ita redditum est, ut nec hostes fierent, nec socii permanerent. Philocrates & Astymedes principes legationis erant. Partem cum Philocrate renunciare Rhodum legationem placuit, partem cum Astymede Romæ subsistere (f), quæ agerentur, sciret certioresque suos faceret. In præsentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaque iusserunt præfectos. Hæc Rhodum nunciata, quæ per se tristitia fuissent, quia majoris mali levatus erat timor, quum bellum timuissent, in gaudium renunciata verterunt. Itaque extemplo coronam viginti millium aureorum decreverunt: Theodotum, præfectum classis, in eam legationem

*Rhodiis
anceps
responsum
datum.*

(f) Particulam *ut* addidere Clericus & Crevicrius. Gron. legit: *qui, quæ agerentur, scirent, certioresque suos facerent. Elige utrum malis.*

miserunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, ut nullum de ea re scitum populi fieret, aut literis mandaretur: quod, nisi impetrarent, major repulsis ignominia esset. Præfæcti classis id unius erat jus, ut agere de ea re sine rogatione ulla perlata posset. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut sociali fœdere se cum Romanis non inligarent ob nullam aliam causam, quam ne spem regibus abscinderent auxilii sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate & fortuna eorum percipiendi. Tunc utique petenda societas videbatur; non quæ tutiores eos ab aliis faceret, (nec enim timebant quemquam, præter Romanos) sed quæ ipsis Romanis minus suspectos. Sub idem fere tempus & Caunii descivere ab his, & Mylasenses Euromensium oppida occuparunt. Non ita fracti animi civitatis erant, ut non sentirent, si Lycia & Caria ademta ab Romanis forent, cetera aut se ipsa per defectionem liberarent, aut a finitimis occuparentur, includi se insulæ parvæ & sterilibus agri litoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis populum posset. Missa igitur juventute, propere & Caunios, quamquam Cibyatarum

U. c. 585.

a. C. 167.

Rhodii
societatem
a Rom.
petunt.

a. c. 585. adfciverant auxilia, coëgerunt imperio parere;
U. C. 167. & Mylasenfes Alabandenosque, qui, Euro-
 mensium provincia ademta, ad ipsos con-
 juncto exercitu venerunt, circa Orthosiam
 acie vicerunt.

*Anicii
 res gestæ
 in Epiro.*

XXVI. DUM hæc ibi, aliq̄ in Macedonia,
 alia Romæ geruntur; interim in Illyrico L.
 Anicius, rege Gentio, sicut ante dictum est,
 in potestatem redacto, Scodraë, quæ regia
 fuerat, præsidio inposito Gabinium præfecit,
 Rhizoni & Olcinio urbibus obportunis C.
 Licinium. Præpositis his Illyrico, cum reli-
 quo exercitu in Epirum est profectus. Ubi
 prima Phanota ei dedita, tota multitudine
 cum infulis obviam effusa. Hic præsidio in-
 posito, in Molossidem transgressus: cujus
 omnibus oppidis, præter Passaronem, & Tec-
 monem, & Phylacen, & Horreum, recep-
 tis, primum ad Passaronem ducit. Antinous
 & Theodotus principes ejus civitatis erant,
 insignes & favore Persei, & odio adversus
 Romanos: iidem universæ genti auctores
 desciscendi ab Romanis. Hi conscientia pri-
 vatæ noxæ, quia ipsis nulla spes veniæ erat, ut
 communi ruina patriæ obprimerentur, clau-
 serunt portas, multitudinem, ut mortem ser-

vituti præponerent, hortantes. Nemo adversus præpotentes viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam, nobilis & ipse adolescens, quum major a Romanis metus timorem a principibus suis vicisset, « Quæ vos rabies, [inquit], agitat, qui duorum hominum noxæ civitatis accessionem facitis (g)? Equidem pro patria qui letum obpetissent, sæpe fando audiui: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit? » Hæc dicentem quum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium inruperunt, atque ibi, obferentes se ipsi vulneribus interfecti. Urbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephali principis clausum Tecmonem, ipso interfecto, per deditionem recepit. Nec Philace, nec Horreum, obpugnationem tulerunt. Pacata Epiro, divisisque in hiberna copiis per obportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodraë, quo quinque legati ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus, conventum habuit. Ibi pro tri-

*U. c. 585.
a. C. 167.*

(g) Longe elegantius est, quod suggerit Gron. *civitatem*: nec dubitamus sic dedisse Livium. *Crev. & Drak.*

U. c. 585. bunali pronunciavit de sententia consilii :

a. C. 167.

*Decretum
de
Illyriis.*

« Senatum populumque Romanum Illyrios
» esse liberos jubere. Præsidia ex omnibus
» oppidis, arcibus, & castellis sese deductu-
» rum. Non solum liberos, sed etiam inmu-
» nes fore Iffenses, & Taulantios, Daffare-
» tiorum Pirusas, Rhizonitas, Olciniatas,
» quod, incolumi Gentio, ad Romanos de-
» fecissent. Daorseis quoque inmunitatem
» dare; quod, relicto Caravantio, cum ar-
» mis ad Romanos transfissent. Scodrensibus,
» & Daffarensibus, & Selepitanis, ceterisque
» Illyriis, vestigal dimidium ejus (*h*), quod
» regi pendissent. » Inde in tres partes Illy-
ricum divisit. Unam eam fecit, quæ supra
dicta est (*i*); alteram Labeatas omnes; ter-
tiam Agravonitas, & Rhizonitas, & Olci-
niatas, adcolasque eorum. Hac formula dicta
in Illyrico, ipse in Epiri Passaronem in hi-
berna rediit.

*Macedo-
niæ
tres urbes
a Rom.
direptæ.*

XXVII. DUM hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante adventum decem legatorum Q. Maxi-

(*h*) Recte Muretus vocem *impositum* hic intercidisse putat: mox emendat Sigonius *perpendissent*, ut his hoc libro dixit Livius.

(*i*) Livium ea de re supra nihil dixisse, viri docti observant; unde vel hic aliqua intercidisse, vel Livium rem indiligentius transcurrisse opinantur.

mum filium, jam ab Roma regressum, ad *U. c. 585.*
 Æginium & Agassias diripiendas mittit: Agas- *a. C. 167.*
 fas, quod quum Marcio consuli tradidissent
 urbem, petita ultro societate Romana, de-
 fecerant rursus ad Persea: Æginiensium no-
 vum crimen erat. Famæ de victoria Romano-
 rum fidem non habentes, in quosdam mili-
 tum, urbem ingressos, hostiliter sævierant.
 Ad Æniorum quoque hostiliter urbem diri-
 piendam L. Postumium misit, quod pertina-
 cius, quam finitimæ civitates, in armis fue-
 rant. Autumni fere tempus erat; cujus tem-
 poris initio circumeundam Græciam, visen-
 daque, quæ nobilitata fama magis auribus
 accepta sunt, quam oculis noscuntur, ut
 statuit, præposito castris C. Sulpicio Gallo,
 profectus cum haud magno comitatu, tegan-
 tibus latera Scipione filio & Athenæo Eume-
 nis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit,
 inclitum oraculum: ubi, sacrificio Apollini
 facto, inchoatas in vestibulo columnas, qui-
 bus inposituri statuas regis Persei fuerant,
 suis statuis victor destinavit. Lebadiaë quo-
 que Templum Jovis Trophonii adiit. Ibi quum
 vidisset os specus, per quod oraculo uten-
 tes sciscitatum Deos descendunt, sacrificio

*Paulus
 Græciam
 peragrat.*

V. c. 585. Jovi Hercynnæque factò, quorum ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi, ævoque ante insulæ (k), ponte continenti junctæ, descendit. A Chalcide Aulidem trajicit, trium millium spatio distantem, portum inclitum statione quondam mille navium Agamemnoniæ classis, Dianæque templum, ubi navibus cursum ad Trojam, filia victima aris admota, rex ille regum petiit. Inde Oropum Atticæ ventum est; ubi pro Deo vates Amphilochus colitur, templumque vetustum est, fontibus rivisque circa amœnum. Athenas inde, plenas quidem, & ipsas vetustate famæ, multa tamen visenda habentes: arcem, portus, muros Piræeum urbi jungentes, navalia magnorum imperatorum, (l) simulacra Deorum hominumque, omni genere & materiæ & artium insignia.

XXVIII. SACRIFICIO Minervæ præfidi arcis in urbe factò profectus, Corinthum altero die pervenit. Urbs erat tunc præclara ante

(k) Lege *Euripi Eubæaque insula*: quod dudum monuerunt Sigonius & Gronovius.

(l) Vocem *monumenta* aut similem hic excidisse existimat Crev. ac legendum esse, *navalia, magnorum imperatorum monumenta, simulacra &c.*

excidium. Arx quoque & Isthmus præbuere *U. e. 5*
 spectaculum : arx inter omnia (*m*) in inma- *a. C. 1*
 nam altitudinem edita, scatens fontibus :
 Isthmus duo maria, ab occasu & ortu solis
 finitima, artis faucibus dirimens. Sicyonem
 inde & Argos nobiles urbes adit : inde haud
 parem opibus Epidaurum, sed inclitam Æscu-
 lapii nobili templo; quod, quinque millibus
 passuum ab urbe distans, nunc vestigiis re-
 vulsorum donorum, tum donis dives erat,
 quæ remediorum salutarium ægri mercedem
 sacrauerant Deo. Inde Lacedæmonem adit,
 non operum magnificentia, sed disciplina insti-
 tutisque memorabilem : unde per Megalo-
 polim Olympiam adscendit. Ubi & alia qui-
 dem spectanda visa, &, Jovem velut præ-
 sentem intuens, motus animo est. Itaque,
 haud secus quam si in Capitolio inmolaturus
 esset, sacrificium amplius solito adparari ius-
 sit. Ita peragrata Græcia, ut nihil eorum,
 quæ quisque Persei bello privatim aut publice
 sensisset, inquireret, ne cuius metu sollici-
 taret animos sociorum, Demetriadem quum
 revertit (*n*), in itinere sordidata turba Æto-

(*m*) Feliciter Gronovius : *arx intra mania.*

(*n*) Malit Gronovius *revertisset.*

U. c. 585. lorum obcurrit; mirantique & percunctanti;
a. C. 167. quid esset, defertur, quingentos quinquaginta principes ab Lycisco & Tisippo, circumfesso senatu per milites Romanos, missos a Bæbio præfide, interfectos; alios in exilium actos esse: bonaque eorum, qui interfecti essent, & exulum possidere, qui arguebant. Jussis Amphipolim adesse, ipse, convento Cn. Octavio Demetriade, postquam fama accidit, trajecisse jam mare decem legatos, omnibus aliis omisissis, Apolloniam ad eos pergit. Quo quum Perseus obviam Amphipoli nimis soluta custodia processisset, (id diei iter est) ipsum quidem benigne adlocutus est: ceterum, postquam in castra ad Amphipolim venit, graviter increpuisse traditur C. Sulpicium: primum, quod Persea tam procul a se vagari per provinciam passus esset: deinde, quod adeo indulgisset militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula sua pateretur: referrique tegulas & refarciri tecta, sicut fuerant, jussit. Et Persea quidem cum majore filio Philippo, traditos A. Postumio, in custodiam misit: filiam cum minore filio, a Samothrace adcitò Amphipolim, omni liberali cultu habuit.

*Redit
 Paulus in
 Macedoniam.*

XXIX. IPSE, ubi dies venit, quo adesse Amphipoli denos principes civitatum iusserat, literasque omnes, quæ ubique depositæ essent, & pecuniam regiam conferri, cum decem legatis, circumfusa omni multitudine Macedonum, in tribunali consedit. Adhuc regio imperio tamen novum formam terribilem præbuit tribunal, submotor aditus, præco, adensus, insueta omnia oculis auribusque; quæ vel socios, nedum hostes victos, terrere possent. Silentio per præconem facto, Paullus Latine, quæ senatui, quæ sibi ex consilii sententia visa essent, pronunciavit: ea Cn. Octavius prætor (nam & ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat. « Om-
 » nium primum liberos esse jubere Macedo-
 » nas, habentes urbes easdem agrosque,
 » utentes legibus suis, annuos creantes ma-
 » gistratus: tributum dimidium ejus, quod
 » pendissent regibus, pendere populo Ro-
 » mano. Deinde in quatuor regiones dividi
 » Macedoniam. Unam fore & primam partem,
 » quod agri inter Strymonem & Nessum
 » amnem sit: accessurum huic parti trans
 » Nessum, ad orientem versum (o), qua
 (o) Periz. & Crev. suppleunt ad orientem versum agrum.

U. c. 385.
 a. C. 167.

Amphipoli
 res Macedo-
 doniæ
 componit.

Decretum
 de
 Macedo-
 nibus.

U. c. 585. » Perseus tenuisset vicos, castella, oppida;
 a. C. 167. » præter Ænum, & Maroneam, & Abdera;
 » trans Strymonem autem vergentia ad occi-
 » casum, Bifalticam omnem cum Heraclea,
 » quam Sinticen adpellant. Secundam fore
 » regionem, quam ab ortu Strymo amplec-
 » teretur amnis, præter Sinticen Heracleam
 » & Bifaltas: ab occasu qua Axius termi-
 » naret fluvius, additis Pæonibus, qui prope
 » Axium flumen ad regionem orientis cole-
 » rent. Tertia pars facta, quam Axius ab
 » oriente, Peneus amnis ab occasu, cingunt:
 » ad septentrionem Bora mons objicitur.
 » Adjecta huic parti regio Pæoniæ, qua ab
 » occasu præter Axium amnem porrigitur:
 » Edeffa quoque & Berœa eodem concessere-
 » runt. Quarta regio trans Boram montem,
 » una parte confinis Illyrico, altera Epiro.
 » Capita regionum, ubi concilia fierent,
 » primæ regionis Amphipolim, secundæ Thef-
 » salonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelago-
 » niam fecit. Eo concilia suæ (p) cujusque
 » regionis indici, pecuniam conferri, ibi
 » magistratus creari jussit. » Pronunciavit
 » deinde, « neque connubium, neque commer-

(p) Potius sua, inquit Gronovius.

» cium agrorum ædificiorumque inter se U. c. 584.
 » placere cuiquam extra fines regionis suæ a. C. 167.
 » esse. Metalla quoque auri atque argenti
 » non exerceri : ferri & æris permitti. »
 Vestigal exercentibus dimidium ejus inposi-
 tum, quod pependissent regi. Et sale invec-
 to uti vetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam,
 quod & sua fuisset, & continens esset fini-
 bus suis, « omnibus dare libertatem pro-
 » nunciavit, qui sub regno Persei fuissent. »
 Post non inpetratam Pæoniam, salis commer-
 cium dedit : tertiæ regioni imperavit, ut
 Stobos Pæoniæ deveherent, pretiumque
 statuit. Navalem materiam & ipsos cædere,
 & alios pati vetuit. Regionibus, quæ ad fines
 barbaris essent, (excepta autem tertia, om-
 nes erant) permisit, ut præfidia armata in
 finibus extremis haberent.

XXX. HÆC, pronunciata primo die con-
 ventus, varie adfecerunt animos. Libertas
 præter spem data adrexit, & (q) levatum
 annum vestigal. Regionatim commerciis in-
 terruptis ita videri lacerata (r), tamquam
 animalia in artus, alterum alterius indigentes,

(q) & del. *Crev.*

(r) Lege *lacerati*, nempe ipsi Macedones, *Crev.*

U. c. 585.
a. C. 167.

*Partes
Macedo-
niæ
quatuor.*

distracta : adeo, quanta Macedonia esset ; quam divisui facilis, & a se ipsa quæque contemta pars esset (s), Macedones quoque ignorabant. Pars prima Bisaltas habet, fortissimos viros, (trans Nessum amnem incolunt & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla & obportunitatem Amphipolis : quæ objecta claudit omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes, Theffalonicen & Cassandriam, habet ; ad hoc Pallenen, fertilem ac frugiferam terram : maritimas quoque obportunitates ei præbent portus ad Toronem ac montem Atho, (Æneæ vocant hunc) alii ad insulam Eubœam, alii ad Hellepontum obportune versî. Tertia regio nobiles urbes, Edeffam & Berœam & Pellam, habet, & Vetricorum bellicosam gentem : incolas quoque permultos Gallos & Illyrios, inpigros cultores. Quartam regionem Eordæi & Lyncestæ & Pelagones incolunt ; junctâ his Atintania, & Stymphalis, & Elimiotis. Frigida hæc omnis, duraque cultu, & aspera plaga est : cultorum quoque ingenia terræ

(s) Emendant Sigonius, Crev. & Drak. & ut se ipsa quæque contenta pars esset.

similia habet. Ferocios eos & adcolæ barbari faciunt; nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Divisæ itaque Macedoniae partium usibus separatis, quanta universos teneat Macedonas formula dicta, (1) quum leges quoque se daturum ostendisset.

XXXI. ÆTOLI deinde citati : in qua cognitione magis, utra pars Romanis, utra regi favisset, quæsitum est, quam utri fecissent injuriam, aut accepissent. Noxa liberati interfectores : exilium pulsis æque ratum fuit, ac mors interfectis. A. Bæbius unus est damnatus, quod milites Romanos præbuisse ad ministerium cædis. Hic eventus Ætolorum causæ in omnibus Græciæ gentibus populisque eorum, qui partis Romanorum fuerant, inflavit ad intolerabilem superbiam animos; & obnoxios pedibus eorum subjecit, quos aliqua parte suspicio favoris in regem contigerat. Tria genera principum in civitatibus erant : duo, quæ adulando aut Romanorum imperium, aut amicitiam regum, sibi privatim opes obpressis faciebant civita-

*Judicium
de
Ætolis.*

*Adsententorum
Romanæ
potentiæ
superbia.*

(1) Videtur legendum : quæ universos teneret Macedonas, formula dicta. Gron.

V. c. 585
a. C. 167.

tibus : medium unum, utrique generi adversum, libertatem & leges tuebatur. His ut major apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis ejus fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi quum frequentes & ex Peloponneso, & ex Bœotia, & ex aliis Græciæ conciliis adessent, implevere aures decem legatorum :
 » Non eos tantum, qui se propalam per vanitatem jactassent, tamquam hospites &
 » & amicos Persei, sed multo plures alios
 » ex occulto favisse. Reliquos per speciem
 » tuendæ libertatis in conciliis adversus Romanos omnia instruxisse. Nec aliter eas
 » mansuras in fide gentes, nisi, fractis animis partium, aleretur confirmarereturque
 » auctoritas eorum, qui nihil præter imperium Romanorum spectarent. » Ab his editis nominibus, evocati literis imperatoris ex Ætolia, Acarnaniaque, & Epiro, & Bœotia, qui Romam ad causam dicendam sequerentur : in Achaiam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius & Cn. Domitius, ut ipsi edicto evocarent. Id duabus de causis factum : una,

*Inquisitiones in eos, qui
 qui
 favorant
 Perseo.*

quod fiducia plus animorumque esse Achæis ad non parendum credebant, & forsitan etiam in periculo fore Callicratem & ceteros criminum auctores delatoresque : altera, cur præsentibus evocarent, causa erat, quod ex aliis gentibus principum literas deprehensas in commentariis regiis habebant : in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inventis. Ætolis dimissis, Acarnanum citata gens : in his nihil novatum, nisi quod Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quærendo deinde latius, qui publice aut privatim partium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem extendere : & ad Antissam in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt; quod Antenorem, regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est vagatus, portu receptum comitatibus iuvisent. Duo securi percussi viri insignes; Andronicus Andronici filius Ætolus, quod, patrem secutus, arma contra populum Romanum tulisset : & Neo Thebanus, quo auctore societatem cum Perseo junxerant.

XXXII. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus advo-

U. e. 585.
a. C. 167.

V. c. 585.
c. C. 167.

*Principes
Macedo-
nes in
Italiam
ablegati.*

catum concilium : pronunciatum, « Quod
» ad statum Macedoniae pertinebat (u), se-
» natores, quos Synedros vocant, legendos
» esse, quorum consilio respublica administra-
» retur. » Nomina deinde sunt recitata prin-
cipum Macedonum, quos cum liberis, ma-
joribus quam quindecim annos natis, præ-
cedere in Italiam placeret. Id, prima specie
sævum, mox adparuit multitudini Macedo-
nam pro libertate sua esse factum. Nominati
sunt enim regis amici purpuratique, duces
exercituum, præfeti navium aut præsidio-
rum; servire regi humiliter, aliis superbe
imperare adsueta: prædivites alii, alii, quos
fortuna non æquarent, his sumptibus pares;
regius omnibus victus vestitusque: nulli ci-
vilis animus, neque legum neque libertatis
æque patiens. Omnes igitur, qui in aliqui-
bus ministeriis regis, etiam qui in minimis
legationibus fuerant, jussi Macedonia exce-
dere, atque in Italiam ire: qui non paruisset
imperio, mors denunciata. Leges Macedoniae
dedit cum tanta cura, ut non hostibus victis,
sed fociis bene meritis, dare videretur: &
quas ne usus quidem longo tempore (qui

(u) Crev. legendum censet pertinere.

unus est legum corrector) experiendo argueret. Ab feriis rebus ludicrum, quod ex multo ante præparato, & in Asiæ civitates, & ad reges missis, qui denunciarent, & quum circumiret ipse Græciæ civitates, indixerat principibus, magno adparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis, qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum, & nobilium equorum convenit: & legationes cum victimis, & quidquid aliud Deorum hominumque causa fieri magnis ludis in Græcia solet. Ita factum est, ut non magnificentiam tantum, sed prudentiam in dandis spectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoque legationibus paratæ & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipsius ferebant, & convivium instruere, & ludos parare ejusdem esse, qui vincere bello sciret.

XXXIII. EDITO ludicro omnis generis, clipeisque æreis in naves inpositis, cetera omnis generis arma, cumulata in ingentem acervum, precatus Martem, Minervam, Luamque matrem, & ceteros Deos, quibus spolia hostium dicare jus fasque est, ipse imperator, face subdita, succendit. Deinde circumstantes

U. c. 585.
a. C. 1672

U. e. 585.

a. C. 167

Munificen-
*tia**Paulli.*

tribuni militum pro se quisque ignes coniecerunt. Notata est in illo conventu Europæ Asiæque, undique partim ad gratulationem, partim ad spectaculum contracta multitudo, tantis navalibus terrestribusque exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonæ, ut & privatis, & civitatibus, & gentibus, dona data pleraque ejus generis sint ab imperatore, non in usum modo præsentem, sed etiam quod domos aveherent. Spectaculo fuit ei, quæ venerat, turbæ non scenicum magis ludicrum, non certamina hominum, aut curricula equorum, quam præda Macedonica omnis, ut viseretur, exposita statuarum, tabularumque, textilium, & vasorum ex auro & argento & ære & ebore factorum ingenti cura in ea regia: ut non in præsentem modo speciem, qualibus referta regia Alexandriæ erat, sed in perpetuum usum fierent. Hæc, in classem inposita, devehenda Romam Cn. Octavio data. Paullus, benigne legatis dimissis, transgressus Strymonem, mille passuum ab Amphipoli castra posuit: inde profectus, Pellam quinto die pervenit. Prætergressus urbem, ad Spelæum (quod vocant) biduum moratus, P. Nasicam, &

Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios, qui Persea juverant bello, misit, iussos ad Oricum sibi obcurrere: ipse, Epirum petens, quintisdecimis castris Passaronem pervenit.

*U. e. 585.
a. C. 167.*

XXXIV. HAUD procul inde Anicii castra aberant. Ad quem literis missis, ne quid ad ea, quæ fierent, moveretur; « senatum prædam Epiri civitatum, quæ ad Persea dedissent, exercitui dedisse, » submissis centurionibus in singulas urbes, qui se dicerent ad præsidia deducenda venisse, ut liberi Epirotæ, sicut Macedones, essent, denos principes ex singulis evocavit civitatibus: quibus, quum denunciaffet, ut aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes civitates cohortes dimisit. Ante in ultérieures, quam in propiores, profecti, ut uno die in omnes perveniretur. Edita tribunis centurionibusque erant, quæ agerentur: mane omne aurum argentumque conlatum: hora quarta signum ad diripiendas urbes datum est militibus: tantaque præda fuit, ut in equitem quadringeni denarii, peditibus duceni dividerentur, centum quinquaginta millia capitum humanorum abducerentur.

*Epiri
præda
exercitui
data.*

U. c. 385. Muri deinde direptarum urbium diruti sunt: *a. C. 167.* ea fuere oppida circa septuaginta. Vendita præda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paullus ad mare Oricum descendit, nequaquam, ut ratus erat, expletis militum animis: qui, tamquam nullum in Macedonia gessissent bellum, expertes regiæ prædæ esse indignabantur. Orici quum missas cum Scipione Nasica Maximoque filio copias invenisset, exercitu in naves inposito, in Italiam trajecit. Et post paucos dies Anicius, conventu reliquorum Epirotarum Acarnanumque acto, jussisque in Italiam sequi principibus, quorum cognitionem causæ reservarat, & ipse, navibus expectatis, quibus usus Macedonicus exercitus erat, in Italiam trajecit. Quum hæc in Macedonia Epiroque gesta sunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenem missi erant, in Asiam pervenerunt. Induciis per hiemem factis, & Galli domos abierant, (v) & rex in hiberna concesserat Pergamum, gravique morbo æger fuerat. Ver primum ex domo excivit: jamque Synnada pervenerant, quum Eumenes ad Sardes undique

*Paullus
in Italiam
trajecit
ut &
Anicius.*

(v) *abierunt Gron.*

exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solovetium ducem Gallorum Synnadis adlocuti, & Attalus cum eis profectus; sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo gallorum est locutus, retulitque, ferociorem eum deprecando factum: ut mirum videri posset, inter tam (x) opulentos reges, Antiochum Ptolemæumque, tantum legatorum Romanorum verba valuisse, ut exemplo pacem facerent; apud Gallos nullius momenti fuisse.

XXXV. ROMAM primum reges captivi; Perseus & Gentius, in custodiam cum liberis abducti; dein turba alia captivorum: tum quibus Macedonum denunciatum erat, ut Romam venirent, principumque Græciæ. Nam hi quoque non solum præsentibus exciti erant, sed etiam, si qui apud reges esse dicebantur, literis arcessiti sunt. Paullus ipse post dies paucos regia nave ingentis magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant, ornata Macedonicis spoliis, non insignium tantum armorum, sed etiam regionum textilium, adverso Tiberi ad urbem est

U. e. 585.
a. S. 167.

Paullus
Romam
adpellit,
dein
Anicius &
Octavius.

(x) tam delent Gron. & Grey.

U. c. 585,
a. C. 167.

Triumphus
iis
decretus a
senatu.

Trium-
phum
Paullo
milites
abrogare
volunt.

subvectus, completis ripis obviam effusa mul-
titudine. Paucos post dies Anicius & Octa-
vius classe sua advecti. Tribus iis omnibus
decretus est ab senatu triumphus : mandatum-
que Q. Cassio prætori, cum tribunis plebis
ex auctoritate Patrum ageret, rogationem
ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem
triumphantes inveherentur, imperium esset,
Intacta invidia media sunt : ad summa ferme
tendit. Nec de Anicii, nec de Octavii trium-
pho dubitatum est : Paullum, cui ipsi quo-
que se comparare erubuisent, obtrectatio
carpsit. Antiqua disciplina milites habuerat ;
de præda parcius, quam speraverant ex tantis
regiis opibus, dederat nihil relicturis (y),
si aviditati indulgeretur, quod in ærarium
deferret. Totus Macedonicus exercitus impe-
ratori erat negligenter adfuturus comitiis
ferendæ legis. Sed eos Ser. Sulpicius Galba,
qui tribunus militum secundæ legionis in
Macedonia fuerat, privatim imperatori ini-
micus, prensando ipse, & per suæ legionis
milites sollicitando, stimularat, ut frequen-
tes ad suffragium adessent : « Imperiosum du-
» cem & malignum, antiquando rogationem,

(y) relicturus Gron. Cræv.

» quæ de triumpho ejus ferretur, ulciscen- *U. c. 585.*
 » rentur. Plebem urbanam secuturam esse *a. C. 167.*
 » militum judicia. Pecuniam illum dare non
 » potuisse, militem honorem dare posse?
 » Ne speraret ibi fructum gratiæ, ubi non
 » meruisset. »

XXXVI. His incitatis, quum in Capitolio
 rogationem eam Ti. Sempronius tribunus
 plebis ferret, & privatis lege dicendi locus
 esset, nec ad suadendum, ut in re minime
 dubia, quisquam procederet; Ser. Galba re-
 pente processit, & a tribuno postulavit. « Ut,
 » quoniam hora jam octava diei esset, nec
 » satis temporis ad demonstrandum haberet,
 » cur L. Æmilium non juberent triumphare,
 » in posterum diem differrent. & mane eam
 » rem agerent. Integro sibi die ad causam
 » eam orandam opus esse. » Quum tribunus
 dicere eo die, si quid vellet, juberet, in
 noctem rem dicendo extraxit, referendo ad-
 monendoque, « Exacta acerbe munia militiæ;
 » plus laboris, plus periculi quam deside-
 » rasset res, injunctum; contra in præmiis,
 » in honoribus, omnia artata: militiamque,
 » si talibus succedat ducibus, horridiorem
 » asperiolemque bellantibus; eandem victo-

*Ser Galba
 dissuadet
 legem de
 triumpho
 Paulli.*

U. c. 585. » ribus inopem atque inhonoratam futuram.
4. C. 167. » Macedonas in meliore fortuna, quam mili-
 » tes Romanos, esse. Si frequentes postero
 » die ad legem antiquandam adessent, intel-
 » lecturos potentes viros, non omnia in ducis,
 » aliquid & in militum manu esse. » His
 vocibus incitati, postero die milites tanta fre-
 quentia Capitolium compleverunt, ut aditus
 nulli præterea ad suffragium ferendum esset.
 Intro vocatæ primæ tribus quum antiquarent,
 concursus in Capitolium principum civitatis
 factus est, « Indignum facinus esse clami-
 » tantium, L. Paullum, tanti belli victorem,
 » despoliari (z) triumpho. Obnoxios impe-
 » ratores tradi licentiæ atque avaritiæ mili-
 » tari : in uno nimis se per ambitionem
 » peccare (a). Quid, si domini milites
 » imperatoribus inponantur ? » In Galbam
 pro se quisque probra ingerere. Tandem, hoc
 tumultu sedato, M. Servilius, qui consul &
 magister equitum fuerat, ut de integro eam
 rem agerent, ab tribunis petere, dicendique
 sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni,
 quum

(z) despoliari Gron. Crev.

(a) Emendant Gron. & Drak. *ultra nimis saepe
per ambitionem peccari : quid si &c.*

quum ad deliberandum secessissent, victi *U. c. 585.*
 auctoritatibus principum, de integro agere *a. C. 167.*
 cœperunt, revocatuosque se easdem tribus
 renunciarunt, si M. Servilius aliique privati,
 qui dicere vellent, dixissent.

XXXVII. Tum Servilius : « Quantus im-
 » perator L. Æmilius fuerit, Quirites, si
 » ex alia re nulla æstimari possit, vel hoc
 » fatis erat, quod, quum tam seditiosos &
 » leves milites, tam nobilem, tam temera-
 » rium, tam eloquentem ad instigandam mul-
 » titudinem inimicum in castris haberet,
 » nullam in exercitu seditionem habuit. Ea-
 » dem severitas imperii, quam nunc oderunt,
 » tunc eos continuit. Itaque, antiqua disci-
 » plina habiti, neque fecerunt (y). Ser. qui-
 » dem Galba, si in L. Paulo accusando tiro-
 » cinium ponere, & documentum eloquen-
 » tiæ dare voluit, non triumphum inpedire
 » debuit, quem, si nihil aliud, senatus justum
 » esse judicaverat : sed postero die, quam

*Servili
 oratio pro
 triumpho.*

(y) Rubenius, cui adsentiunt Gron. Crev &
 Drak. legendum monet : *Itaque, antiqua disciplina
 habiti, tunc quieverunt.* Forte vox aliqua excidit, ac
 legendum : *neque seditionem fecerunt.*

U. s. 585. » triumphatum est, privatam eum (z) visu-
 a. C. 167. » rus esset, nomen deferret, & legibus inter-
 » rogaret; aut serius paullo, quum primum
 » magistratus ipse cepisset, diem diceret,
 » inimicum ad populum accusaret. Ita &
 » pretium recte facti triumphum haberet L.
 » Paullus pro egregie bello gesto; & pœ-
 » nam, si quid & vetere gloria sua & nova
 » indignum fecisset. Sed videlicet, cui crimen
 » nullum, nullum probrum dicere poterat,
 » ejus obtrectare laudes voluit. Diem inte-
 » grum hesternum die ad accusandum L. Paul-
 » lum petiit: quatuor horas, quantum sue
 » pererat diei, dicendo absumsit. Quis um-
 » quam tam nocens reus fuit, cujus vitia
 » vitæ tot horis expromi non possent? Quid
 » interim objecit, quod L. Paullus, si caus-
 » sam dicat, negatum velit? Duas mihi ali-
 » quis conciones parumper faciat: unam
 » militum Macedonicorum; puram alteram,
 » integrioris iudicii, & a favore & odio,
 » universo iudicante populo Romano. Apud
 » concionem togatam & urbanam prius reus
 » agatur. Quid apud Quirites Romanos,
 » Ser. Galba diceret? illa enim tibi tota

(z) cum l. quum Gron. Crev.

» abscisa oratio esset : In statione severius *U. c. 385.*
 » & intentius institisti ; vigiliæ acerbius & *a. C. 167.*
 » diligentius circumitæ sunt ; operis plus,
 » quam antea , fecisti , quum ipse imperator
 » & exactor circumires ; eodem die & iter
 » fecisti , & in aciem ex itinere duxisti (a).
 » Ne victorem quidem te adquiescere passus
 » est : statim ad persequendos hostes duxit.
 » Quum te præda partienda locupletem fa-
 » cere posset , pecuniam regiam translaturus
 » in triumpho est , & in ærarium laturus.
 » Hæc sicut ad militum animos stimulos
 » aliquem aculeum habent , qui parum licen-
 » tiæ , parum avaritiæ suæ inservitum cen-
 » sent ; ita apud populum Romanum nihil
 » valuissent : qui , ut vetera atque audita a
 » parentibus suis non repetat , quæ ambitione

(a) Gron. Crev. & Drak. hic aliquid vitiatum
 esse agnoscunt. Quum autem ex illis , quæ secunda
 persona dicuntur , alia ad imperatorem spectent ,
 alia ad militem , libentius mutantur verba ad im-
 peratorem pertinentia , & sic legerent : *in statione
 severius & intentius institit ; vigiliæ acerbius &
 diligentius circumitæ sunt ; operis plus , quam
 antea , fecisti , quum ipse imperator & exactor cir-
 cumiret ; eodem die & iter fecisti , & in aciem ex
 itinere ductus es.*

U. e. 385.
a. C. 167. » imperatorum clades acceptæ sint, quæ seve-
» ritate imperii victoriæ partæ, proximo
» certe Punico bello, quid inter M. Minu-
» cium magistrum equitum & Q. Fabium
» Maximum dictatorem interfuerit, meminit.
» Itaque accusatorem id scire potuisse, &
» supervacaneam defensionem Pauli fuisse.
» (b) Transeatur ad alteram concionem :
» nec Quirites vos, sed milites videor ad-
» pellaturus, si nomen hoc saltem ruborem
» incutere, & verecundiam aliquam impera-
» toris violandi adferre possit. »

XXXVIII. « EQUIDEM ipse alter adfectus
» animo sum, qui apud exercitum mihi
» loqui videar, quam paullo ante eram,
» quum ad plebem urbanam spectabat oratio.
» Quid etiam dicitis, milites? Aliquis est
» Romæ, præter Persea, qui triumphari de
» Macedonibus nolit? & eum non iisdem
» manibus discerpitis, quibus Macedonas
» vicistis? Vincere vos prohibuisset, si
» potuisset, qui triumphantes urbem inire
» prohibet. Erratis, milites, si triumphum
» imperatoris tantum, & non militum quoque

(b) Locus mendosus, cujus restitutio, nisi codi-
cis integrioris ope sperari non potest.

» & universi populi Romani, esse decus *U. ci 585:*
 » censeatis. Non unius hoc Paulli. Multi *a. C. 167.*
 » etiam, qui ab senatu non inpetrarunt
 » triumphum, in monte Albano triumphaverunt. Nemo L. Paulo magis eripere decus
 » perfecti belli Macedonici potest, quam C.
 » Lutatio primi Punici belli, quam P. Cornelio secundi, quam illis, qui post eos
 » triumphaverunt (c). Nec L. Paullum minorem aut majorem imperatorem triumphus
 » faciet. Militum magis in hoc universique
 » populi Romani fama agitur. Primum ne invidiæ (d) & ingrati animi adversus clarissimum quemque civem opinionem habeat, &
 » imitari in hoc populum Atheniensem, laetantem invidia principes suos, videatur.
 » Satis peccatum in Camillo majoribus vestris est, quem tamen ante receptam per
 » eum a Gallis urbem violarunt: fatis insuper
 » a vobis in P. Africano. Literni domicilium & sedem fuisse domitoris Africæ! Literni sepulcrum ostendi! Erubescamus, gloria si par illis viris L. Paullus, injuria vestra
 (c) Crev. locum hunc ita supplet *quam [deora cuique sua] illis qui [ante postea eos] triumphaverunt.*

(d) Mallet Crev. *invidi.*

U. c. 585.
 a. C. 167.

» exæquetur. Hæc igitur primum infamia
 » deleatur, foeda apud alias gentes, damnosa
 » apud nostros. Quis enim aut Africani,
 » aut Pauli, similis esse in ingrata & inimica
 » bonis civitate velit? Si infamia nulla esset,
 » & de gloria tantum ageretur, qui tandem
 » triumphus non communem nominis Romani
 » gloriam habet? Tot de Gallis triumphi,
 » tot de Hispanis, tot de Pœnis, ipsorum
 » tantum imperatorum, an populi Romani,
 » dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho
 » modo, nec de Hannibale, sed de Epirotis
 » Carthaginensibusque triumphus acti sunt;
 » sic non M. Curius tantum, nec P. Corne-
 » lius, sed Romani triumpharunt. Militum
 » quidem propria est causa; qui & ipsi lau-
 » reati, & quisque donis, quibus donati
 » sunt, insignes, triumphum nomine cient,
 » suasque & imperatoris laudes canentes per
 » urbem incedunt. Si quando non deportati
 » ex provincia milites ad triumphum sint,
 » fremunt: & tamen tum quoque se absentes,
 » quod suis manibus parta victoria sit, trium-
 » phare credunt. Si quis vos interroget,
 » milites, ad quam rem in Italiam deportati,
 » & non statim, confecta provincia, dimissi

» fitis ? quid Romam frequentes sub signis *U. e. 587.*
 » veneritis, quid moremini hic, & non di- *a. C. 507.*
 » versi domos quisque abeatis vestras ? quid
 » aliud respondeatis, quam vos triumphan-
 » tes videri velle ? Vos certe victores conspici
 » velle debebatis. »

XXXIX. « TRIUMPHATUM nuper de Phi-
 » lippo, patre hujus, & de Antiocho est.
 » Ambo regnabant, quum de his triumphatum
 » est. De Perseo capto, in urbem cum liberis
 » abducto, non triumphabitur ? Quod si in
 » curru scandentes Capitolium, auratos pur-
 » puratosque, ex inferiore loco L. Paullus
 » in turba togatorum unus privatus interro-
 » get : L. Anici, Cn. Octavi, utrum vos
 » digniores triumpho esse, an me, censetis ?
 » currum ei cessuri, & præ pudore viden-
 » tur insignia ipsi sua tradituri. Et vos Gen-
 » tium, quam Persea, duci in triumphum
 » mavultis, Quirites, & de accessione po-
 » tius belli, quam de bello, triumphari ?
 » Et legiones ex Illyrico laureatæ urbem ini-
 » bunt, & navales socii ? Macedonicæ legio-
 » nes, suo abrogato, triumphos alienos
 » spectabunt ? Quid deinde tam opimæ
 » prædæ, tam opulentæ victoriæ spoliis

U. C. 585. » fiet ? Quonam abdentur illa tot millia
 a. C. 167. » armorum, detracta corporibus hostium ?
 » an in Macedoniam remittentur ? Quo
 » signa aurea, marmorea, eburnea, tabulæ
 » pictæ, textilia, tantum argenti cælati, tan-
 » tum auri, tanta pecunia regia ? An noctu,
 » tamquam furtiva, in ærarium deporta-
 » buntur ? Quid illud spectaculum maximum,
 » nobilissimum opulentissimumque rex captus,
 » ubi victori populo ostendetur ? Quos
 » Syphax rex captus, accessio Punici belli,
 » concursus fecerit, plerique meminimus.
 » Perseus rex captus, Philippus & Alexan-
 » der filii regis, tanta nomina, subtrahen-
 » tur civitatis oculis ? Ipsum L. Paullum, bis
 » consulem, domitorem Græciæ, omnium
 » oculi conspiciere urbem curru ingredien-
 » tem avent. Ad hoc fecimus consulem,
 » ut bellum, per quadriennium (e) ingenti
 » etiam pudore nostro tractum perficeret.
 » Cui sortito provinciam, cui proficiscenti
 » præfagientibus animis victoriam triumphum-
 » que destinavimus, ei victori triumphum
 » negaturi ? & quidem non homines tantum,
 » sed Deos etiam suo honore fraudaturi ?

(e) Immo per *triennium*.

» Diis quoque enim, non solum hominibus, *U. c. 585.*
 » debetur. Utrum (f) majores vestri om- *a. C. 167.*
 » nium magnarum rerum & principia exorſi
 » ab Diis sunt, & finem eum statuerunt.
 » Consul, proficiscens, prætorve, paludatis
 » liſtoribus (g), in provinciam & ad bel-
 » lum, vota in Capitolio nuncupat: victor,
 » perpetrato eodem, in Capitolio trium-
 » phans ad eosdem Deos, quibus vota nun-
 » cupavit, merita dona populi Romani tra-
 » ducit. Pars non minima triumphi est victi-
 » mæ præcedentes; ut adpareat, Diis grates
 » agentem imperatorem ob rempublicam
 » bene gestam redire. Omnes illas victimas,
 » quas traducendas in triumpho vindicavit,
 » (h) alias alio cædente, mactate. Illas qui-
 » dem epulas senatus, quæ nec privato loco,
 » nec publico profano, sed in Capitolio edun-
 » tur, utrum hominum voluptatis causa, an
 » Deorum hominumque (i), auctore Ser.

(f) Scribe cum Gron. *Diis quoque enim, non solum hominibus debetur triumphus, Majores vestri.*

(g) Emendat Gron. *paludatus cum liſtoribus.*

(h) Vitium manifestum. Gron. legendum putat, *quas traducendas in triumpho locavit.*

(i) Hæc non sincera esse, cuius patet. Crev. legendum conjicit: *non hominum voluptatis causa, sed Deorum honoris.*

U. c. 585. » Galba, turbaturi estis ? L. Paulli triumpho
a. C. 167. » portæ claudentur ? Rex Macedonum Per-
 » feus cum liberis & turba alia captivorum,
 » spolia Macedonum, citra flumen relinquen-
 » tur ? L. Paullus privatus, tamquam rure
 » rediens, a porta domum ibit ? Et tu,
 » centurio, miles, quid de imperatore Paulo
 » senatus decrerit potius, quam quid Ser.
 » Galba fabuletur, audi : & hoc dicere (k)
 » me potius, quam illum, audi. Ille nihil,
 » præterquam loqui, & ipsum id maledice
 » ac maligne, didicit : ego ter & vicies
 » cum hoste per provocationem pugnavi :
 » ex omnibus, cum quibus manum conferui,
 » spolia retuli. Insigne corpus honestis cica-
 » tricibus, omnibus adverso corpore exceptis,
 » habeo. » Nudasse deinde se dicitur, &
 » quo quæque bello vulnera accepta essent,
 » retulisse. Quæ dum ostentat, adaperitis forte,
 » quæ velanda erant, tumor inguinum proxi-
 » mis risum movit. Tum, « Hoc quoque, quod
 » ridetis [inquit] in equo dies noctesque
 » persedendo habeo : nec magis me ejus,
 » quam cicatricum harum, pudet, pœnitet-
 » que ; quando numquam mihi inpedimento

*Servilius
 nudat
 corpus, &
 vulnera
 ostentat.*

(k) Emendat Gron. & hoc dicentem me.

» ad rempublicam bene gerendam domi mi-
 » litiaeque fuit. Ego hoc ferro saepe vexa-
 » tum corpus vetus miles adolescentibus
 » militibus ostendi. Galba nitens & integrum
 » denudet. Revocate, si videtur, tribuni,
 » ad suffragium tribus; ego ad vos milites,
 » [descendam, euntesque] ad suffragia ad-
 » sectabor, & notabo improbos ingratosque,
 » & eos, qui non regi se ab imperatore,
 » sed eum ultro sibi per ambitionem servire
 » æquum censent. » Hac oratione castigata
 » militaris turba ita mutavit animum, ut tri-
 » bus ad suffragium revocatae ad unam omnes
 » rogationem de triumpho juberent. Victa
 » igitur inimicorum malevolentia & obtrecta-
 » tione, triumphavit Paullus de Perseo rege
 » & Macedonibus per triduum, IV. III. &
 » pridie Kalendas Decembres.

2. Fuit hic triumphus, sive magnitudinem
 » victi regis, sive speciem simulacrorum, sive
 » modum pecuniae spectes, longe magnificen-
 » tissimus, ut omnium anteaactorum compara-
 » tionem amplitudine superaret. Populus,
 » exstructis per forum & cetera urbis loca,
 » qua traduci pompam oportebat, tabulatis
 » theatrorum in modum, spectavit in candidis

U. c. 585.
 a. c. 167.

SUPPL.
 Plut. in
 Æmil.

Fassi
 capit.

Triumphus
 Paulli.
 Velleius
 L. I. C. 9.
 Plut. ibid.

U. e. 585. togis. Aperta templa omnia & fertis coronata thure fumabant. Lictores satellitesque confluentem temere turbam & vage discurrentem submoventes e medio, patentes late vias vacuasque præbebant. Quum in tres, ut diximus, dies distributa esset pompa spectaculi, primus dies vix suffecit transvehendis signis tabulisque captivis, in ducentos quinquaginta currus inpositis. Sequenti die multis plaustris translatum, quidquid Macedonicorum armorum pulcherrimum & magnificentissimum fuit, quæ & ipsa ferri aut æris recens tersi nitore splendebant, & ita structa erant inter se, ut, quum acervatim potius cumulata, quam artificiose digesta, viderentur, miram quamdam hac ipsa velut temeraria & fortuita concursione speciem objicerent oculis: galeæ scutis, & loricæ ocreis, & peltæ Creticæ, & Thraciæ cætræ, & pharetræ equestribus permixtæ frenis, strictique gladii hinc inde mucrone exerto minaces, & e lateribus eminentes sarissæ. Atque hæc omnia quum laxius vincula inter se forent, si quando in transvehendo sibi mutuo adliderentur, martium quemdam ac terribilem edebant sonum, ut ne victa quidem conspici

*Signa
tabularque.*

*Arma Ma-
cedonica.*

possent sine quodam animorum horrore. Tum onusta argento signato vasa quinquaginta supra septingenta a tribus millibus hominum portabantur. Tria talenta in singulis, a quaternis gestata hominibus. Erant & qui crateras argenteas, & phialas, & calices, & cornua ferebant, tum apte inter se conlocata, tum magnitudine, & pondere, & exstantis insigniter cœlaturæ artificio conspicua.

3. Tertio autem die ducere agmen primo statim mane cœpere tubicines, non festos sollempnium pomparum modos, sed bellicum canentes, quasi in aciem procedendum foret. Post hos agebantur pingues, cornibus auratis, & vittis fertisque redimiti boves centum & viginti. Ducebant eos cincti fasciis eximio opere textis juvenes, quibus comites additi pueri pateras aureas argenteasque gestabant. Sequebantur ii, qui signatum aurum in vasis septem & septuaginta ferebant, quorum unumquodque, quemadmodum & ea in quibus argentum translatum fuerat, tria talenta habebat. Tum visebatur sacra phiala decem talentorum pondo auri, pretiosis distincta gemmis, quam Paullus faciendam curaverat; & Antigonides, Seleucidesque, & Thericlea,

U. c. 585.

a. C. 167.

*Argentum signatum.**Argentum calatum.**Tubicines.**Victima.**Aurum signatum.**Pocula ex auro.*

U. c. 585.
a. C. 167.

*Currus
Persei.*
Zonaras.
Bitis.
Polyh.
Legat. 96.
Plut.
*Persei
liberi.*

Perseus.
Zonaras.
Plut.

ceteraque pocula ex auro, quibus Persei triclinia ornabantur. Subibat Persei currus, ejus armis onustus, addito diademate. Sequebatur captivorum agmen: Bitis, Cotyis regis filius, obses in Macedoniam a patre missus, ac deinde cum Persei liberis captus a Romanis; tum ipsi Persei liberi, comitante educatorum & magistrorum agmine, manus ad spectatores cum lacrimis miserabiliter tendentium, & docentium pueros, implorandam suppliciter victoris populi misericordiam. Filii erant duo, puella una, qui eo majorem movebant miserationem spectantibus, quod ipsi per ætatem vix mala sua intelligere poterant. Itaque plurimi lacrimas tenere non potuerunt, & omnibus confudit animum tacitus quidam mœror, qui sincero eos frui gaudio, quamdiu sub oculis pueri fuerunt, non sineret. Pone filios incedebat cum uxore Perseus, pullo amictu, cum crepidis Græci moris, stupenti & adtonito similis, & cui magnitudo malorum mentem omnino eripuisse videretur. Sequebatur amicorum & familiarium turba, quorum in vultu dolor gravis eminebat, quique, quum semper oculos in eum figerent lacrimis rigantes ora, fatis

indicabant, sese illius dolere malis, suorum inmemores. Hanc quidem ignominiam deprecatus erat Perseus, missis ad Æmilium, qui orarent, ne in triumpho duceretur. Risit Æmilium hominis ignaviam, & „ id quidem, » [inquit,] in ipsius & pridem fuit, & nunc » est manu ac potestate : » tacite monens, ut generosa morte id, quod metuebat, dedecus effugeret. Sed forte consilium non admisit mollis animus, & nescio qua spe delinquitus, maluit in prædæ suæ parte ipse numerari. Quadringentæ inde coronæ aureæ portabantur, Paulo ab omnibus fere Græciæ & Asiæ civitatibus in gratulationem victoriæ per legatos dono missæ : grandis sane, si per se ipsæ spectarentur, pretii, sed mediocris accessio immanium opum, quæ in hoc triumpho transvectæ fuerant.]

XL. SUMMAM omnis captivi auri argenteique translati sestertium millies duceres fuisse, Valerius Antias tradit : quæ (1) haud dubie major aliquanto summa ex numero

(1) Lege cum Gron. *qua haud dubie.* & in iis quæ sequuntur *ex numero ph. aureorum, i. e. Philippæorum.* Neque enim plaustris aurum argentumque transvectum est,

*U. c. 587.
a. C. 167.*

*Coronæ
aureæ
Paullo
donatæ.*

U. e. 585.
a. C. 167.

plaustrorum ponderibusque, auri, argenti; generatim ab ipso scriptis, efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum absumtum, aut in fuga, quum Samothracen peteret, dissipatum tradunt: eoque id mirabilius erat, quod tantum pecuniæ intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis, coacervatum fuerat. Itaque admodum inops pecuniæ Philippus, Perseus contra prædives, bellare cum Romanis cœpit. Ipse postremo Paullus in curru magnam, quum dignitate alia corporis, tum senecta ipsa, majestatem præ se ferens: post currum inter alios illustres viros filii duo, Q. Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæque ordinibus. Pediti in singulos dati centeni (1), duplex centurioni, triplex equiti. Tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata aliis, si aut non refragati honori ejus fuissent, aut benigne, hac ipsa summa nunciata, adclamassent. Sed non Perseus tantum per illos dies

Paulus
in curru.

(1) Deest vox *denarii*. Versu sequente repouendum: *Alterum tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata aliis*. Legendum quoque *hac ipsa summa pronunciata*, Ita Gron. Crev. & Drak.

dies documentum humanorum casuum fuit, *U. c. 583;*
 in catenis ante currum victoris ducis per *a. C. 167.*
 urbem hostium ductus; sed etiam victor
 Paullus, auro purpuraque fulgens. Nam duo-
 bus e filiis, quos, duobus datis in adoptio-
 nem, solos nominis, sacrorum, familiæque
 hæredes retinuerat domi, minor, ferme
 duodecim annos natus, quinque diebus ante
 triumphum, major, quatuordecim annorum,
 triduo post triumphum decessit: quos præ-
 textatos curru vehi cum patre, sibi ipsos
 similes prædestinantes triumphos, oportuerat.
 Paucis post diebus, data a M. Antonio tri-
 buno plebis concione, quum de suis rebus
 gestis more ceterorum imperatorum differuif-
 set, memorabilis ejus oratio & digna Romano
 principe fuit.

*Paullus
 duos filios
 amittit.*

XLI. « QUAMQUAM & quam feliciter
 » rempublicam administraverim, & quod duo
 » fulmina (m) domum meam per hos dies
 » perculerint, non ignorare vos, Quirites,
 » arbitror, quum spectaculo vobis nunc
 » triumphus meus, nunc funera liberorum
 » meorum fuerint; tamen paucis, quæso,
 » finatis me cum publica felicitate comparare

*Oratio
 Emilii ad
 populum.*

(m) Emendat Gron. & quæ duo fulmina.

Tom. XII.

G

U. c. 585. » eo, quo debeo, animo privatam meam
a. C. 167. » fortunam. Profectus ex Italia, classem a
 » Brundisio sole orto solvi; nona diei hora
 » cum omnibus meis navibus Corcyram tenui.
 » Inde quinto die Delphis Apollini pro me,
 » exercitibusque, & classibus iustra sacrifici-
 » cavi (n). A Delphis quinto die in castra
 » perveni: ubi exercitu accepto, mutatis
 » quibusdam, quæ magna impedimenta victo-
 » riæ erant, progressus, quia inexpugnabilia
 » castra hostium erant, neque cogi pugnare
 » poterat rex, inter præsidia ejus saltum ad
 » Petram evasi, &, ad pugnam rege coacto,
 » acie vici: Macedoniam in potestatem po-
 » puli Romani redegi, &, quod bellum per
 » quadriennium quatuor ante me consules ita
 » gesserunt, (o) ut semper successoribus traderent
 » gravius, id ego quindecim diebus perfeci.
 » Aliarum deinde secundarum rerum velut
 » proventus secutus. Civitates omnes Mace-
 » doniæ se dediderunt; gaza regia in potesta-
 » tem venit; rex ipse, tradentibus prope
 » ipsis Diis, in templo Samothracum cum

(n) Legit Sigonius: *pro me, exercitibusque & classibus vestris sacrificavi.*

(o) Legendum omnino cum Sigonio: *per triennium tres ante me consules.*

» liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia
 » jam fortuna mea videri, eoque suspecta
 » esse. Maris pericula timere cœpi, in tanta
 » pecunia regia in Italiam trajicienda, &
 » victore exercitu transportando. Postquam
 » omnia secundo navium cursu in Italiam
 » pervenerunt, neque erat, quod ultra pre-
 » carer, illud optavi, ut, quum ex summo
 » retro volvi fortuna consueffet, mutationem
 » ejus domus mea potius, quam respublica,
 » sentiret. Itaque defunctam esse fortunam
 » publicam mea tam insigni calamitate spero;
 » quod triumphus meus, velut ad ludibrium
 » casuum humanorum, duobus funeribus
 » liberorum meorum est interpositus. Et,
 » quum ego & Perseus nunc nobilia maxime
 » fortis mortalium exempla spectemur, ille,
 » qui ante se captivos captivus ipse duci
 » liberos vidit, incolumes tamen eos habet:
 » ego, qui de illo triumphavi, ab alterius
 » funere filii curru in [Capitolium, ad alte-
 » rum] ex Capitolio prope jam expirantem
 » veni (p): neque ex tanta stirpe liberum

U. G. 585.
 a. C. 167.

(p) Hic locus est mutilus. Quæ uncis circum-
 scribuntur, sunt ex emendatione Urfini. Eam Drak.
 in contextum recepit,

U. c. 585. » superest, qui L. Æmilii Paulli nomen ferat.
a. c. 167. » Duos enim, tamquam ex magna progenie
 » liberorum in adoptionem datos, Cornelia
 » & Fabia gens habent; Paulli in domo,
 » præter se, nemo superest. Sed hanc cla-
 » dem domus meæ vestra felicitas & secunda
 » fortuna publica consolatur. »

XLII. HÆC, tanto dicta animo, magis
 confudere audientium animos, quam si
 miserabiliter orbitatem suam deslendo locutus
 esset. Cn. Octavius Kalendis Decembribus
 de rege Perseo navalem triumphum egit. Is
 triumphus sine captivis fuit, sine spoliis.
 Dedit fociiis navalibus in singulos denarios
 septuagenos quinos; gubernatoribus, qui in
 navibus fuerant, duplex; magistris navium
 quadruplex. Senatus deinde habitus est. Pa-
 tres censuerunt, ut Q. Cassius Persea regem
 cum Alexandro filio Albam in custodiam
 duceret; comites, pecuniam, argentum,
 instrumentum quod haberet. Bitis, regis Thra-
 cum filius, cum obsidibus in custodiam Car-
 seolos est missus. Ceteros captivos, qui in
 triumpho ducti erant, in carcerem condi-
 placuit. Paucos post dies quam hæc acta,
 legati ab Cotye rege Thracum venerunt,

*Triumphus
 navalis
 Cn. Octa-
 vii.*

*Perseus
 Albam
 missus.*

pecuniam ad redimendum filium aliosque
 obsides adportantes. Eis, in senatum intro-
 ductis, & id ipsum argumenti prætendenti-
 bus orationis, non sua voluntate Cotyn bello
 juvisse Persea, quod obsides dare coactus
 esset, orantibusque, ut eos pretio, quantum
 ipsi statuissent Patres, redimi paterentur,
 responsum ex auctoritate senatus est: « Po-
 » pulum Romanum meminisse amicitiae,
 » quæ cum Cotye, majoribusque ejus, &
 » gente Thracum fuisset. Obsides datos cri-
 » men, non criminis defensionem, esse:
 » quum Thracum genti ne quietus quidem
 » Perseus, nedum bello Romano occupatus,
 » timendus fuerit. Ceterum, etsi Cotys
 » Persei gratiam prætulisset amicitiae populi
 » Romani, magis, quid se dignum esset,
 » quam quid merito ejus fieri posset, æsti-
 » maturum: filium atque obsides ei remissu-
 » rum. Beneficia gratuita esse populi Romani:
 » pretium eorum malle relinquere in acci-
 » pientium animis, quam præsens exigere. »
 Legati nominati, T. Quinctius Flaminius,
 C. Licinius Nerva, M. Caninius Rebilus, qui
 obsides in Thraciam reducerent: & Thra-
 cibus munera data in singulos binum millium

*U. c. 585.
 a. C. 167.*

V. c. 585.
a. C. 167.

æris. Bitis, cum ceteris obsidibus a Carseolis arcessitus, ad patrem cum legatis missus. Naves regiæ, captæ de Macedonibus inusitatae ante magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt.

L. Anicii triumphus.

XLIII. HÆRENTE adhuc, non in animis modo, sed pene in oculis, memoria Macedonici triumphus, L. Anicius Quirinalibus triumphavit de rege Gentio Illyriisque. Similia omnia magis visa hominibus, quam paria: minor ipse imperator, & nobilitate Anicius cum Æmilio, & jure imperii prætor cum consule conlatus: non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non spolia spoliis, non pecunia pecuniæ, non dona donis comparari poterant. Itaque sicut præfulgebant huic triumphus recens; ita adparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies, terra marique ferocem, locisque munitis fretam, gentem Illyriorum: regem regiæque omnes stirpis ceperat: transtulit in triumphum (q) multa militaria signa, spoliaque alia, & supellectilem regiæ: auri pondo

(q) Lege cum Gron. *in triumpho*: sic enim semper Livius.

(r) viginti & septem, argenti decem & novem pondo : denarium tria millia, & centum viginti millia Illyrii argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum conjuge & liberis, & Caravantius frater regis, & aliquot nobiles Illyrii. De præda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, focii nominis Latini quantum civibus, & focii navalibus dedit quantum militibus. Lætior hunc triumphum est secutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus. Sestertium ducenties ex ea præda redactum esse, auctor est Antias, præter aurum argentumque, quod in ærarium fit latum : quod quia unde redigi potuerit, non adparebat, auctorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis, & conjuge, & fratre Spoletium in custodiam ex senatusconsulto ductus, ceteri captivi Romæ in carcerem conjecti : recusantibusque custodiam Spoletinis, Igiturvium (s) reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ ducenti viginti

U. c. 585.
a. C. 107.

Gentius
cum suis
Spoletium
missus,
tum
Igiturvium.

(r) pondo del. Gron. Crev. Ceterum merito observat Gron. hanc summam peregrinam esse, & aliquid fortasse vitii esse in numeris.

(s) Recte emendat Turnebus Igiturvium.

U. c. 585. lembi erant; de Gentio rege captos eos
a, C. 167. Corcyraeis (t), & Apolloniatis, & Dyr-
 rachinis Q. Cassius ex senatusconsulto tribuit.

XLIV. CONSULES eo anno, agro tantum
 Ligurum populato, quum hostes exercitus
 numquam eduxissent (u), nulla re memora-
 bili gesta, Romam ad magistratus subrogan-
 dos redierunt; & primo comitiali die con-
 sules creaverunt M. Claudium Marcellum, C.
 Sulpicium Gallum. Deinde praetores postero
 die L. Julium (v), L. Appuleium Saturni-
 num, A. Licinium Nervam, P. Rutilium
 Calvum, P. Quinctilium Varum, M. Fon-
 teium. His praetoribus duae urbanae provin-
 ciae sunt decretae, duae Hispaniae, Sicilia ac
 Sardinia. Intercalatum eo anno: postridie
 Terminalia (x) intercalares fuerunt. Augur
 eo anno mortuus est C. Claudius: in ejus
 locum augures legerunt T. Quinctium Fla-
 minium. Et flamen Quirinalis mortuus Q.
 Fabius Pictor. Eo anno rex Prusias venit
 Romam cum filio Nicomede. Is, magno

Prusias
rex
Romam
venit.

(t) *Coreyris* Gron. Crev.

(u) Crev. scribendum conjicit *nusquam*.

(v) pro *Julium* l. *Livium*. Gron. Crev.

(x) Vel excidit, vel intelligenda est vox *Ka-*
lenda.

comitatu urbem ingressus, ad forum a Porta
tribunalque Q. Cassii prætoris perrexit : con- U. e. 585.
a. C. 167.
cursumque undique factum, « Deos, qui urbem
» Romam incolerent, senatumque & popu-
» lum Romanum salutatum se dixit venisse :
» & gratulatum ; quod Persea Gentiumque
» reges vicissent ; Macedonibusque & Illyriis
» in ditionem redactis, auxissent imperium. »
Quum prætor senatum ei, si velit, eo die
daturum dixisset ; biduum petiit, quo tem-
pla Deum urbemque & hospites amicosque
viferet. Datus, qui circumduceret eum,
L. Cornelius Scipio quæstor, qui & Capuam
ei obviam missus fuerat : & ædes, quæ ipsum
comitesque ejus benigne recipere, con-
ductæ. Tertio post die senatum adit (y) ;
gratulatus victoriam est ; merita sua in eo
bello commemoravit ; petiit, « Ut votum
» solvere, Romæ in Capitolio decem majo-
» res hostias, & Præneste unam Fortunæ,
» liceret. Ea vota pro victoria populi Ro-
» mani esse. Et ut societas secum renova-
» retur ; agerque sibi, de rege Antiocho
» captus, quem nulli datum a populo Roma-
» no Galli possiderent, daretur. » Filium

(y) Fortasse adiit. Drak.

U. c. 585.
a. C. 167.

postremo Nicomedem senatui commendavit. Omnium, qui in Macedonia imperatores fuerant, favore est adjutus. Itaque cetera, quæ petebat, concessa : de agro responsum est, « Legatos ad rem inspiciendam missuros. » Si ager populi Romani fuisset, nec cuiquam » datus esset, dignissimum eo dono Prusiam » habituros esse. Si autem Antiochi non » fuisset, eo ne populi quidem Romani factum » adparere : aut, si datus Gallis esset, ignof- » cere Prusiam debere, si ex nullius injuria » quidquam ei datum vellet populus Roma- » nus. Ne quod detur quidem (z), gratum » esse donum posse, quod eum, qui det, » ubi vellet, ablaturum esse sciat. Facile Ni- » comedis commendationem accipere. Quan- » ta cura regum amicorum liberos tueatur » populus Romanus, documento Ptolemæum » Ægypti regem esse. » Cum hoc responso Prusias est dimissus. Munera ei ex * sestertiis jussa dari, & vasorum argenteorum pondo quinquaginta. Et filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Masinissæ data essent : & ut victimæ aliaque, quæ ad sacrificium perti-

(z) Reponendum censet Crev. *Ne cui detur quidem.*

* Excidit numerus sestertiorum.

nerent, seu Romæ, seu Præneste inmolare vellet, regi ex publico, sicut magistratibus Romanis, præberentur; & ut ex classe, quæ Brundisii esset, naves longæ viginti assignarentur, quibus uteretur, donec ad classem, dono datam ei, rex pervenisset; L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumtumque ipsi & comitibus præberet, donec navem conscendisset (a). Mire lætum & (b) ea benignitate in se populi Romani regem fuisse, ferunt: munera sibi ipsum emisse (c) filium jussisse donum populi Romani accipere. Hæc de Prusia nostri scriptores. Polybius, eum regem indignum majestate nominis tanti, tradit; pileatum, capite raso, obviam ire legis solitum, libertumque se populi Romani ferre; & ideo insignia ordinis ejus gerere. Romæ quoque, quum veniret in curiam, submisisse se, & osculo lumen curiæ contigisse: & Deos servatores suos senatum appellasse, aliamque orationem, non tam honorificam audientibus, quam sibi deformem, habuisse. Moratus circa urbem triginta haud amplius dies in regnum est profectus.

(a) conscendissent Gron.

(b) Crev. & Drak. voculam & expungendam censent.

(c) Lege cum Gron. renuisse.

U. e. 585.
a. C. 167.

Prusæ
vilius.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in approximately 20 horizontal lines.

Handwritten marginal note in red ink.

EPITOMÆ
LIBRORUM
DEPERDITORUM.

EPITOME
LIBRORUM
DEPERDITORUM.

 EPITOME XLVI.

EUMENES rex Romam venit: qui,
 quia Macedonico bello medium egerat, ne
 aut hostis iudicatus videretur, si exclusus
 esset, aut liberatus crimine, simitteretur;
 in commune lex lata est, ne cui regi Romam
 venire liceret. Claudius Marcellus consul
 Alpinos Gallos, C. Sulpicius Gallus con-
 sul Ligures subegit. Legati Prusæ regis con-
 questi sunt de Eumene, quod fines suos popu-
 laretur: dixeruntque, eum conspirasse cum
 Aniocho contra populum Romanum. Societas
 cum Rhodiis deprecantibus iuncta est. Lustrum
 a censoribus conditum est. Censa sunt civium
 capita trecenta viginti septem millia viginti
 duo. Princeps senatus lectus M. Æmilius
 Lepidus. Ptolemæus Ægypti rex, pulsus
 regno a minore fratre, missis ad eum legatis,
 restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege
 mortuo, filius ejus Ariarathes regnum ac-
 cepit, & amicitiam cum populo Romano per

legatos renovavit. Res præterea adversus Ligures, & Corsos, & Lusitanos, vario eventu gestas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lysia tutore Demetrius, Selsuci filius, qui Romæ obses fuerat, clam, quia non dimittebatur a Romanis, interemit; & ipse in regnum receptus. L. Æmilio Paulo, qui Persen vicerat, mortuo, tanta ejus abstinentia fuit, ut, quum ex Hispania & ex Macedonia immensas opes retulisset, vix ex auctione ejus redactum sit, unde uxori ejus dos solveretur. Pomptinæ paludes a Cornelio Cethego consule, cui ea provincia evenerat, siccata, agerque ex iis factus.

XLVII.

CN. TREMELLIO tribuno plebis multa dicta est, quod cum M. Æmilio Lepido pontifice maximo injuriose contenderat: sacrorumque, quam magistratum, jus potentius fuit. Lex

de ambitu lata. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta triginta octo millia, trecenta quatuordecim. Princeps senatus lectus Æmilius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui dissidebant, fœdus ictum, ut alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes, Cappadociæ rex, consilio Demetrii, regis Syriæ, & viribus pulsus regno, a senatu restitutus est. Missi a senatu, qui inter Masinissam & Carthaginenses de agrò judicarent. C. Marcius consul adversus Dalmatas parum prospere primum, postea feliciter pugnavit; cum quibus bello confligendi causa fuit, quod Illyrios, populi Romani socios, vastaverant; eandemque gentem Cornelius Nasica consul domuit. Q. Opimius consul Transalpinos Ligures, qui Massiliensium oppida, Antipolim & Nicæam, vastabant, subegit. Præterea res in Hispania a compluribus parum prospere gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octavo ab urbe condita magistratum, peractis comitiis, insequentisque anni

consulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia caussa fuit, quod Hispani rebellabant. Legati, ad disceptandum inter Masnissam & Carthaginienses missi, renunciaverunt, vim navalis materiæ se Carthagine deprehendisse. Aliquot prætores, a provinciis avaritiæ nomine accusati, damnati sunt.

XLVIII.

LUSTRUM a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti quatuor millia. Semina tertii belli Punici referuntur. Quum in finibus Carthaginensium ingens Numidarum exercitus, duce Ariobarzane, Syphacis nepote, diceretur esse, M. Porcius Cato suavit, ut Carthaginensibus, quum Ariobarzanem, specie contra Masnissam regem, sed re vera contra Romanos, aditum in finibus haberent, bellum indiceretur. Contradicente P. Cornelio Nasica, placuit, legatos mitti Carthaginem, qui specularentur, quid ageretur. Castigato senatu

Carthaginiensium, quod contra fœdus & exercitum & navales materias haberent, pacem inter eos & Masinissam facere voluerunt, Masinissa agro, de quo lis erat, cedente. Sed Gisgo, Hamilcaris filius, homo seditiosus, qui tunc in magistratu erat, quum senatus pariturum se iudicio legatis dixisset, ita bellum adversus Romanos suadendo concitavit, ut legatos, quo minus violarentur, fuga explicuerit. Id nunciantes, infestum jam senatum Carthaginiensibus, infestiores fecerunt. M. Porcius Cato filii, in prætura mortui, funus tenuissimo, ut valuit, (nam pauper erat) sumtu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniae, ingenti adseveratione mentiretur, Romam missus. M. Æmilius Lepidus, qui princeps senatus ab sextis jam censoribus erat lectus, antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent; in reliquum funus ne plus, quam æris denos, consumerent: imaginum specie, non sumtibus, nobilitari magnorum virorum funera solere.

De veneficiis quæsitum. Publicia & Licinia, nobiles feminae, quæ viros suos consulares necasse insimulabantur, cognita causa, quum prætori pro se vades dedissent, cognatorum decreto necatae sunt. Gulussa, Masinissæ filius, denunciavit, Carthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui. Quum Cato suaderet, ut iis bellum indiceretur, P. Cornelio Nasica dicente, nihil temere faciendum, placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus consules, quum delectum severe agerent, nec quemquam gratia dimitterent, ab tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem inpetrare non poterant, in carcerem coniecti sunt. Quum Hispaniense bellum, parum prospere aliquoties gestum, ita confudisset civitatem Romanam, ut ne iis quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Æmilianus processit, & excepturum se militiæ genus, quodcumque imperatum esset, professus est. Quo exemplo omnes ad studium

*militandi concitavit. L. Lucullus consul, qui
 M. Claudio Marcello successerat, quum la-
 cessere omnes Celtiberiæ populi viderentur,
 Vaccæos, & Cantabros, & alias adhuc
 incognitas nationes in Hispania subegit. Ibi
 P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus,
 L. Paulli filius, Africani nepos, sed adop-
 titivus, provocatorem barbarum tribunus mili-
 tum occidit: & in obpugnatione Intercatiæ
 urbis, majus etiam periculum adiit. Nam
 murum primus transcendit. Ser. Sulpicius
 Galba prætor male adversus Lusitanos pug-
 navit. Quum legati ex Africa cum oratori-
 bus Carthaginensium, & Gulussa Masinissæ
 filio, redissent, dicerentque, & exercitum se
 & classem Carthagine deprehendisse, perro-
 gari sententias placuit. Catone & aliis prin-
 cipibus senatui suadentibus, ut in Africam
 confestim transportaretur exercitus, quod P.
 Cornelius Nasica dicebat, nondum sibi justam
 causam belli videri, placuit, ut bello absti-
 nerent, si Carthaginenses classem exussissent,
 & exercitum dimississent: sin minus, proximi*

consules de Punico bello referrent. Quam locatum a censoribus theatrum exstrueretur; P Cornelio Nasica auctore, tamquam inutile & nociturum publicis moribus, ex senatus-consulto destructum est, populusque aliquamdiu stans ludos spectavit. Carthaginenses quum adversus fœdus bellum Masinissæ intulissent, victi ab eo, annos habente nonaginta duos, & sine pulpamine mandere & gustare panem tantum solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

XLIX.

TERTII Punici belli initium altero & sexcentesimo anno ab urbe condita, intra quintum annum, quam erat cœptum, consummati. Inter M. Porcium Catonem & Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur, alter etiam vir optimus a senatu iudicatus erat, diversis certatum sententiis est; Catone suadente bellum, & ut tolleretur deletereturque

Carthago; Nasica dissuadente. Placuit tamen, quod contra fœdus naves haberent, quod exercitum extra fines duxissent, quod socio populi Romani & amico Masinissæ arma intulissent, quod filium ejus Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent, bellum iis indici. Priusquam ullæ copiæ in naves inponerentur, Uticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti omen, grata Patribus, acerba Carthaginensibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentum, ex præcepto librorum Sibyllinorum, facti: qui anno centesimo, primo Punico bello, quingentesimo & altero anno ab urbe condita, facti erant. Legati triginta Romam venerunt, per quos se Carthaginenses dedebant. Catonis sententia pervicit, ut in decreto perstaretur, & ut consules quam primum ad bellum proficiscerentur. Qui ubi in Africam transferunt, acceptis, quos imperaverant, trecentis obsidibus, & armis, omnibusque instrumentis bellicis, si qua Carthagine erant;

tunc, quum ex auctoritate Patrum juberent, ut in alium locum, dum a mari decem millia passuum, ne minus, remotum, oppidum facerent, indignitate rei ad bellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri obpugnarique cœpta est Carthago ab L. Marcio, M. Manilio consulibus. In qua obpugnatione quum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus suis inrupissent, & ab oppidanis graviter caderentur, a Scipione Africano expliciti sunt: per quem & castellum Romanorum, quod nocte expugnabant, paucis equitibus juvantibus, liberatum est: castrorumque, quæ Carthaginienses, omnibus copiis ab urbe pariter egressi, obpugnabant, liberatorum is ipse præcipuam gloriam tulit. Præterea, quam ab inrita obpugnatione Carthaginis consul (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adversus Hasdrubalem, qui cum altera manu iniquum saltum infederat, suavit primo consuli, ne tam iniquo loco confligeret. Victus deinde complurium, qui & prudentiæ ejus &

virtui inuidebant, sententiis & ipse saltum
 ingressus est. Quumque, sicut prædixerat,
 fusus fugatusque esset Romanus exercitus,
 & duæ cohortes ab hoste obsiderentur, cum
 exiguis equitum turmis in saltum reversus,
 liberavit eas, & incolumes reduxit. Quam
 virtutem ejus & Cato, vir promtioris ad
 vituperandum linguæ, in senatu sic prosecu-
 tus est, ut diceret, reliquos, qui in Afri-
 ca militarent, umbras militare, Scipio-
 nem vigere; & populus Romanus eo favore
 complexus, ut comitiis plurimæ eum tribus
 consulem scriberent, quum hoc per ætatem
 non liceret. Quum L. Scribonius tribunus
 plebis rogationem promulgasset, ut Lusitani,
 qui, in fidem populi Romani dediti, a Ser-
 Galba in Galliam venissent, in libertatem
 restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Ex-
 stat oratio in Annalibus ejus inclusa. Q.
 Fulvius Nobilior, & sæpe ab eo in senatu
 laceratus, respondit pro Galba. Ipse quoque
 Galba, quum se damnari videret, complexus
 duos filios prætextatos, & Sulpicii Galli

filiū, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. Exstant tres orationes ejus: duæ adversus Libonem tribunum plebis rogationemque ejus, habitæ de Lusitanis: una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos propter sese castra habentes cæsos fatetur, quod compertum habuerit, equo atque homine suo ritu inmolatis, per speciem pacis adoriri exercituum suum in animo habuisse. Andriscus quidam, ultimæ fortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, quum ab urbe Romana, quo illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam ejus fabulam, velut ad veram, cœiuntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut voluntate incolentium, aut armis occupavit. Fabulam autem talem finxerat. Expellere se & Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod velut semen regiæ stirpis exstaret.

Perseo demortuo, Adramyitei se educatum usque ad duodecimum annum ætatis, patrem eum esse credentem, a quo educaretur, ignarum generis fuisse sui. Adfecto deinde eo, quum prope ad vitæ finem ultimum esset, detectam tandem ibi originem suam, falsæque matri libellum datum, signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, quum ad puberem ætatem venisset: obtestationesque ultimas adjectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur. Pubescenti libellum traditum: in quo relictæ sibi duo thesauri a patre dicerentur. Tum scientem mulierem subditum se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus: atque obtestatam, ut prius, quam manaret ad Eumenem res, Perseo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur. Eo se exterritum, simul sperantem aliquod a Demetrio auxilium, in Syriam se contulisse: atque ibi primum, quis esset, palam expromere ausum.

L.

THESALIA, quum & illam invadere armis atque occupare Pseudophilippus vellet, per legatos Romanorum auxiliis Achæorum defensa est. Prusias rex Bithyniæ, omniumque humillimorum vitiorum, a Nicomede filio, adjuvante Attalo rege Pergami, occisus est. Habebat alium filium, qui, pro superiore ordine dentium, enatum habuisse unum os continens dicitur. Quum legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendam Romani mississent, & unus ex iis multis cicatricibus sparsum caput haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur; dixit Cato, eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quæ eo tempore ex stirpe generis Persei, regis Macedonum, inertia socordiaque similem Prusiæ regi habebat, jacente eo in ganea & lustris, Ammonius regnabat; per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus,

Demetrii filius, occisi. Masinissa, Numidæ rex, major nonaginta annis decessit, vir insignis. Inter cetera opera juvenilia, quæ ad ultimum edidit, adeo, etiam versus in senectam, vixit, ut post sextum & octogimum annum filium genuerit. Inter tres liberos ejus, maximum natu Micipsam, Gulussam, Mastanabalem, qui etiam Græcis literis eruditus erat, P. Scipio Æmilianus (quum commune eis pater regnum reliquisset, & dividere eos arbitro Scipione jussisset) partes administrandi regni divisit. Item Phamæ Himilconi, præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti, & cujus præcipua opera Pœni utebantur, persuasit, ut ad Romanos cum equitatu suo transfiret. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus, coorta tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginienses Hasdrubalem, Masinissæ nepotem, quem prætorem habebant, proditionis suspectum, in curia occiderunt: quæ suspicio inde emanavit, quod propinquus esset Gulussæ, Romanorum

auxilia juvantis. P. Scipio Æmilianus, quum adilitatem peteret, consul a populo dictus, quoniam per annos consulem fieri non licebat, cum magno certamine suffragantis plebis, & repugnantibus aliquamdiu Patribus, legibus solutus, & consul creatus est. M'. Manlius aliquot urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu P. Juventio prætoris, a Q. Cæcilio victus captusque est, & recepta Macedonia.

LI.

CARTHAGO, in circuitu millia viginti tria passuum patens, magno labore obsessa, & per partes capta est; primum a Mancino legato, deinde a Scipione consule, cui extra sortem provincia Africa data erat. Carthaginienses, portu novo (quia vetus obstructus a Scipione erat) factò, & contracta clam exiguo tempore ampla classe, infeliciter navali prælio pugnaverunt. Hasdrubalis quoque

*ducis eorum castra, ad Nepherim oppidum
 loco difficili sita, cum exercitu deleta sunt a
 Scipione; qui tandem urbem expugnavit
 septingentesimo anno, quam erat condita.
 Spoliorum major pars Siculis, quibus ablata
 erant, reddita. Ultimo urbis excidio, quum
 se Hasdrubal Scipioni dedidisset, uxor ejus,
 quæ paucis ante diebus de marito inpetrare
 non potuerat, ut ad victorem transfugerent,
 in medium se flagrantis urbis incendium,
 duobus cum liberis, ex arce præcipitavit.
 Scipio exemplo patris sui naturalis Æmilii
 Paulli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit,
 transfugasque ac fugitivos bestiis objecit.
 Belli Achaici semina referuntur hæc: quod
 legati populi Romani ab Achaicis pulsati sine
 Corinthi, missi, ut eas civitates, quæ sub
 ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio
 secernerent.*

LII.

CUM Achæis, qui in auxilio Bæotos & Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit: quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem conscivit. In cuius locum Diaeus, Achaici motus primus auctor, ab Achæis dux creatus, ad Isthmon a L. Mummius consule victus est. Qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthon ex senatusconsulto diruit, quia ibi legati Romani violati erant. Thebæ quoque & Chalcis, quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit. Nec quidquam ex iis opibus ornamentisque, quæ prædives Corinthos habuit, in domum ejus pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit; P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus de Carthagine & de Hasdrubale. Viriathus in Hispania primum ex pastore venator, ex venatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus, totam

Lusi-

Lusitaniam occupavit ; M. Vetilium prætorem, fuso ejus exercitu, cepit : post quem C. Plautius prætor nihilo felicius rem gessit : tantumque terroris is hostis intulit, ut adversus eum consulari opus esset & duce, & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta referuntur. Alexander, homo ignotus & incertæ stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio rege, in Syria regnabat. Hunc Demetrius, Demetrii filius, qui a patre quondam ob incertos belli casus ablegatus Gnidon fuerat, contempta socordia inertiaque ejus, adjuvante Ptolemæo Ægypti rege, cujus filiam Cleopatram in matrimonium acceperat, bello interemit. Ptolemæus, in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt exspiravit : atque in locum ejus frater minor Ptolemæus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, a Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio, bimulo admodum, regnum adserebat, bello superatus.

Seleuciam confugit. L. Mummius de Achaïs triumphavit. Signa ærea, marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

LIII.

A. P. CLAUDIUS consul Salassos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedonia a L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cecidit. A Q. Fabio proconsule pars magna Lusitaniæ, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Julius senator Græce res Romanas scribit.

LIV.

Q. POMPEIUS consul in Hispania Terrestinos subegit, cum eisdem & Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lustrum a censoribus conditum est. Censa civium capita trecenta viginti octo millia, quadringenta quadraginta duo. Quum Macedonum legati

de D. Junio Silano prætore venissent, quod acceptis pecuniis provinciam spoliasset, & senatus de querelis eorum vellet cognoscere; T. Manlius Torquatus, pater Silani, petiit, inpetravitque, ut sibi cognitio mandaretur: & domi caussa cognita, filium condemnavit, abdicavitque; ac ne funeri quidem ejus (quum suspendio vitam finisset) interfuit; sedensque domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul rebus in Hispania prospere gestis labem inposuit, pace cum Viriatho æquis conditionibus facta. Viriathus a proditoribus, consilio Servilii Cæpionis, interfectus est, & ab exercitu suo multum comploratus, ac nobiliter sepultus; vir duxque magnus, & per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

L V.

P. CORNELIO Nafica, cui cognomen Serapion fuit ab inidente Curiatio tribuno

plebis inpositum, & D. Junio Bruto consulibus delectum habentibus, in conspectu tiro-
 num res saluberrimi exempli facta est: nam
 C. Matienus accusatus est apud tribunos ple-
 bis, quod exercitum in Hispania deseruisset:
 damnatusque, sub furca diu virgis cæsus est,
 & sestertio nummo venit. Tribuni plebis,
 quia non inpetrarent, ut sibi denos, quos
 vellent, milites eximere liceret, consules in
 carcerem duci iusserunt. Junius Brutus con-
 sul in Hispania iis, qui sub Viriatho mili-
 taverant, agros & oppidum dedit, quod
 Valentia vocatum est. M. Popillius a Nu-
 mantinis, cum quibus pacem factam senatus
 irritam fieri censuerat, cum exercitu fusus
 fugatusque est. C. Hostilio Mancino consule
 sacrificante, pulli ex cavea evolaverunt.
 Conscendenti deinde navim, ut in Hispaniam
 proficisceretur, accidit vox, Mane, Mancin-
 ne: quæ auspicia tristia fuisse, eventu pro-
 batum est. Victus enim a Numantinis &
 castris exutus, quum spes nulla servandi
 exercitus esset, pacem cum eis fecit ignomi-

niosam, quam ratam esse senatus vetuit. Tringinta millia Romanorum a Numantinorum millibus quatuor victa erant. **D.** Junius Lusitaniam, triginta urbium expugnationibus, usque ad occasum & oceanum perdomuit: &, quum fluvium Oblivionem transire nollent milites, ereptum signifero signum ipse transtulit, & sic, ut transgrederebantur, persuasit. Alexandri filius, rex Syriae, decem annos admodum habens, a Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est; corruptis medicis, qui, eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant, occiderunt.

LVI.

D. JUNIUS BRUTUS in Hispania ulteriore feliciter adversus Gallæcos pugnavit. Dissimili eventu M. Æmilius Lepidus proconsul adversus Vaccæos rem gessit, eademque similem Numantinæ passus est. Ad exsolvendum Numantini fœderis religione populum,

Mancinus, quum hujus rei auctor fuisset, deditus Numantinis, non est receptus. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti tria millia. Fulvius Flaccus consul Vardæos in Illyrico subegit. M. Cosconius prætor in Thracia cum Scordiscis prospere pugnavit. Quum bellum Numantinum vitio ducum non sine pudore publico duraret, delatus est ultro Scipioni Africano a senatu populoque Romano consulatus: quem quum illi capere ob legem, quæ vetabat, quemquam iterum consullem fieri, non liceret, sicuti priori consulatu, legibus solutus est. Bellum servile, in Sicilia ortum, quum obprimi a prætoribus non potuisset, C. Fulvio consuli mandatum est. Hujus belli initium fuit Eunus servus, natione Syrus; qui, contracta agrestium servorum manu, & solutis ergastulis, justus exercitus numerum implevit. Cleon quoque, alter servus, ad septuaginta millia servorum contraxit; & , copiis junctis, contra populum Romanum exercitumque ejus bellum sæpe gesserunt.

LVII.

SCIPIO Africanus Numantiam obsedit, & corruptum licentia luxuriaque exercitum ad severissimam militiæ disciplinam revocavit; omnia deliciarum instrumenta recidit; duo millia scotorum a castris ejecit; militem quotidie in opere habuit, & triginta dierum frumentum ad septenos vallos ferre cogebat, ægre propter onus incedenti dicebat, Quum gladio te vallare scieris, vallum ferre definito. Alii, scutum parvum habiliter ferenti, scutum amplius justo ferre jussit: neque id se reprehendere, quando melius scuto, quam gladio, uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit: si Romanus esset, viiibus, si extraneus, fustibus cecidit. Jumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpe adversus eruptiones hostium feliciter pugnavit. Vaccaei obsessi, liberis conjugibusque trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera, missa

sibi ab Antiocho rege Syriae, quum celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, omniaque ea referre quaestorem in publicas tabulas iussit: ex iis se viris fortibus donaturum. Quum undique Numantiam obsidione clausisset, & obsessos fame videret urgueri; hostes, qui pabulatum exierant, venit occidi; quod diceret, velocius eos absumturos, frumenti quod haberent, si plures fuissent.

LVIII.

TI. SEMPRONIUS GRACCHUS tribunus plebis, quum legem agrariam ferret adversus voluntatem senatus & equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus, quam quingenta jugera, possideret, in eum furorem exarsit, ut M. Octavio collegae, causam diversae partis defendenti, potestatem lege lata abrogaret: seque, & Gracchum fratrem,

& Ap. Claudium socerum, triumviros ad
 dividendum agrum crearet. Promulgavit &
 aliam legem agrariam, qua sibi latius agrum
 patefaceret, ut iidem triumviri judicarent,
 qua publicus ager, qua privatus esset.
 Deinde, quum minus agri esset, quam quod
 dividi posset sine offensa etiam plebis, (quo-
 niam eos ad cupiditatem amplum modum
 sperandi incitaverat) legem se promulgaturum
 ostendit, ut iis, qui Sempronia lege agrum
 accipere deberent, pecunia, quæ regis
 Attali fuisset, divideretur. Hæredem autem
 populum Romanum reliquerat Attalus, rex
 Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus
 commotus graviter senatus, ante omnes T.
 Annius consularis, qui, quum in senatu in
 Gracchum perorasset, raptus ab eo ad po-
 pulum, delatusque plebi, rursus in eum pro
 rostris concionatus est. Quum iterum tribunus
 plebis creari vellet Gracchus, auctore P.
 Cornelio Nasica, in Capitolio ab optimatibus
 occisus est, iactus primum fragmentis subsel-
 liorum, & inter alios, qui in eadem seditione

occisi erant, insepultus in flumen projectus. Res præterea in Sicilia vario eventu adversus fugitivos gestas continet.

LIX.

NUMANTINI, fame coacti, ipsi se per vicem tradentes trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevit, & de ea triumphavit, quartodecimo anno post Carthaginem deletam. P. Rupilius consul in Sicilia cum fugitivis debellavit. Aristonicus, regis Eumenis filius, Asiam occupavit; quum, testamento Attali regis legata populo Romano, libera esse deberet. Adversus eum P. Licinius Crassus consul, quum idem pontifex maximus esset, (quod numquam antea factum erat) extra Italiam profectus, prælio victus & occisus est. M. Perperna consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius & Q. Metellus, tunc primum uterque ex plebe facti censores, lustrum condiderunt. Censa sunt civium capita trecenta septemdecim

millia, octingenta viginti tria, præter
 pupillos & viduas. Q. Metellus censor cen-
 suit, ut omnes cogentur ducere uxores libe-
 rorum creandorum causa. Exstat oratio ejus,
 quam Augustus Cæsar, quum de maritandis
 ordinibus ageret, velut in hæc tempora scrip-
 tam in senatu recitavit. C. Atinius Labeo
 tribunus plebis Q. Metellum censorem, a
 quo in senatu legendo præteritus erat, de
 saxo dejici jussit: quod ne fieret, ceteri
 tribuni plebis auxilio fuerunt. Quum Carbo
 tribunus plebis rogationem tulisset, ut eum-
 dem tribunum plebis, quoties vellet, creare
 liceret: rogationem ejus P. Africanus gra-
 vissima oratione dissuasit; in qua dixit, Ti.
 Gracchum jure cæsum videri. Gracchus
 contra suasit rogationem: sed Scipio tenuit.
 Bella inter Antiochum Syriae, & Phraatem
 Parthorum regem gesta, nec magis quietæ
 res Ægypti referuntur. Ptolemæus, Evergetes
 cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis
 invisus, incensa a populo regia, clam Cyprum
 profugit. Et, quum sorori ejus Cleopatra,

quam (filia ejus virgine per vim compressa, atque in matrimonium ducta) repudiaverat, regnum a populo datum esset, insensus filium, quem ex illa habebat, Cypri occidit, caputque ejus & manus, & pedes matri misit. Seditiones a Triumviris Fulvio Flacco, & C. Graccho, & C. Papirio Carbone, agro dividendo creatis, excitatae: quibus quum P. Scipio Africanus adversaretur: fortisque ac validus de die domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit, tamquam ei venenum dedisset, Sempronia uxor, hinc maxime, quod soror esset Gracchorum; cum quibus similtas Africano fuerat. De morte tamen ejus nulla quaestio acta. Eo defuncto, seditiones triumvirales acrius exarserunt. C. Sempronius consul contra Iapydas primo rem male gessit: mox victoria cladem acceptam emendavit virtute D. Junii Bruti, ejus, qui Lusitaniam subegerat.

L X.

L. AURELIUS consul rebellantes Sarcos subegit. **M. Fulvius Flaccus** primus Transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus adversus Salluvios Gallos, qui fines Massiliensium populabantur. **L. Opimius** prator Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti locustarum multitudine, & deinde necatarum strage, fuisse traditur. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex. **C. Gracchus**, Tiberii frater, tribunus plebis, eloquentior quam frater, perniciosas aliquot leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legem agrariam, quam & frater ejus tulerat: tertiam, qua equestrem ordinem, tunc cum senatu consentientem, conrumperet: ut sexcenti ex equitibus in

curiam sublegerentur : & , quia illis temporibus trecenti tantum senatores erant, sexcenti equites trecentis senatoribus admiscerentur : *id est , ut equeſter ordo bis tantum virium in ſenatu haberet. Et , continuato in alterum annum tribunatu , legibus agrariis latis effecit , ut complures coloniæ in Italia deducerentur , & una in ſolo diruta Carthaginis ; quo , ipſe triumvir creatus , coloniam deduxit. Præterea res a Q. Metello conſule adverſus Baliares geſtas continet : quas Græci Gymneſias adpellant , quia æſtatem nudi exigant : Baliares a teli miſſu adpellati , aut a Baleo , Herculis comite , ibi relicto tunc , quum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur , in quibus Cleopatra Demetrium virum ſuum & Seleucum filium , indignata quod , occiſo patre ejus a ſe , injuſſu ſuo diadema ſuſſiſſet , interemit.*

L X I.

C. SEXTIUS proconsul, victa Salluviorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam e calidis frigidisque fontibus, atque a nomine suo ita adpelatas. *Cn. Domitius* proconsul adversus *Allobrogas* ad oppidum *Vindalium* feliciter pugnavit. Quibus bellum inferendi causa fuit, quod *Teutomalium*, Salluviorum regem, fugientem recepissent, & omni ope juvissent; quodque *Æduorum* agros, sociorum populi Romani, vastassent. *C. Gracchus*, seditioso tribunatu actō; quum *Aventinum* quoque armata multitudine occupasset, a *L. Opimio* consule, ex senatusconsulto vocata ad arma populo, pulsus & occisus est; & cum eo *Fulvius Flaccus* consularis, socius ejusdem furoris. *Q. Fabius Maximus* consul, *Paulli* nepos, adversus *Allobrogas* & *Bituitum*, *Arvernorum* regem, feliciter pugnavit. Ex *Bituini* exercitu cæsa millia hominum centum

viginti. Ipse, quum ad satisfaciendum senatui Romam profectus esset, Albam custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque est, ut Congentiatus, filius ejus, comprehensus Romam mitteretur. Allobroges in deditio-
nem accepti. L. Opimius, accusatus apud populum a Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos cives in carcerem conjecisset, absolutus est.

X L I I.

Q. MARCIUS consul Stænos, gentem Alpinam, expugnavit. Micipsa, Numidarum rex, mortuus regnum tribus filiis reliquit, Adherbali, Hiempsali, & Jurguthæ, fratris filio, quem adoptaverat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas subegit. Jugurtha Hiempsalem fratrem bello petiit, quem victum occidit: Adherbalem regno expulit: is a senatu restitutus est. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius
Atheno-

Ahenobarbus, censores, duos & triginta senatu moverunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

LXIII.

CATO PORCIUS consul in Thracia male adversus Scordiscos pugnavit. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta quatuor millia, trecenta triginta sex. Æmilia, Licinia, Marcia, virgines Vestales, incesti damnatæ sunt : idque incestum quemadmodum & commissum, & deprehensum, & vindicatum sit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt : ab iis Papirius Carbo consul cum exercitu fusus est. Livius Drusus consul adversus Scordiscos, gentem a Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnavit.

LXIV.

ADHERBAL, bello petitus a Jugurtha, & in oppido Cirta obsessus, contra denunciationem senatus ab eo occisus est. Ob hoc ipsi Jugurthæ bellum indictum: idque Calpurnius Bestia consul gerere jussus, pacem cum Jugurtha injussu populi & senatus fecit. Jugurtha, fide publica evocatus ad indicandos auctores consiliorum suorum, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit: &, propter cædem, admissam in regulum quemdam, nomine Massivam, qui regnum ejus populo Romano invisi adsectabat, Romæ interfectum, quum periclitaretur, causam capitis dicere jussus, clam profugit, &, cedens urbe, fertur dixisse: O urbem venalem, & cito perituram, si emto-rem invenerit! *A. Postumius* legatus infeliciter prælio adversus Jugurtham gesto pacem quoque adjecit ignominiosam, quam non esse servandam senatus censuit.

LXV.

Q. **CÆCILIUS METELLUS** consul duobus præliis Jugurtham fudit, totamque Numidiam vastavit. **M. Junius Silanus** consul adversus Cimbroſ infeliciter pugnavit. Legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus consisterent, postulantibus senatus negavit. **M. Minucius** proconsul adversus Thracas prospere pugnavit. **L. Cassius** consul a Tigrinis Gallis, pago Helvetiorum, qui a civitate secesserant, in finibus Allobrogum cum exercitu casus est. Milites, qui ex ea clade superaverunt, obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

LXVI.

JUGURTHA, pulsus a **C. Mario** ex Numidia, auxilio **Bocchi**, Maurorum regis, adjutus est: &, casis prælio **Bocchi** quoque

copiis , nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere , vinculus ab eo & Mario traditus est : in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ , quæstoris Marii , fuit.

LXVII.

M. AURELIUS SCAURUS , legatus consulis , a Cimbris fuso exercitu , captus est : & , quum , in consilium ab iis evocatus , deterreret eos , ne Alpes transfrent Italiam petitura , eo quod diceret , Romanos vinci non posse , a Boiorige rege , feroci juvene , occisus est. Ab iisdem hostibus Cn. Manlius consul & Q. Servilius Cæpio proconsul , victi prælio , castrisque binis exuti sunt. Militum millia octingenta occisa , calonum & lixarum quadraginta. Secundum populi Romani iussionem , Cæpionis , cujus temeritate clades accepta erat , damnati bona publicata sunt , primi post regem Tarquinium ; imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Jugurtha cum

duobus filiis, & in carcere necatus est. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat : eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est. Secundo & tertio absens consul creatus, quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius pontifex maximus populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus, quæ inter Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, a Celiberis fugati sunt : reversique in Galliam, bellicosus se Teutonis conjunxerunt.

LXVIII.

M. ANTONIUS prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius consul summa vi obpugnata a Teutonis & Ambronibus castra defendit. Duobus deinde præliis circa Aquas Sextias eos hostes delevit, in quibus cæsa traduntur hostium

ducenta millia , capta nonaginta. Marius
absens quintum cōsul creatus est , trium-
phum oblatum , donec & Cimbros vinceret ,
distulit. Cimbri , repulso ab Alpibus fuga-
toque Q. Catulo proconsule , qui fauces Al-
pium obsederat , & ad flumen Athesim castel-
lum editum infederat , reliqueratque , quum ,
virtute sua expliciti , fugientem proconsulem
exercitumque consecuti , in Italiam trajecis-
sent , junctis ejusdem Catuli & C. Marii
exercitibus , prælio victi sunt ab eis : in
quo caesa iraduntur hostium centum quadra-
ginta millia , capta sexaginta , Marius , to-
tius civitatis consensu exceptus , pro duobus
triumphis , qui obserebantur , uno contentus
fuit. Primores civitatis , qui aliquamdiu ut
novo homini , ad tantos honores evecto , in-
viderant , conservatam ab eo rempublicam
fatebantur. Publicius Malleolus , matre oc-
cisa , primus insutus culeo , in mare præcipi-
tatus est. Ancilia cum strepitu mota esse ,
antequam Cimbricum bellum consummarerur ,
referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges
gesta continet.

LXIX.

L. APPULEIUS SATURNINUS, adjuvante C. Mario, & per milites occiso A. Nonio competitore, tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit; &, quum legem agrariam per vim tulisset, Metello Numidico, eo quod in eam non juraverat, diem dixit: qui quum a bonis civibus defenderetur, ne caussa certaminum esset, in exsilium voluntarium Rhodum profectus est: ibique legendo & audiendis magnis viris vacabat. Profecto C. Marius, seditionis auctor, qui sextum consulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Appuleius Saturninus tribunus plebis C. Memmium candidatum consulatus, quem maxime adversarium actionibus suis timebat, occidit; quibus rebus concitato senatu, (in cujus caussam & C. Marius, homo varii & mutabilis ingenii consilii que semper secundum

fortunam, transferat, quum eum tueri minime posset) obpressus armis cum Glaucia prætor, & aliis ejusdem furoris sociis, bello quodam interfectus est. Q. Cæcilius Metellus ab exilio, ingenti totius civitatis favore, reductus est. M'. Aquillius proconsul in Sicilia bellum servile excitatum confecit.

L X X.

QUUM M'. Aquillius de pecuniis repertundis causam diceret, ipse iudices rogare noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis, indubitanter absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. T. Didius proconsul adversus Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemæus, Cyrenarum rex, cui cognomentum Apioni fuit, mortuus heredem populum Romanum reliquit, & ejus regni civitates senatus liberare esse jussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ a L. Cornelio Sulla reductus est.

Parthorum legati, a rege Arsace missi, venerunt ad Sullam, ut amicitiam populi Romani peterent. P. Rutilius, vir summæ innocentiae, quoniam legatus Q. Mucii proconsulis a publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. C. Sentius prætor contra Thracas infeliciter pugnavit. Senatus, quum inpotentiam equestris ordinis in judiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, ut ad se judicia transferrentur, suscinente causam ejus M. Livio Druso tribuno plebis: qui, ut vires sibi acquireret, perniciose spe largitionum plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regum continet.

LXXI.

M. LIVIUS DRUSUS, tribunus plebis, ut majoribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios & Italicos populos spe

civitatis Romanæ sollicitavit : iisque adjuvantibus , per vim legibus agrariis frumentariisque latis , judicariam quoque pertulit. ut æqua parte judicia penes senatum & equestrem ordinem essent. Quum deinde promissa sociis civitas præstari non posset , irati Italici defectionem agitare cœperunt. Eorum cœtus , conjurationesque , & orationes in conciliis principum referuntur. Propter quæ Livius Drusus , invisus etiam senatui factus , velut socialis belli auctor , incertum a quo , domi occisus est.

LXXII.

ITALICI populi defecerunt , Picentes , Vestini , Marfi , Peligni , Marrucini , Samnites , Lucani , initio belli a Picentibus moto. Q. Servilius proconsul in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis , qui in eo oppido erant , occisus est. Saga populus sumfit. Ser. Galba , a Lucanis comprehensus , unius feminae opera , ad quam deverebatur , captivitate

exemptus est. *Æsernia* & *Alba* coloniæ ab Italicis obsessæ sunt. *Auxilia* deinde Latini nominis externarumque gentium missa populo Romano, & expeditiones invicem expugnationesque urbium referuntur.

LXXIII.

L. JULIUS CÆSAR consul male adversus *Samnites* pugnavit. *Nola* colonia in potestatem *Samnitum* venit cum *L. Postumio* prætore, qui ab iis interfectus est. *Complures* populi ad hostes defecerunt. Quum *P. Rutilius* consul male adversus hostes *Marsos* pugnasset, & in prælio cecidisset, *C. Marius*, legatus ejus, meliore eventu cum hostibus conflixit. *Ser. Sulpicius Pelignos* prælio fudit. *Q. Cæpio*, legatus *Rutilii*, quum obsessus prospere in hostes erupisset, & ob eum successum æquatum ei cum *C. Mario* esset imperium, temerarius factus, & circumventus insidiis, fuso exercitu cecidit. *L. Julius Cæsar* consul feliciter adversus *Samnites*

pugnavit. Ob eam victoriam Romæ saga posita sunt. Et, ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed C. Marius prælio Marsos fudit, Herio Asinio, prætorè Marucinatorum, occiso. C. Cæcilius in Gallia Transalpina Salluvios rebellantes vicit.

LXXIV.

CN. POMPEIUS Picentes prælio fudit, & obsedit: propter quam victoriam Romæ prætextæ & alia magistratuum insignia sumta sunt. C. Marius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tum primum militare cœperunt. A. Plotius legatus Umbros, L. Porcius prætor Marsos, quum uterque populus defecisset, prælio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regna reduci sunt. Cn. Pompeius consul Marsos acie vicit. Quum ære alieno obpressa esset civitas, A. Sempronius Asellio prætor, quoniam secundum debitores jus dicebat, ab iis,

quī scēnerabantur , in foro occisus est. Præ-
terea incursiones Thracum in Macedoniam
populationesque continet.

LXXV.

A. **POSTUMIUS ALBINUS** legatus,
quum classi præesset , infamis crimine prodi-
tionis , ab exercitu suo interfectus est. **L.**
Cornelius Sulla legatus Samnites prælio vi-
cit , & bina castra eorum expugnavit. **Cn.**
Pompeius Vestinos in deditiōem accepit.
L. Porcius consul , rebus prospere gestis , fu-
sisque aliquoties Marsis , dum castra eorum
expugnat , cecidit. Ea res hostibus victoriam
ejus prælii dedit. **Cosconius & Luceius**
Samnites acie vicerunt , **Marium Egnatium**
nobilissimum hostium ducem , occiderunt , com-
pluraque eorum oppida in deditiōem acce-
perunt. **L. Sulla Hirpinos** domuit , Samni-
tes multis præliis fudit , aliquot populos
recepit : quantisque raro quisquam alius ante

consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam est profectus.

L X X V I.

A. GABINIUS legatus, rebus adversus Lucanos prospere gestis, & plurimis oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit. *Sulpicius* legatus Marrucinos cecidit, totamque eam regionem recepit. *Cn. Pompeius* proconsul *Vestinos* & *Pelignos* in deditiorem accepit. *Marfi* quoque, a *L. Murena*, & *Cacilio Pinna* legatis aliquot praeliis fracti, pacem petierunt. *Asculum* a *Cn. Pompeio* captum est, caesis & a *Mam. Emilio* legato *Italicis*. *Silo Pompadius*, dux *Marforum*, auctor hujus rei, in praelio cecidit. *Ariobarzanes* *Cappadociae*, *Nicomedes* *Bithyniae* regno a *Mithridate* *Ponti* rege pulsati sunt. Præterea incursiones *Thracum* in *Macedoniam* populationesque continet.

L X X V I I.

QUUM P. Sulpicius tribunus plebis,
 auctore C. Mario, perniciosas leges promul-
 gasset, ut exfules revocarentur, & novi
 cives libertinique distribuerentur in tri-
 bus, & ut Marius adversus Mithridatem
 Ponti regem dux crearetur, & adversan-
 tibus consulibus Q. Pompeio & L. Sullæ vim
 intulisset, occiso Q. Pompeio consulis filio,
 genero Sullæ; L. Sulla consul cum exercitu
 in urbem venit, & adversus factionem Sulpicii
 & Marii in ipsa urbe pugnavit, eamque ex-
 pulit. Ex qua duodecim a senatu hostes,
 inter quos C. Marius pater & filius, judi-
 cati sunt. P. Sulpicius, quum in quadam
 villa lateret, indicio servi sui retractus &
 occisus est. Servus, ut premium promissum
 indici haberet, manumissus, & ob scelus
 proditi domini de saxo dejectus est. C. Marius
 filius in Africam trajecit. C. Marius pater,
 quum in paludibus Minturnensium lateret,

extractus est ab oppidanis : & , quum missus ad occidendum eum servus , natione Gallus , majestate tanti viri perterritus recessisset , inpositus publice in navim delatus est in Africam. L. Sulla civitatis statum ordinavit : exinde colonias deduxit. Q. Pompeius consul , ad accipiendum a Cn. Pompeio proconsule exercitum profectus , consilio ejus occisus est. Mithridates , Pónti rex , Bithynia & Cappadocia occupatis , & pulso Aquillio legato , Phrygiam , provinciam populi Romani , cum ingenti exercitu intravit.

LXXVIII.

MITHRIDATES Asiam occupavit : Q. Oppium proconsulem , item Aquillium legatum , in vincula conjecit : jussuque ejus , quidquid civium Romanorum in Asia fuit , uno die trucidatum est. Urbem Rhodum , quæ sola in fide permanerat , obpugnavit , & aliquot præliis navalibus victus recessit.

Arche-

Archelaus, praefectus regis, in Graeciam cum exercitu venit; Athenas occupavit. Praeterea trepidationem urbium insularumque, aliis ad Mithridatem, aliis ad populum Romanum civitates suas trahentibus, continet.

LXXIX.

L. CORNELIUS CINNA, quum perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus urbe a Cn. Octavio collega, cum sex tribunis plebis: imperioque ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, & bellum urbi intulit, arcessito C. Mario ex Africa cum aliis exsulis: in quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnae, ignorantes concurrerunt: & quum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei exstructo, ipse supra rogam se transfodit, & eodem igni consumtus est. Et quum obprimi inter initia potuissent, Cn. Pompeii fraude, qui, utramque partem

fovendo, vires Cinnæ dedit, nec nisi profli-
gatis optimatum rebus auxilium tulit, &
consulis segnitie confirmati Cinna & Marius
quatuor exercitibus, ex quibus duo Q. Ser-
torio & Carboni dati sunt, urbem circumsede-
runt. Ostiam coloniam Marius expugnavit,
& crudeliter diripuit.

L X X X.

ITALICIS populis a senatu civitas data
est. Samnites, qui soli arma retinebant,
Cinnæ & Mario se conjunxerunt. Ab iis
Plautius cum exercitu cæsus est. Cinna &
Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum
occupaverunt, & fugati ab Octavio consule
recesserunt. Marius Antium, & Ariciam,
& Lanuvium colonias devastavit. Quum
nulla spes esset optimatibus resistendi propter
segnitiam & perfidiam & ducum & militum,
qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad
diversas partes transibant, Cinna & Marius
in urbem recepti sunt: qui, velut captam,

eam cædibus & rapinis vastarunt, Cn. Octavio consule occiso, & omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentissimo viro, L. & C. Cæsare, quorum capita in rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ occisus. Pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum se ipsos renunciaverunt: eodemque die, quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium senatorem de saxo dejici jussit; editisque multis sceleribus, Idibus Januariis decessit: vir, cujus si examinentur cum virtutibus vitia, haud facile sit dictu, utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit. Adeo, quam rempublicam armatus servavit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter evertit.

LXXI.

L. SULLA Athenas, quas Archelaus, præfectus Mithridatis, occuparat, circumfedit, & cum magno labore expugnavit. Urbi libertatem, & civibus, quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summa virtute adversus Mithridatem defensa est. Præterea Thracum in Macedonia continet gesta.

LXXII.

SULLA copias regis, quæ, Macedonia occupata, in Thessaliam venerant, prælio vicit, cæsis hostium centum millibus, & castris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterum exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum classe regia Sullæ se tradidit. L. Valerius Flaccus consul, collega Cinnæ, missus, ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo, a C. Fimbria

legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est, & imperium ad Fimbriam translatum. Præterea expugnatae in Asia urbes a Mithridate, & crudeliter direpta provincia, incursionesque Thracum in Macedoniam, referuntur.

LXXIII.

C. FIMBRIA in Asia fuis prælio aliquot præfectis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem, non multum abfuit, quin caperet. Urbem Ilion, quæ se potestati Sullæ reservabat, expugnavit ac delevit, & magnam partem Asiæ recepit. Sulla multis præliis Tracas cecidit. Quum L. Cinna & Cn. Papius Carbo, ab se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam pararent, effectum est per L. Valerium Flaccum principem senatus, qui orationem in senatu habuit, & per eos, qui concordiae studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem

invitum cogebat naves conscendere, & adversus Sullam proficisci, interfectus est. Consulatum Carbo solus gessit. Sulla, quum in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit; ita ut is cederet provinciis Asia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria, desertus ab exercitu, qui ad Sullam transferat, ipse se percussit: impetravitque de servo suo, præbens cervicem, ut se occideret.

LXXXIV.

SULLA. legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate senatus respondit, se cives, qui pulsati a Cinna ad se confugerant, restituerentur. Quæ conditio quum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, quum ab omnibus oppidis Italiæ coloniisque obsides exigere vellet, ut fidem eorum contra Sullam obligaret, consensu senatus prohibitus est. Novis civibus senatusconsulto suffragium

datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatum sequutus erat, quum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio prætore pulsus est: senatusque consultum per factionem Carbonis & Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus distributi sunt. Præterea belli adparatum, quod contra Sullam excitabatur, continet.

L X X X V.

SULLA in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis, qui de pace agerent, a consule C. Norbano violatis, eundem Norbanum prælio vicit. Et quum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra obpugnaturus esset, universus exercitus consulis, sollicitatus per emissos a Sulla milites, signa ad Sullam transtulit. Scipio, quum occidi posset, dimissus est. Cn. Pompeius, Cn.

F. ejus, qui Asculum ceperat, conscriptio voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat; ad quem se nobilitas omnis conferebat, ita ut deserta urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per totam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

LXXXVI.

QUUM C. Marius, C. Marii filius, consul ante annos viginti per vim creatus esset, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Sullæ Sardiniam, Q. Antonio prætoris pulso & occiso, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus civitatem & suffragii jus nuper datum, fœdus percussit. Idemque, ex fiducia jam certæ victoriæ, litigatores, a quibus adibatur, vadimonia Romanam differre jussit, quum a parte diversa

urbs adhuc teneretur. L. Damafippus prætor, ex voluntate C. Marii consulis quum senatum contraxisset, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidavit. Ex cujus numero Q. Mucius Scævola pontifex maximus fugiens in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum a L. Murena adversus Mithridatem in Asia renovatum continet.

LXXXVII.

SULLA C. Marium, exercitu ejus fuso delectoque ad Sacripotum, in oppido Præneste obsedit. Urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res a legatis ejus, eadem ubique fortuna partium, gestas continet.

LXXXVIII.

SULLA Carbonem, exercitu ejus fuso ad Clusum, ad Faventiam Fidentiamque cæso, Italia expulit: cum Samnitibus,

*qui soli ex Italicis populis nondum armæ
 posuerant, juxta urbem Romanam ante por-
 tam Collinam debellavit: recuperataque re-
 publica, pulcherrimam victoriam crudelitate,
 quanta in nullo hominum fuit, inquinavit.
 Octo millia deditorum in villa publica tru-
 cidavit: tabulam proscriptionis posuit: ur-
 bem ac totam Italiam cædibus replevit: inter
 quas omnes Prænestinos inermes concidi jussit:
 Marium, senatorii ordinis virum, cruribus
 brachiisque fractis, auribus præsectis, & effos-
 sis oculis, necavit. C. Marius, Præneste
 obsessus a Lucretio Ofella, Sullanarum par-
 tiùm viro, quum per cuniculum captaret
 evadere, septus ab exercitu, mortem sibi
 conscivit: id est, in ipso cuniculo, quum
 sentiret se evadere non posse, cum Pontio
 Telefino, fugæ comite, stricto utrimque gla-
 dio, concurrat: quem quum occidisset, ipse
 saucius inpetravit a servo, ut se occideret.*

L X X X I X.

M. BRUTUS a Cn. Papirio Carbone, qui Cossuram adpulerat, missus nave piscatoria Lilybæum, ut exploraret, an ibi Pompeius esset, & circumventus a navibus, quas Pompeius miserat, in se mucrone verso, ad transtrum navis obnixus corporis pondere, incubuit. Cn. Pompeius, in Siciliam cum imperio a senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occidit. Sulla, dictator factus, quod nemo umquam fecerat, cum fascibus viginti quatuor processit. Rebus novis reipublicæ statum confirmavit, tribunorum plebis potestatem minuit, & omne jus legum ferendarum ademit. Pontificum augurumque collegium ampliavit, ut essent quindecim; senatum ex equestri ordine supplevit: proscriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus plurima primo rapuit: redactum est sestertiûm ter millies quingenties. Q.

Lucretium Ofellam, consulatum adversus voluntatem suam petere ausum, jussit occidi in foro: &, quum hoc indigne ferret populus Romanus, concione advocata, se jussisse dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proscriptum & Hiarbam, regem Numidiæ, bellum molientes, victos occidit; &, quatuor & viginti annos natus, adhuc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex Africa triumphavit. Cn. Norbanus consularis proscriptus, in urbe Rhodo quum comprehenderetur, ipse se occidit. Muilius, unus ex proscriptis, clam capite adoperto ad posticas ædes Bastiæ uxoris quum accessisset, admisus non est, quia illum proscriptum diceret, itaque se transfodit, & sanguine suo fores uxoris resperfit. Sulla Nolam in Samnio recepit. Quadraginta septem legiones in agros captos deduxit, & eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum, in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Asia, quæ sola urbs post victum Mithridatem armæ retinebat, expugnata dirutaque sunt.

X C.

SULLA decessit, honosque ei a senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. *M. Æmilius Lepidus*, quum acta *Sullæ* tentaret rescindere, bellum excitavit: & a *Q. Catulo* collega Italia pulsus est: & in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. *M. Brutus*, qui Cisalpinam Galliam obinebat, a *Cn. Pompeio* occisus est. *Q. Sertorius* proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. *L. Manlius* proconsul & *M. Domitius* legatus ab *Herculeio* quæstore prælio victi sunt. Præterea res a *P. Servilio* proconsule adversus *Cilicas* gestas continet,

XCI.

CN. POMPEIUS, quum adhuc eques
esset, cum imperio consulari adversus Sertor-
rium missus est. Sertorius aliquot urbes ex-
pugnavit, plurimasque civitates in potestatem
suam redegit. Ap. Claudius proconsul Thracas
pluribus præliis vicit. Q. Metellus proconsul
L. Herculeium, quæstorem Sertorii, cum exer-
citu cecidit.

FRAGMENTUM
LIBRI XCI HISTORIARUM
TITI LIVII PATAVINI.

Literis majoribus seu romanis quam proxime fieri potuit ad
archetypi similitudinem expressum , retentis iisdem paginarum
distinctionibus.

Quomodo fragmentum istud repertum fuerit , in præfatione hujus
editionis exposuimus.

FRAGMENTUM

LIBRI XXI HISTORIARUM

TITULI LIVI PATAVINI

Libri XLII continet quatuordecim annos, scilicet ab anno
DCCCXXIII usque ad annum DCCCXXXVII, quibus temporibus
Romani cum Persis bellum gerunt.

Quoniam huiusmodi fragmentum, in quibusdam
codicibus reperitur, hinc est, quod

T
IPS
EO
TA
CE
FVI
TV
FRG
RAT
ME
GE
. . .
IV
PI
ET
RI
DE
GE
TE
VE
MV
M
T
O
R
F
T
E
Q
. . .

TAMENINSEVENTI
 IPSOPERVIGILANTEIN
 EODEMLOCOALIAEXCI
 TATATVRRISPRIMALV
 CEMIRACVLOHOSTIB
 FVITSIMVLETOPPIDI
 TVRRISQVAEMAXIMV?
 PROPVGNACVLMFVE
 RATSVERVTISFVND
 MENTISDEHISCEREIN
 GENTIBVSRMISETTV

IVS . . . . . IGNICOE
 PITINCENDIIQVESIMVL
 ETRVINAEMETVTER
 RITICONTREBIENSES
 DEMVROTREPIDIEFFV
 GERVNTETVTLEGATIMIT
 TERENTVRADDEDENDAM
 VRBEMABVNIVERSA
 MVLTTITVDINECONCLA
 MATVMESTEADVMVIR
 TVSQVAEINRITANTES
 OPPVGNATERATVICTO
 REMPLACABILIOREM
 FECITOBSDIBVSACCEP
 TISPECVNIAEMODICA?
 EXEGITSVMMAMARMA
 QVEOMNIAADEMITTRANS
 ,VGASLIBEROSVIVOS

ADSEADDVCHVSSITETVGL
 TIVOSQVORVMMAIOR
 MVLTTITVDOERATIPSIS
 IMPERAVITVTINTERFI
 CERENTIVGVLATOSDE
 MVRODEIECERVNTCV?
 MAGNAIACTVRAMILI
 TVMQVATTVORETQVA
 DRAGINTADIEBVS CON
 TEBIRAEXPVGNATARE
 LICTOQVEIBILLINSTELO

ADHIBERVMLVME?
 COPIASADDVXITIBIHIBER
 NACVLISSECVNDVMOP
 PIDVMQVODCASTRAAE
 LIAVOCATVRAEDIFICA
 TISIPSEINCASTRISMA
 NEBATINTERDIVCON
 VENTVMSOCIARVMCI
 VITATIVMINOPPIDOAN
 GEBATARMAVTFIERET
 PROCOPHISCIVVSQPOPV
 LIPERTOTAMPROVINCI
 AMEDIXERATQVIBVSI?
 SPECTISREFERRECETERA
 ARMAMILITESIVSSITQVAE
 AVTITINERIBVSCREBRIS
 AVTOPPV . . . . .
 . . . . .

TITI LIVI

FACTAERANTNOVA QVASQVEINOPPUGNAN
 MANEPERCENTVRIO DISVRBIBVSHOSTIVM
 NESDIVISIT . . . . . GESSISSETEXPOSITET
 TVMQVOQ . . . . . SIN ADRELIQVABELLICOHOR
 STRVXITARMISVESTI TATVSESTPAVCISEDOC
 MENTAQ . . . . . TOSQVANTVMHISPANI
 . . . . . IPE^N AEPROVINCIAEINTER
 DIVMDATVMFABROS ESSETSVASPARTESSV
 . . . . . IN PERIORESESEDEDIMIS
 DEQEXCIVERATQVIBVS SODEINDECONVENTV
 OFFICINABV^S.BITVMEN IVSSISQVAEOMNIB.
 . . . . . RA . . . . .
 TIONEINITAQVIDINSIN IBI . . . . .
 GVLOSDIESEFFICIPOSSET RESVASPRINCIPIOVE
 ITAQ.OMNIASIMVLINSTRV RIS.M.PERPERNAM
 MENTABELLIPARABAN CVMVIGINTIMILIB.
 TVRNEQVEMATERIAAR PEDITVMEQVITIBVS
 TIFICIBVSPRAEPARATIS MILLEQVINGENTIS
 ANTEOMNIBVS. NIXO INILVRCAONVMGEN
 CIVITIVM. . . . .VDIONE TEMMISITADTVENDA
 SVOQVISQOPERIARTI REGIONISEIVSMARI
 FEXDEERATCONVO TIMAMORAMDATIS
 CATUSDEINDEOMNIVMPO PRAECEPTISQVIBVSITI
 PVLORVMLEGATIONIB. NERIBVSDVCERETAD
 . . . . . VRBESQVASPONPEIVS
 . . . . . OPPVGNARETVIB.
 . . . . . QVEIPSVMAGMEN
 . . . . . PONPEIEXINSIDIIS
 . . . . . QVASIPSERES ADGREDERETVR
 . . . . .

LIB. XCI

E ODEM TEMPORE ET	R EGIONEM SVP . . . . TV . . .
ADHERENN VLEIVM	VTEAQVAEINTEGRAAD
QVIINISDEMLOCISE	HVCABHOSTIS . . . .
RATLITERASMISIT	RIPOSSETETSIQVAOCCA
ETINALTERAMPROVIN	SIODETVRINCAVTOSPER
CIAMAD.L.HERTVLEIV?	TEMPVSADGRESSVRVM
PRAECIPIENSQVEMAD	IPSECVMSVOEXERCITY
MODVMBELLVMADMI	HIBERONESETAVTALCO
NISTRAREVELLETANTE	^N RESPROGREDISTATVIT
OMNIAVTITASOCIASCI	AQVIB.G . . . . .
VITATESTVERETVRNEA	MEMCVMABSEOPPVG
CIECVMMETELLODIMI	NARENTVRCELTIB..
CARETCVINEQAVCTORI	VRBESINPLORATAME
TATENEQVIRIBVSPARES	SEOPEM . . . . .
SETNEIPSEQUIDEM	. . . . . MISSOSQVIITI
CONSILIVM	NERAEXERCITVIROMAN?
.VERSVM	MONSTRARENT . . . . .
NEQVEINACIEMDESCEN	. . . . .
SVRVMEVMCREDEBAT	. . . . .
SITRAHERETVRBELLV?	. . . . .
HOSTICVMMAREABTER	. . . . .
GOPROVINCIASQOMNES	. . . . .
INPOTESTATEHABERET	. . . . .
NAVIBVSVNDIQCOM	. . . . .
MEATVSVENTVROSIPSI	. . . . .
AVTEMCONSVMPDISPRIO	. . . . .
REAESTATEQVAEPRAEPA	. . . . .
RATAFVISSENTOMNIV?	. . . . .
RERVMINOPIAMFORE	. . . . .
PERPERNAMINMARITIMA?	. . . . .

TITI LIVI

MARITIMAMNEORAM
 VTPONPEIVMABILERCA
 ONIAET CONTESTANIA
 ARCEATVTRAQ. SOCIAGE
 TEANADMETELLV MET
 RVSITANIAMSECONVER
 TAT HAECSECV MAGI
 TANSSECTORIVSPRAE
 TERHIBERV MAMNEM
 PERPACATOSAGOSQVIE
 TVMEXERCITVMSINE
 VLLIVSNOXADVXITPRO
 FECTVSINDEINBVRSAO
 NVMETCASVANTINORV.
 ETGRACCVRITANORVM
 FINESEVASTATISOMNIB.
 PROCVLQATISQVESEGITI
 BVSAD CALAGVRIMNA
 SICAM SOCIORVMVRBE.
 BENITTRANSGRESSVS
 QAMNEMPROPINQVM
 VRBIPONTEFACTOCASTRA
 POSVIT POSTERODIE.M
 MASIVMQVAESTOREM
 INARVACOSETCERINDO
 NESMISITADCONSCRI
 BENDOSEXIHSGENTIBV.
 MILITESFRUMENTVM
 QVEINDECONTREBIAM
 ..ELEV CADAAPPELLA

TVRCONPORTANDVMPRAE
 TERQVAMVRBEMOPPOR
 TVNISSIMVSEXBERO
 NIBVSTRANSITV SERAT
 INQVAMCVMQVEREGIO
 NEMDV CEREEEXERCITV.
 STATVISSETET.C.INSTE
 LVM PRAEFECTVMEQVI
 TVMSEGOVIAMETIN
 VACREORVMGENTEM
 ADEQVITUMCONQVISI
 TIONEMMISITIVSSV.
 CVMEQVITIBVSCONTRE
 BIAESESEOPPERIRIDI
 MISSISIISIPSEPROFEC
 TVSPERV MCONVMA
 GRVMDVCTOEXERCI
 TVINCONFINIOVIRO
 NVMPOSVITCASTRAPOS
 TERODIECVMEQVITIB.
 PRAEGRESSVSADITINE
 RAEXPLORANDAIVSSO
 PEDITEQVADRATOAGMI
 NESEQVIADVAREIAM
 VALIDISSIMAMREGIO
 NISEIVSVRBEMVENIT
 HAVDINOPINANTIB.
 . . . . . ADVENERAT
 VNDIQ. EQVITIBVSET
 SVAEGENTISETAVTRIC

FRAGMENTUM
LIBRI XCI HISTORIARUM
TITI LIVII PATAVINI

*Ad nostrorum temporum scribendi & interpungendi
rationem redactum,*

CUM

SUPPLEMENTO ET ADNOTATIONIBUS
GABRIELIS BROTIER.

NOCTE tamen insequenti, ipso pervigilante, in eodem loco alia excitata turris prima luce miraculo hostibus fuit: simul & oppidi turris, quæ maximum propugnaculum fuerat, subrutis fundamentis dehiscere ingentibus rimis, & tum erumpente validius ardescere igni cœpit: incendii-que simul & ruinæ metu territi Contrebienses de muro trepidi effugerunt; &, ut legati mitterentur ad dedendam urbem ab universa multitudine conclamatum est. Eadem virtus, quæ inritantes oppugnaverat, victorem placabiliorem fecit. Obsidibus acceptis, pecuniæ modicam exegit summam, armaque omnia ademit. Transfugas liberos vivos ad se adduci iussit; & fugitivos, quorum major multitudo erat, ipsis

imperavit ut interficerent. Jugulatos de muro dejecerunt. Cum magna jactura militum, quattuor & quadraginta diebus Contrebia expugnata; relictoque ibi L. (forte potius Caio) Instelo, *præfecto equitum*, ad Hiberum flumen copias adduxit. Ibi hibernaculis secundum oppidum, quod castra Ælia vocatur, ædificatis, ipse in castris manebat, interdum conventum sociarum civitatum in oppido agebat. Arma ut fierent, pro copiis cujusque populi per totam provinciam edixerat: quibus inspectis, referre cetera arma milites jussit, quæ aut itineribus crebris, aut oppugnationibus variisque præliis labefacta erant. Nova mane per centuriones divisit militi: tum quoque ipsos instruxit armis, vestimenta que addita; & operarum impendium datum. Fabros enim advocaverat, indeque exciverat quibus officinabus bitumen excoqueretur, ratione inita quid in singulos dies effici posset.

ITAQUE omnia simul instrumenta belli parabantur. Neque materia artificibus, præparatis ante omnibus, enixo civitatum studio; nec suo quisque operi artifex deerat. Convocatis deinde omnium populorum legationibus, *summatim prioris belli eventus recensuit, laudatisque civitatum consensu & militum virtute*, quas ipse res consilio providisset, quasque in oppugnandis urbibus hostium gessisset, exposuit; & ad reliqua belli

cohortatus est paucis edoctos quantum Hispaniæ provinciæ interesset suas partes superiores esse. Dimisso deinde conventu, iussis, quæ omnibus *conducerent, quibusque sibi possent res servare* suas, principio veris M. Perpennam cum viginti millibus peditum, equitibus mille quingentis in Ilurcaonum gentem misit ad tuendam regionis ejus maritimam oram; datis præceptis, quibus itineribus duceret ad defendendas socias urbes, quas Pompeius oppugnaret, quibusque ipsum agmen Pompeii ex insidiis adgrederetur.

EODEM tempore & ad Herennuleium, qui in iisdem locis erat literas misit, & in alteram provinciam ad L. Hertuleium, præcipiens, quemadmodum bellum administrare vellet; ante omnia ut ita socias civitates tueretur, ne in acie cum Metello dimicaret, cui neque auctoritate neque viribus par esset: ne ipse quidem consilium *inierat adversum eum cundi*, neque in aciem descensurum eum credebat, si traheretur bellum: hosti, cum mare ab tergo provinciasque omnes in potestate haberet, navibus undique *commeatus venturos*: ipsi autem, consumptis priore æstate, quæ præparata fuissent, omnium rerum inopiam fore: Perpennam in maritimam regionem *superventurum*, ut ea, quæ integra adhuc, ab hostis *vi tutari* posset, & si qua occasio detur, incautos per tempus adgres-

furum. Ipse cum suo exercitu Hiberones & Aulalcones progredi statuit, a quibus *gratiam querebatur infamem* : cum ab se oppugnarentur Celtiberorum urbes ; imploratam esse opem ab Metello , missosque qui itinera exercitui romano monstrarent. *Quam perfidiam ultum ire volebat Sertorius , ut insigni exemplo ceterorum fidem retineret. Illos cum pro flagitii gravitate multasset , variis distrahitur curis , ambiguus quonam bellum vertat , utrum fidos romanis populos incurset , maritimamne oram , ut Pompeium ab Ilercaonia & Contestania arceat , utraque socia gente , an ad Metellum & Lusitaniam se convertat.*

HÆC secum agitans Sertorius præter Iberum amnem per pacatos agros quietum exercitum sine ullius noxa duxit. Profectus inde in Bursanum & Casuantinorum & Graccuritanorum fines, evastatis omnibus proculcatisque segetibus, ad Calagurim Nasicam sociorum urbem venit, transgressusque amnem propinquum urbi, ponte facto castra posuit. Postero die M. Masium quæstorem in Arvacos & Cerindones misit ad conscribendos ex iis gentibus milites, frumentumque inde Contrebiam, quæ Leucada appellatur, comportandum, præter quam urbem opportunissimus ex Beronibus transitus erat, in quamcumque regionem ducere exercitum statuisset ; & C. Instelum , præfectum equitum Segoviam & in

Vacreorum gentem ad equitum conquisitionem misit, jussu cum equitibus Contrebiæ sese opperiri. Dimissis iis, ipse profectus per Umconum agrum, ducto exercitu in confinio Vironum posuit castra. Postero die cum equitibus prægressus ad itinera explorandã, jussu pedite quadrato agmine sequi ad Vareiam validissimam regionis ejus urbem venit. Haud inopinantibus *Vareianis* advenerat, undique equitibus & suæ gentis & *Autrigonum accitis*.

NOTÆ

IN

FRAGMENTUM LIBRI XCI
TITI LIVII.

*N*OCRE *insequenti*. *Supplevi nocte* ; idque postulabat, quod mox sequitur *prima luce miraculo hostibus fuit*. Nocte erat sane scriptum superiore pagina.

Ipsa pervigilante. *Ipsa Sertorio pervigilante*.

Tum erumpente validius ardescere igni. Si quis adtenderit, quæ supersint literæ, vacuumque spatium, is haud diffitebitur hunc esse T. Livii sensum.

Contrebienses. Contrebia, urbs citerioris Hispaniæ, seu Tarraconensis, nunc *Santa-Vert*, dans *la Mancha*.

L. (forte potius *Caio*) *Instelo*, præfecto equitum. Is mihi videtur esse C. Instelus, præfectus equitum, qui infra memoratur pag. 185. Proclivis autem fuit error, ut L. pro C. maxime in unciali caractere, ac detrito legeretur. Si L. Instelus legendus est, quæ sit ejus dignitas militaris, ignoratur.

Hiberum flumen. Nunc Ebro dicitur ; de quo Plinius III, 3. Iberus amnis navigabili commercio dives, ortus in Cantabris, haud procul oppido Juliobrica, nunc fuente d'Ivero, per CCCC.L.M. pass. fluens : navium per CCLX. M. a Varia oppido, nunc Logronno, de quo infra adhuc dicitur, capax, quem propter universam Hispaniam Græci adpellavere Iberiam. Videre est apud eruditum Florez, Medallas de Espanna, Tab. LII, n. 12. rarissimum insignemque nummum, in quo caput hominis ex ore aquam projicientis : infra HIBERVVS. Inde constat tum antiqua orthographia, cui favet Codex Vaticanus, tum Hispanum fluminis symbolum.

Oppidum, quod castra Ælia vocatur. Oppidum illud uni Livio memoratum, propinquum fuit Hiberi flumini : ita sane dictum, ab Ælio aliquo qui castra ibi condiderit. In Oscæ, nunc Huesca, nummis memoratur C. ÆLIUS II VIR, id est : C. Ælius duumvir.

Quæ aut itineribus. Hæc Cl. Bruns sine ulla distinctione cum sequentibus nova mane &c. conjungebat. Quod quam vitiosum sit satis indicat rerum verborumque series.

Oppugnationibus variisque præliis labefacta. Ita supplendum monstrant & superscrites literæ, & vacuum ipsum spatium. Arma autem itineribus, oppugnationibus, præliis deteri, labefieri

notum ac cōmpertum est. Nec de itineribus mirum videatur, quum in iis sæpe cædendæ essent materiæ, aliaque præstanda, quæ passim obcurrunt in anaglyphis Columnæ Trajanæ.

Divisit militi. Supplendum, ut patet, *militi*; vel *militibus*. Placet magis *militi*, ne ambigua sint quæ sequuntur.

Tum quoque ipsos. Ipsos quoque Centuriones armis instruxit. Quæ manent literæ, supplementum satis indicant.

Vestimenta que addita. Néc difficile quoque fuit supplementum, per se satis obvium.

Et operarum impendium. Fabros enim advocaverat. Id, ut opinor, & loco & narrationi adcommo-
tum videbitur.

Bitumen excoqueretur. Aut excoqueretur, aut eliquaretur supplendum. Sertorius machinarum scientia & usu peritissimus, ut videre est apud Plutarchum in ejus vita, adversus hostes & bitumine & malleolis & falaricis utebatur, maxime quum incendendæ essent eorum turres. De his machinamentis Vegetius, *de Re militari*, IV, 18.

Quod si oppidani exire non audeant, majores balistas, malleolos vel falaricas cum incendio desinant, ut perruptis coriis, vel centonibus, intrinsecus flamma condatur. Malleoli velut sagittæ sunt, & ubi adhæserint, quia ardentis sunt, universa conflagrant. Falarica autem, ad modum hastæ, valido præfigi-

gitur ferro : inter tubum & hastile sulphure, resina, bitumine stuppisque convolvitur infuso oleo, quod incendiarium vocant, quæ balistæ inpetu destinata, per rupto munimine ardens figitur ligno, turritamque machinam frequenter incendit. Falarica usos esse Saguntinos docet Livius XXI, 8. Falarica autem erat Saguntinis, missile telum, hastili oblongo, & cetera tereti, præterquam ad extremum, unde ferrum exstabat : id sicut in pilo, quadratum stупpa circumligabant, linebantque pice. Ferrum autem tres in longum habebat pedes, ut cum armis transfigere corpus posset. Antiqua arma in Celtiberia reperta exhibet Serenissimus Princeps Hispaniæ, D. Gabriel, in egregio suo opere, *Salustio*, pag. 303.

Enixo civitatum studio. Brotierus locum hunc ita supplevit : *Præparatis ante omnibus, in ministerium tardior.* Id quod nos substituímus, magis videretur cum superstitibus literarum vestigiis congruere.

Summatim prioris belli . . . militum virtute. Hæc conveniunt iis, quæ antecedunt, & loco, qui in codice legi potest.

Consilio providisset. Hæc quoque fatis indicantur rerum serie.

Omnibus conducerent, quibusque sibi possent res servare. Antecedentia & reliquæ literæ hæc indigitant.

Viginti milibus. Libri veteres, Inscriptiones, ut & hic Codex Vaticanus Livii sæpe habent *milibus*, *milia*. Sed & ipse quoque mox habet *mille*.

Ilercaonum. Ilercaones oram maritimam ad ostia fluminis Hiberi, *l'Ebro*, habitabant: nunc *la partie méridionale de la Catalogne, & la partie Septentrionale du Royaume de Valence*. Forte melius scriberetur *Ilercaonum*. Ipse Livius XXII, 21. dixit: *in agro Ilercaonensium*; & ipse mox infra in fragmento memorat *Ilercaoniam*. In Plinio III, 3. legitur regio *Ilergaonum*. Multa est apud antiquos Scriptores in scribendis nominibus varietas. Idem enim Julio Cæsari, *de Bello civili*, I, 59. dicuntur *Illurgavonenses*. Ptolomæo II, 6.

Ἰλερκάωνες.

Pompeius. In Codice Vaticano Librarius scripsit *Ponpeius*, *Ponpeii*. Vitia sunt pronuntiationis & scripturæ, quæ ex nummis & lapidibus corrigere pronum est.

L. Hertuleium. Perperam Epitome Liviana L. XCI. habet *Herculeius*; Fragmenta Sallustii, *Hirtuleius*. Verum nomen prodit antiquissimus hic Livii codex, ut recte observavit Cl. Bruns.

In alteram provinciam. In Hispaniam ulteriorem; videturque Hertuleius fuisse in Lusitaniæ finibus, *le Portugal*, quæ pars erat Hispaniæ ulterioris.

Inierat adversum eum eundi. Quæ supererant in MS. Codice, locusque ea suggerunt.

Superventurum. Jam pars verbi occurrit in MS. codice. Id quoque innuit, quod mox sequitur, *incautos . . . . adgressurum.*

Ab hostis vi tutari. Supplevi quæ indicabant reliquæ literæ.

Hiberones & Autalcones. Hi populi citerioris Hispaniæ veteribus scriptoribus non memorantur. At quum Metello ad Celtiberos tendenti iter monstraverint, manifestum est eos habitasse in ea parte Hispaniæ, quam nunc dicimus *la partie orientale de la Castille Vieille*, & *partie d'Alava & de Navarre.* Et ut videtur ex nominibus Hiberones Hiberno flumini propiores, Autalcones Celtiberis. Opinor Livium scripsisse *ad Hiberones & Autalcones progredi.* Ad exciderit aut vitio Librarii, aut extrita scriptura.

Gratiam querebatur infamem. Id & loco & veteris scripturæ vestigiis convenire mihi videtur. Pro *querebatur*, si quis malit, *reposebat*, haud repugnabo.

Ab se oppugnarentur. Id est a Sertorio; ut quod in epitome legitur: *Sertorius aliquot urbes expugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit*, hoc totum fortasse de populis Celtiberorum fit intelligendum. Sane autem Contreham, quam ab eodem paulo supra expugnatam legimus, non obscure Florus Celtiberorum oppidis adcenset. Vide hunc librum II. c. 17. Ita Cl. Giovannaz.

Celtiberorum urbes. Non difficile fuit supplementum, quum maxima pars in Codice MS. extaret. Celtiberi autem, Celtis, seu Gallis, & Hiberis mixti, unde iis nomen, illudque apud Hispanos bellorum studiis celebratissimum. Laudantur a Silio Italico III, 340:

Venere & Celtæ sociati nomen Hiberis.

His pugna cecidisse decus.

Eam Hispaniæ partem tenuere, quam nunc dicimus *la partie occidentale de la Castille nouvelle, & une grande partie de l'Aragon.*

Esse opem. In MS. *ese*; ut jam alias monui, aut Librarii vitio, aut detrita scriptura.

Ab Metello. Id necessario fuit supplendum. Metellus enim occidentalem Hispaniæ partem tenebat. Pompeius autem orientalem. Unde unus Metellus implorare opem poterat, ut subveniret Celtiberis.

Quam perfidiam ultum ire . . . populos incurset. Magnus hic ob extritam scripturam hiatus, quem convenienter loco & tempori explevisse mihi videor.

Ilercaonia. Ilercaonia, seu regio Ilercaonum; erat, ut jam dixi, prope ostia fluminis Hebri, *l'Ebro*; & oram maritimam Hispaniæ, orientem versus, obrinebat, ubi nunc *la partie méridionale de la Catalogne & la partie septentrionale du Royaume de Valence.*

Contestania. Contestania, seu Contestanorum regio, erat infra Ilercaoniam; & oram maritimam Hispaniæ, orientem versus occupabat, ubi nunc *la plus grande partie du Royaume de Valence, & partie du Royaume de Murcie.*

Lusitaniam. Perperam aut Librarius scripsit, aut Cl. Bruns legit *Rusitaniam*. Certo certius legendum *Lusitaniam*, cujus pars magna nunc *le Portugal.*

Hiberum amnem. De Hiberio amne jam dictum sæpe supra.

Bursaonum. Bursaones Plinio III, 3. dicuntur *Bursaonenses*. Erant e centum quinquaginta duobus populis, qui Cæsaraugustam, nunc *Sarragosse*, juris causa, conveniebant. Principem eorum urbem *Βούργαδα* Ptolomæus II, 6. Celtiberorum urbibus accenset. Videntur habitasse Hispaniæ partem, quam nunc dicimus *la Mancha.*

Casuantinorum. Quum Plinius III, 3. in hoc populorum tractu memoret *Cascantenses*; & Ptolomæus II, 6. urbem *Κάσκωντρον*, nunc *Cascante*, dans le Royaume de Navarre, trans Hiberum flumen; crediderim Casuantinos a Livio memoratos eisdem esse ac Cascantenses: aut inconpertum qui sint illi *Casuantini.*

Graccuritanorum. Urbs Princeps Graccuritanorum erat Graccuris, nunc *Agreda*, dans la *Castille vieille*. De hac urbe Festus: *Gracchuris*

arbs Hiberæ regionis, dicta a Graccho Sempronio, quæ antea Illurcis nominabatur. Nec aliter Epitome Livii, Libr. XLI. Tib. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit: monumentumque operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. Veterem nominis orthographiam retinuit MS. Codex Vaticanus, ut constat ex nummis inscriptis MUNICIPAL. GRACCURIS, id est: Municipium Graccuris.

Calagurim Nasicam. Calaguris Nafica, nunc Calahorra dans la Castille vieille. Hujusurbis nummus ex ære mediocri perrarus exstat apud eruditum Florez; *Medallas de Espanna*, Tab. XI, num. 9. pag. 259. Ex una parte caput hominis nudum; ex altera parte, bos. Supra, CALAGURRI. Infra, JULIA. Nempe Calagurris Julia Nafica municipium erat, forte ita dictum a Cornelio Scipione Nafica. Plinius III, 3. memorat *Calaguritanos*, qui *Nasici cognominantur*. Fuit & Calaguris fibularia; unde Plinius loc. cit. adpellat *Calaguritanos*, qui *Fibularenfes cognominantur*. Illa Calaguris debet esse Loharre dans le Royaume de Navarre.

Amnem propinquum urbi. Amnis ille est Hiberus, l'Ebro, sæpe nobis memoratus.

Venit. In MS. *Benit.* Nempe ex vitiosa pronuntiatione Librarii, quæ adhuc frequens est in Hispania, Aquitania &c. Inde similis error frequens obcurrit in veteribus Inscriptionibus.

Arvacos. Plinio III, 3. & IV, 20. adpellantur *Arevaci*. Celtiberis vicini erant, occidentem versus; immo & pars Celtiberorum: unde dicebantur Arevaci Celtiberi, nunc *la partie orientale de la Castille vieille*. Nomen ducebant ab *Areva* fluvio, nunc *la riviere Arlencon*, qui urbem *Burgos* alluit. *Arevacis nomen dedit fluvius Areva*. Plinius III, 3.

Cerindones. Populus foli Livio nominatus; & certe Arevacis vicinus. In hoc situ Plinius memorat Pelendones, partem quoque Celtiberorum. Quatuor populis constabant Pelendones; quorum unus videntur fuisse Cerindones. Plinius III, 3. *Pelendones Celtiberorum, quatuor populis: quorum Numantini, nunc les ruines de Numance dans la Castille vieille, près de la ville de Soria*. In vetere Inscriptione apud Gruterum CAI, 5. PELLENDONES. AREVACON.

Contrebiam. Urbs illa diversa est a Contrebia; quam a Sertorio expugnatam initio fragmenti vidimus. Contrebia, quæ adpellabatur Leucada, debuit esse Calaguri Nasicæ vicina, occidentem versus, siquidem præter hanc urbem opportunissimus erat ex Beronibus transitus.

Beronibus. Ptolomæo II, 6. Βήρωνες. Hiberum fluvium adcolebant. Inter eorum oppida erat Tritium, nunc *Tricio, près de Najera, dans le pays de Rioja*. Jam monui Beronum nomen manere in oppido *Briones*.

Segoviam. Nunc quoque *Segovie*, dans la *Castille* *vieille*.

Vacreorum. Pronum est divinare emendandum esse *Vaccæorum*. At quum Plinius III, 3. memoret *Vaccæos*, quorum XVIII erant civitates, quas inter adpellat *Intercatienses*, *Pallantinos*, *Lacobricenses*, *Caucenses*: earum quoque e numero potuerunt esse *Vacrei*. *Vaccæi* autem, quorum pars certe fuere *Vacrei*, eam *Hispaniæ* partem tenebant, quam nunc dicimus *partie de la Castille vieille & du Royaume de Léon*, ubi urbes *Pallentia*, *Valladolid*, *Simancas*.

Contrebiæ. *Contrebia*, nunc *Santavert*, quam *Sertorius* expugnaverat, ut dictum est initio fragmenti.

Per Umconum agrum. *Umcones*, ut patet ex ipso *Sertorii* itinere, fuere cis *Hiberum* flumen, supra urbem *Calagurim Nasicam*, ubi nunc *la partie méridionale de la Navarre*, *Orientem* versus.

Vironum. *Umconibus* vicini erant *Virones*, & *Hiberum* flumen adcolebant; nunc *la partie méridionale de la Navarre*, *Occidentem* versus.

Vareiam. *Vareia*, urbs erat *Vironum*, nunc *Logronno* dans la *Navarre*. *Hibero* flumini adposita.

Haud inopinantibus Vareianis. *Supplevi Vareianis*, ut locus ipse postulabat.

Sua gentis. Gentis Vironum, quorum urbs validissima erat Vareia. Ptolomæus II, 6. Virones omisit; & Vareiam Beronibus adtribuit.

Et Autrigonum accitis. In MS. codice & *Autric*. Supplevi, & *Autrigonum accitis*. Licet Cl. Bruns legerit AUTRIC. Certe fuit scriptum AUTRIG. Ptolomæo II, 6. dicuntur *Αὐτρίγῳνες*; & juxta Plinium III, 3. Autrigonum decem erant civitates. Habitabant Hispaniæ partem, quam appellamus *la partie septentrionale de la Castille vieille*. Decem civitatum una fuit *Virovesca*, nunc *Birbiesca*.

XCII.

CN. POMPEIUS dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utraque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium & Perpernam cum duobus exercitibus prælio fudit: cujus victoriæ partem cupiens ferre Pompeius parum prospere pugnavit. Obsessus deinde Cluniæ Sertorius, adsiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit. Præterea ab Curione proconsule in Thracia res gestas adversus Dardanos, & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet; qui plurimos ex amicis & secum proscriptis, crimine prodicionis insimulatos, occidit.

XCIII.

P. SERVILIUS proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicomedes, Bithyniæ rex, moriens populum Romanum fecit hæredem,

regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio iſto, bellum populo Romano intulit. Adparatus deinde regiarum copiarum pedestrium navaliumque : & , occupata Bithynia, M. Aurelius Cotta consul ad Chalcedonem prælio a rege victus est. Resque a Pompeio & Metello adversus Sertorium gestas continet ; qui omnibus belli militiaque artibus par fuit. Quos etiam, ab obsidione Calagurris oppidi depulsos, cœgit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompeium Galliam.

XCIV.

L. LICINIUS LUCULLUS consul adversus Mithridatem equestribus præliis feliciter pugnavit, & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites a seditione inhibuit. Dejotarus, Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis, bellum in Phrygia moventes, cecidit. Præterea res

a Cn. Pompeio in Hispania contra Sertorium prospere gestas continet.

XCV.

C. CURIO proconsul *Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt : &, congregata servitiorum ergastulorumque multitudine, Crixo & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum & P. Varenum prætorem prælio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit; pulsumque Bithynia regem, variis belli ac naufragiorum casibus fractum, coëgit in Pontum profugere.*

XCVI.

Q. ARRIVS prætor *Crixum, fugitivorum ducem, cum viginti millibus hominum cecidit. Cn. Lentulus consul male adversus*

Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius consul & Q. Arrius prætor acie victi sunt. Sertorius a M. Antonio, & M. Perperna, & aliis conjuratis in convivio interfectus est, octavo ducatus sui anno: magnus dux, & adversus duos imperatores, Pompeium & Metellum, sæpe par, vel frequentius victor: ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad Marcum translatum est: quem Cn. Pompeius victum captumque interfecit, ac recepit Hispanias decimo fere anno, quam cœptum erat bellum. C. Cassius proconsul & Cn. Manlius prætor male adversus Spartacum pugnaverunt: idque bellum M. Crasso prætori mandatum est.

XCVII.

M. CRASSUS prætor primum cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit, cæsis hostium triginta quinque millibus, & duce eorum Grannico. Cum Spartaco deinde bellavit, cæsis

cum ipso millibus sexaginta. M. Antonius prætor bellum adversus Cretenses, parum prospere susceptum, morte sua finivit. M. Lucullus proconsul Thracas subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridatem feliciter pugnavit, cæsis hostium amplius quam sexaginta millibus. M. Crassus & Cn. Pompeius consules facti (sed Pompeius, antequam quaesturam gereret, ex equite Romano) tribunitiam potestatem restituerunt. Judicia quoque per L. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos translata sunt. Mithridates, desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniae regem confugit.

XCVIII.

MACHARES, filius Mithridatis, Bospori rex, ab L. Lucullo in amicitiam receptus est. Cn. Lentulus & L. Gellius censores asperam censuram egerunt, quatuor & sexaginta senatu motis: a quibus, lustro condito, censa sunt civium capita quadringenta

quinquaginta millia. L. Metellus prætor in
 Sicilia adversus piratas prospere rem gessit.
 Templum Jovis in Capitolio, quod incendio
 consumptum ac refectum erat, a Q. Catulo
 dedicatum est. L. Lucullus in Armenia Mi-
 thridatem & Tigranem, & ingentes utrius-
 que regis copias, pluribus præliis fudit. Q.
 Metellus proconsul, bello sibi adversus Cre-
 tenses mandato, Cydoniam urbem obsedit.
 C. Triarius, legatus Luculli, adversus Mi-
 thridatem parum prospere pugnavit. Lucul-
 lum, ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem,
 summamque victoriæ inponeret, seditio
 militum tenuit, quia sequi volebant: id est,
 quia legiones Valerianæ, impleta a se stipen-
 dia dicentes, Lucillum reliquerunt.

 XCIX.

Q. METELLUS proconsul Gnossion, &
 Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas
 urbes expugnavit. L. Roscius tribunus plebis
 legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro

quatuordecim gradus proximi adsignarentur. Cn. Pompeius, lege ad populum lata, persequi piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit; belloque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis agros & urbes dedit. Præterea res gestas a Q. Metello adversus Cretenses continet: & epistolas Metelli & Cn. Pompeii in vicem missas. Queritur Metellus, gloriam sibi rerum gestarum a Pompeio præcipi, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompeius rationem reddit, hoc se facere debuisse.

C.

C. MANILIUS tribunus plebis magna indignatione nobilitatis legem tulit, ut Pompeio Mithridaticum bellum mandaretur. Concio ejus bona. Q. Metellus, perdomitis Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ leges dedit. Cn. Pompeius, ad gerendum bellum

adversus Mithridatem profectus , cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit , equestri prælio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem Parthorum regem , & Tigranem Armeniorum , ac deinde inter Tigranem filium patremque gestum , continet.

CI.

CN. P O M P E I U S Mithridatem , nocturno prælio victum , coëgit Bosporon profugere. Tigranem in deditioem accepit , eique , ademtis Syria , Phœnice , Cilicia , regnum Armenia restituit. Conjuratio eorum , qui in petitione consulatus ambitus damnati erant , facta de interficiendis consulibus , oppressa est. Cn. Pompeius , quum Mithridatem persequeretur , in ultimas ignotasque gentes penetravit. Iberos Albanosque , qui transitum non dabant , prælio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos , Heniochosque , & res ab eo in Bosporo gestas continet.

CII.

CN. POMPEIUS in provincia formam Pontum redigit. Pharnaces, filius Mithridatis, bellum patri intulit. Ab eo Mithridates obsessus in regia, quum veneno sumto parum profecisset ad mortem, a milite Gallo, nomine Bitæto, a quo, ut adjuvaret se, petierat, interfectus est. Cn. Pompeius Judæos subegit: sanum eorum in Hierosolyma, inviolatum ad id tempus, cepit. L. Catilina, bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo prætore, & Cethego, & pluribus aliis, conjuravit de cæde consulum & senatus, incendiis urbis, & obprimenda re publica; exercitu quoque in Etruria comparato. Ea conjuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis conjuratis supplicium sumtum est.

CIII.

CATILINA a C. Antonio proconsule cum exercitu cæsus est. P. Clodius accusatus, quod in habitu muliebri in sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset, & uxorem maximi pontificis stuprasset, absolutus est. C. Pontinius prætor Allobrogas, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit: eoque consulatus candidato, & captante rempublicam invadere, conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompeium, M. Crassum, C. Cæsarem. Leges agrariæ a Cæsare consule cum magna contentione, invito senatu, & altero consule M. Bibulo, latæ sunt. C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit. M. Cicero, lege a P. Clodio tribuno plebis lata, quod indemnatos cives necavisset, in exsilium missus est. Cæsar, in provinciam Galliam profectus, Helvetios, vagam gentem, domuit:

quæ, sedem quærens, per provinciam Cæsaris Narbonem iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane, & Tigranis filio, triumphavit: Magnusque a tota concione consalutatus est.

C I V.

P R I M A pars libri situm Germaniæ moresque continet. C. Cæsar, quum adversus Germanos, qui Ariovisto duce in Galliam transcendebant, exercitum duceret, rogatus ab Æduis & Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum, propter metum novorum hostium ortam, adlocutione exercitus inhibuit, & victos prælio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno plebis agente, ingenii gaudio senatus æ totius Italiæ, ab exsilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura

Tom. XII. O

mandata est. Cæsar Ambianos, Sueffiones, Veromandos, Atrebates, Belgarum populos, quorum ingens multitudo erat, prælio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios unius civitatis cum magno discrimine pugnavit, eamque gentem delevit; quæ bellum gessit, donec ex sexaginta milibus armatorum trecenti superessent: ex sexcentis senatoribus tres tantum evaderent. Lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio ejus rei mandata est. Ptolemæus, Ægypti rex, ob injurias, quas patiebatur a suis, regno pulsus, Romam venit. C. Cæsar Venetos, gentem oceano junctam, navali prælio vicit. Præterea res a legatis ejus eadem fortuna gestas continet.

C V.

Q U M C. Catonis tribuni plebis intercessionibus comitia tollerentur, senatus vestem mutavit. M. Cato in petitione præturæ,

prælato Vatinio, repulsam tulit. Idem, quum legem inpediret, qua provinciæ consulibus in quinquennium, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia & Germania dabantur, a C. Trebonio tribuno plebis, legis auctore, in vincula ductus est. A. Gabinius proconsul Ptolemæum reduxit in regnum Ægypti, ejecto Archelao, quem sibi regem adsciverant. Cæsar, victis Germanis in Gallia cæsisque, Rhenum transcendit, & proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde oceano in Britanniam, primo parum prospere tempestatibus adversis, trajecit: iterum parum felicius: magnaque multitudine hostium caesa, aliquam partem insulæ in potestatem redegit.

C VI.

JULIA Cæsaris filia, Pompeii uxor, decessit: honosque ei a populo habitus est, ut in campo Mario sepeliretur. Gallorum aliquot populi, Ambiorige duce Eburonum,

defecerunt : a quibus Cotta & Titurius , legati Cæsaris , circumventi insidiis , cum exercitu , cui præerant , cæsi sunt. Et quum aliarum quoque legionum castra obpugnata magno labore defensa essent , interque eos , qui in Nervii præerat , Q. Cicero ; ab ipso Cæsare hostes prælio fusi sunt. M. Crassus , bellum Parthis inlaturus , Euphratem fluvium transiit , victusque prælio , in quo & filius ejus cecidit , quum reliquias exercitus in collem recepisset , evocatus in colloquium ab hostibus , velut de pace acturis , quorum dux erat Surenas , comprehensus , & , ne quid vivus pateretur , repugnans interfectus est.

CVII.

C. CÆSAR, Treviris in Gallia victis , iterum in Germaniam transiit : nulloque ibi hoste invento , reversus in Galliam , Eburones & alias civitates , quæ conspiraverant , vicit , & Ambiorigem in fuga persecutus est. P. Clodii , a T. Annio Milone , candidato

consulatus, Appia via ad Bovillas occisi, corpus plebs in curia cremavit. Quum seditiones inter candidatos consulatus Hypsæum, Scipionem, & Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus a senatu consul tertium factus est, absens & solus, quod nulli alii unquam contigit. Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo iudicio damnatus in exsilium actus est. Lex lata est, ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, invito & contradicente M. Catone. Præterea res gestas a C. Cæsare adversus Gallos, qui prope universi, Vercingentorige Arverno duce, defecerunt, & laboriosas obsidiones urbium continet: inter quas Avarici Biturigum, & Gergoviæ Arvernorum.

CVIII.

C. CÆSAR Gallos ad Alestiam vicit, omnesque Galliæ civitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius,

quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam
 transeunderant, cecidit. In petitione consu-
 latus M. Cato repulsam tulit, creatis consu-
 libus Ser. Sulpicio, M. Marcello. C. Cæsar
 Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit.
 Præterea contentiones inter consules de suc-
 cessore C. Cæsari mittendo, agente in senatu
 M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem
 consulatus veniret, quum is lege lata in id
 tempus consulatus provincias obtinere deberet,
 resque a M. Bibulo in Syria gestas continet.

C I X.

C A U S S Æ civilium armorum & iniuria
 referuntur, contentionesque de successore C.
 Cæsari mittendo, quum se dimissurum exer-
 citus negaret, nisi a Pompeio dimitterentur.
 Et C. Curionis tribuni plebis primum adver-
 sus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones con-
 tinet. Quum senatusconsultum factum esset,
 ut successor Cæsari mitteretur, M. Antonio

& Q. Cassio tribunis plebis, quoniam intercessionibus id senatusconsultum inpediebant, urbe pulsus, mandatum est a senatu consulis & Cn. Pompeio, ut viderent, ne quid respublica detrimenti caperet. C. Caesar, bello inimicos persecuturus, cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio & L. Lentulo cepit, eosque dimisit. Cn. Pompeium ceterosque partium ejus Italia expulit.

CX.

C. CÆSAR Massiliam, quæ portas ipsi clauferat, obsedit: & relicta in obsidione urbis ejus legatis, C. Trebonio & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium & M. Petreium, legatos Cn. Pompeii, cum septem legionibus ad Ilerdam in deditioem accepit, omnesque incolumes dimisit, Varrone quoque legato Pompeii cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses, duobus navalibus præliis victi, post longam obsidionem potestati Cæsaris se

permiserunt. C. Antonius, legatus Cæsaris, male contra Pompeianos in Illyrico rebus gestis, captus est. In quo bello Opitergini Transpadani, Cæsaris auxiliares, rate sua ab hostilibus navibus clausa, potius, quam in potestatem hostium venirent, inter se concurrentes obcubuerunt. C. Curio, legatus Cæsaris in Africa, quum prospere adversus Varum, Pompeianarum partium ducem, pugnasset, a Juba rege Mauritaniae cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam trajecit.

C X I.

M. CÆLIUS Rufus prætor, quum seditio- nes in urbe concitaret, novarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu pulsus urbe, Miloni exsuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se conjunxit. Uterque, quum bellum molirentur, interfecti sunt. Cleopatra, Ægypti regina, a Ptolemæo fra- tre regno pulsa est. Propter Q. Cassii præ- toris avaritiam crudelitatemque Cordubenses

in Hispania cum duabus Varianis legionibus a partibus Cæsaris defeiverunt. Cn. Pompeius, ad Dyrrachium obsessus a Cæsare, & præsidii ejus cum magna clade diversæ partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thes-saliam bello, apud Pharsaliam acie victus est. Cicero in castris remansit, vir nihil minus quam ad bella natus; omnibusque adversarum partium, qui se potestati victoris permiserunt, Cæsar ignovit.

CXII.

TREPIDATIO victarum partium in diversas orbis terrarum partes & fuga referuntur. Cn. Pompeius, quum Ægyptum petisset, jussu Ptolemæi regis pupilli, auctore Theodoto præceptore, cujus magna apud regem auctoritas erat, & Pothino, occisus est ab Achilla, cui id facinus erat delegatum, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor & Sex. Pompeius filius Cypron refugerunt. Cæsar, post tertium diem insecutus,

quum ei Theodotus caput Pompeii & annulum obtulisset, & insensus est, & inlacrimavit. Sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar, dictator creatus, Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, & inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolemæum, quibus Pompeium interfecerat, cum magno suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa per deserta cum legionibus iter, & bellum a Cn. Domitio contra Pharnacem parum prospere gestum continet.

CXIII.

CONFIRMATIS in Africa Pompeianis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est; Catone, cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et quum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus & custodia mandata est Catoni. Cn.

Pompeius Magni filius in Hispania, contra clis viribus, quarum ducatum nec Afranius, nec Petreius excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces, Mithridatis filius rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Quum seditiones Romæ a P. Dolabella tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, & ex ea caussa plebs tumultuaretur, inductis a M. Antonio magistro equitum in urbem militibus, octingenti e plebe caesi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem postulantibus dedit: &, quum in Africam trajecisset, contra copias Jubbæ regis eum discrimine magno pugnavit.

CXIV.

BELLUM in Syria Cæcilius Bassus, eques Romanus Pompeianarum partium excitavit, relicto a legione Sex. Cæsare, quæ ad Bassum transfurat, occisoque eo. Cæsar Scipionem prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis.

Cato, audita re, quum se percussisset Utica,
 &, interveniente filio, curaretur, inter ipsam
 curationem rescisso vulnere exspiravit, anno
 ætatis quadragesimo nono. Petreius Jubam
 seque interfecit. P. Scipio in nave circumven-
 tus honestæ mortis vocem quoque adjecit:
 quærentibus enim imperatorem hostibus dixit,
 Imperator bene se habet. Faustus & Afra-
 nius occisi. Catonis filio venia data. Brutus,
 legatus Cæsaris, in Gallia Bellovocas rebel-
 lantes prælio vicit.

 CXV.

CÆSAR quatuor triumphos duxit: ex
 Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, ex
 Africa. Epulum & omnis generis spectacula
 dedit. M. Marcello consulari, senatu rogante,
 reditum concessit. Qui Marcellus beneficio ejus
 frui non potuit, a Cn. Magio Cilone cliente
 suo Athenis occisus. Recensum egit, quo censa
 civium capita centum quinquaginta millia,
 Profectusque in Hispaniam adversus Cn. Pom-

peium, multis utrimque expeditionibus factis,
 & aliquot urbibus expugnatis, summam victo-
 riam cum magno discrimine ad Mundam
 urbem consecutus est. Pompeius Sextus effugit.

CXVI.

C. CÆSAR ex Hispania quintum trium-
 phum egit. Et, quum plurimi maximique
 honores ei a senatu decreti essent, inter quos
 ut Pater Patriæ adpellaretur, & sacrosanctus,
 ac dictator in perpetuum esset, invidiæ caus-
 sam adversus eum præstitere, quod senatui
 deferenti hos honores, quum ante eadem Ve-
 neris Genitricis sederet, non adsurrexit: &
 quod a M. Antonio consule collega suo,
 inter Lupercos currente, diadema capiti suo
 inpositum in sella reposuit: & quod Epidio
 Marullo & Casetio Flavio tribunis plebis in-
 vidiam ei tamquam regnum adfectanti moven-
 tibus, potestas abrogata est. Ex iis causis
 conspiratione in eum facta, (cujus capita
 fuerunt M. Brutus, & C. Cassius, & ex

Cæsaris partibus D. Brutus & C. Trebonius) in Pompeii curia occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus a senatu decreta, obsidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati a Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus C. Octavius sororis nepos, & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus, quum in campum Martium ferretur, a plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatuſ est. C. Amatiuſ, humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, quum apud credulam plebem seditio- nes moveret, necatuſ est.

C X V I I.

C. OCTAVIUS Romam ex Epiro venit, (eo enim illum Cæsar præmiserat, bellum in Macedonia gesturus) omnibusque prosperis exceptuſ etiam nomen Cæsaris sumfit. In confusione rerum ac tumultu Lepidus

pontificatum maximum interceptit. Sed M. Antonius consul, quum inpotenter dominaretur, legemque de permutatione provinciarum per vim tulisset, & Cæsarem quoque, petentem, ut sibi adversus percussores, avunculi adesset, magnis injuriis adfecisset; Cæsar, & sibi, & reipublicæ vires adversus eum paraturus, deductos in colonias veteranos exciavit. Legiones quoque quarta & Martia signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt. Deinde & complures sævitia M. Antonii, passim in castris suis trucidati, quia & suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias, adparatusque belli continent.

CXVIII.

M. BRUTUS in Græcia sub prætextu reipublicæ & suscepti contra M. Antonium belli exercitum, cui Vatinicus præerat, cum

provincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui primus reipublicæ arma sumserat, propratoris imperium a senatu datum est cum consularibus ornamentis; adjectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brurum Mutinæ obsedit. Missique ad eum a senatu legati de pace parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus saga sumsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subjecit.

C X I X.

C. TREBONIUS in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est. Ob id facinus Dolabella hostis a senatu judicatus est. Quum Pansa consul male adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius consul cum exercitu superveniens, suis M. Antonii copiis, fortunam utriusque pariter æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæsare Antonius in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus,
quæ

quæ sub ipso erant, sibi junxit : hostisque a senatu cum omnibus, qui intra præsidia ejus essent, judicatus est. *A. Hirtius*, qui post victoriam in ipsis hostium castris ceciderat, & *C. Pansa*, e vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defunctus, in campo *Martio* sepulti sunt. Adversus *C. Cæsarem*, qui solus e tribus ducibus supererat, parum gratus senatus fuit : qui, *D. Bruto*, obsidione *Mutinensi* a *Cæsare* liberato, honore triumphii decreto, *Cæsaris* militumque ejus mentionem non satis gratam habuit : ob quæ *C. Cæsar*, reconciliata per *M. Lepidum* cum *M. Antonio* gratia, Romam cum exercitu venit, & percussis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, quum annos novemdecim haberet, consul creatus est.

CXX.

CÆSAR consul legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset : postulatique ea lege *M. Brutus*,

C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Quum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio & Munatius Plancus, cum exercitiibus suis adjuncti ampliassent, & D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus a legionibus suis, profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, a Capeno Sequano interfectus est. C. Cæsar pacem cum Antonio & Lepido fecit: ita ut tresviri reipublicæ constituendæ per quinquennium essent ipse, & Lepidus, & Antonius; & ut suos quisque inimicos proscriberent. In qua proscriptione plurimi equites Romani, centum triginta senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis. Hujus, occisi a Popillio legionario milite, quum haberet annos sexaginta tres, caput quoque cum dextra manu in rostris positum est. Præterea res a M. Bruto in Græcia gestas continet,

C X X I.

C. *CASSIUS*, cui mandatum a senatu erat, ut *Dolabellam* hostem judicatum bello persequeretur, auctoritate reipublicæ adjutus, *Syriam* cum tribus exercitiibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit. *Dolabellam*, in urbe *Laodicea* obsessum, mori coegit. *M.* quoque *Bruti* jussu *C. Antonius* captus, occisus est.

C X X I I.

M. *BRUTUS* adversus *Thracas* parum prospere rem gessit; omnibusque transmarinis provinciis exercitiibusque in potestatem ejus & *C. Cassii* redactis, coierunt *Smyrnæ* uterque ad ordinanda belli futura consilia. *M. Messallæ* *Poplicolam* fratrem victum communi consilio condonaverunt.

CXXIII.

SEX. POMPEIUS, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, sine ulla loci cujusquam possessione, prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit: occisoque A. Pompeio Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæsaris navali prælio vicit. Cæsar & Antonius cum exercitiibus in Græciam trajecterunt, bellum contra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sextium, Cassianarum partium ducem, prælio vicit.

CXXIV.

C. Cæsar & Antonius apud Philippos vario eventu adversus Brutum & Cassium pugnaverunt, ita ut dextra utriusque cornua vincerent, & castra quoque utrimque ab iis, qui

vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit: qui, quum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prælio victus M. Brutus & ipse vitam finivit, exorato Stratone fugæ comite, ut sibi gladium adigeret, annorum circiter quadraginta: inter quos Q. Hortensius occisus est.

CXXV.

C. CÆSAR, relicto Antonio, transmarinæ provinciæ ex parte imperium ei cessit: reversus in Italiam veteranis agros divisit. Seditioes exercitus sui, quas corrupti a Fulvia, M. Antonii uxore, milites adversus imperatorem suum concitayerant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius consul, M. Antonii frater, eadem Fulvia consiliante, bellum Cæsari intulit; receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis adsignati erant, & M. Lepido, qui custodiæ urbis

cum exercitu præerat, fuso; hostiliter in urbem intrupit.

C X X V I.

C. *CÆSAR, quum esset annorum viginti trium, obsessum in oppido Perusia L. Antonium conatumque aliquoties erumpere, & repulsum, fame coëgit in deditionem venire; ipsique & omnibus militibus ejus ignovit. Perusiam diruit. Redactisque in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.*

C X X V I I.

P *ARTHI, Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce, in Syriam intruperunt: victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, totam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius, quum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordiae ducum obstaret, pace facta cum*

Cæsare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit, isque damnatus mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, prælio victos, Syria expulit, Labieno eorum duce occiso. Quum vicinus Italiae hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret, & commercium annonæ inpediret, cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius fecerunt, ita ut Siciliam provinciam haberet. Præterea motus Africae & bella ibi gesta continet.

CXXVIII.

QUUM Sex. Pompeius rursus atrociniis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, præstaret, Cæsar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus præliis dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria prælio vicit, regemque eorum occidit. Judæi

quoque a legatis Antonii subacti sunt. Præ-
terea belli Siculi adparatum continet.

CXXIX.

ADVERSUS Sex. Pompeium vario
eventu navalibus præliis pugnatum est : ita
ut ex duabus Cæsaris classibus altera , cui
Agrippa præerat , vinceret ; altera , quam
Cæsar duxerat , deleta , expositi in terram
milites in magno periculo essent. Victus de-
inde Pompeius in Siciliam profugit. M. Le-
pidus , qui ex Africa velut ad societatem
belli , contra Sex. Pompeium a Cæsare ge-
rendi , trajecerat , quum bellum Cæsari quo-
que inferret , relictus ab exercitu , abrogato
triumviratus honore , vitam inpetravit. M.
Agrippa navali corona a Cæsare donatus est :
qui honos nulli ante eum habitus erat.

CXXX.

M. ANTONIUS, dum cum Cleopatra luxuriatur, tarde Mediam ingressus, bellum cum legionibus octodecim & sexdecim millibus equitum Parthis intulit: & quum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente, retro rediret, insecutis subinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est, viginti & uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit. Tempestates quoque infestas, super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est: quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

CXXXI.

SEX. POMPEIUS, quum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia

moliens, obpressus a legatis ejus, occisus est. Cæsar seditionem veteranorum, cum magna pernicie motam, inhibuit: Iapydas, & Dalmatas, & Pannonios subegit. Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, fide data perductum, in vincula conjici jussit, regnumque Armeniæ filio suo, ex Cleopatra nato, dedit; quam uxoris loco, jam pridem captus amore ejus, habere cœperat.

C X X X I I.

CÆSAR in Illyrico Dalmatas domuit. Quum M. Antonius ob amorem Cleopatrar, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque, finito triumviratus tempore, imperium deponere, bellumque moliretur, quod urbi & Italiæ inferret, ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugna

deinde navales & prœlia equestria secunda
Cæsaris referuntur.

C X X X I I I .

M. ANTONIUS, ad Actium classe victus,
Alexandriam profugit; obsessusque a Cæsare,
in ultima rerum desperatione, præcipue occisæ
Cleopatræ falso rumore impulsus, se ipse
interfecit. Cæsar, Alexandria in potestatem
redacta, Cleopatra, ne in arbitrium victoris
veniret, voluntaria morte defuncta, in urbem
reversus, tres triumphos egit: unum ex Illy-
rico, alterum ex Actiaca victoria, tertium
de Cleopatra, inposito fine civilibus bellis
altero & vigesimo anno. M. Lepidus, Lepidi,
qui triumvir fuerat, filius, conjuratione con-
tra Cæsarem facta, bellum moliens, obpres-
sus & occisus est.

C X X X I V.

CÆSAR, rebus compositis, omnibus provinciis in certam formam redactis, Augustus quoque cognominatus est: & mensis sextilis in honorem ejus adpellatus est. Quum ille conventum Narbone ageret, census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum adversus Bastarnas, & Mæsos, & alias gentes, a M. Crasso gestum, refertur.

C X X X V.

BELLUM a M. Crasso adversus Thracas, & a Cæsare adversus Hispanos gestum refertur; & Salassi, gens Alpina, perdomiti.

C X X X V I.

RÆTIA a Ti. Nerone & Druso, Cæsaris privignis, domita. Agrippa, Cæsaris gener, mortuus; & a Druso census actus est.

CXXXVII.

CIVITATES Germaniæ, cis Rhenum & trans Rhenum positiæ, obpugnantur a Druso; & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus. Ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, sacerdote creato C. Julio Verecundari Dubio Æduo.

CXXXVIII.

THRACES domiti a L. Pisone; item Cherusci, Tencteri, Chatti, aliæque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ a Druso referuntur. Octavia, soror Augusti, defuncta, antea amisso filio Marcello: cujus monumenta sunt theatrum & porticus, nomine ejus dedicata.

CXXXIX.

BELLUM adversus Transrhenanas gentes

a Druso gestum refertur. In quo inter primores pugnaverunt Seneſcius & Aneſcius tribuni, ex civitate Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero, frater Drusi, ſubegit. Pax cum Parthis facta eſt, ſignis a rege eorum, quæ ſub Crasso, & poſtea ſub Antonio capta erant, redditis.

C X L.

BELLUM adverſus Germanorum trans Rhenum civitates, geſtum a Druso, refertur. Ipſe ex fractura, equo ſuper crus ejus conlapſo, triceſimo die, quam id acciderat, mortuus eſt. Corpus a Nerone fratre, qui, nuncio valetudinis evocatus, raptim adcurſerat, Romam pervectum, & in C. Julii tumulo conditum. Laudatus eſt a Cæſare Auguſto vitrico, & ſupremis ejus plures honores additi.

ELOGIA AUCTORUM
AC JUDICIA DE TITO LIVIO,
CUM
FRAGMENTIS ALIQUOT.

Seneca pater Suaſoria 6.

QUOTIES magni alicujus mors ab historicis narrata est, toties fere totius consummatio vitæ, & quasi funebris laudatio redditur. Hoc semel atque iterum a Thucydide factum : idem in paucissimis personis usurpatum a Sallustio. Livius benignius, omnibus magnis viris præstitit. Sequentes historici multo id effusius fecerunt.

Mox eadem.

Ut est natura candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Livius; plenissimum testimonium Ciceroni reddidit.

Proæmio Lib. V. Controvers.

Pertinere ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener Titi Livii declamaverit, quamvis aliquo tempore suum populum habuit, quum illum homines non in ipsius honorem laudarent, sed in foceri ferrent.

Controvers. 24.

Titus Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam (*Res secundæ mire sunt vitis obtentui*) & tanquam translata, & tanquam corruptam dum transfertur, objiceret Sallustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat. Laudat, quem non timet: & facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucyde vincatur.

Controvers. 25.

Titus Livius de oratoribus, qui verba antiqua & sordida consecantur, & orationis obscuritatem, severitatem putant, aiebat Miltiadem rhetorem eleganter dixisse, *Ἐπὶ τῶν πλησίων μαίνονται.*

Velleius Paterculus Lib. I. c. 17.

Historicos, (ut & Livium quoque priorum ætati adstruas) præter Catonem, & quosdam veteres & obscuros, minus octoginta annis circumdatum ævum tulit.

Idem Lib. II. c. 36.

Pene stulta est inhærentium oculis ingeniorum enumeratio: inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabinusque, & consecutus Sallustium Livius, Tibullusque, & Naso.

Vale.

Valerius Maximus Lib. I. cap. ult.

Quia supra usitatam rationem excedentia attingimus, serpentis quoque a T. Livio curiose pariter ac facunde relata fiat mentio. Is enim ait in Africa apud Bagradam flumen, tantæ magnitudinis anguem fuisse, ut Atilii Reguli exercitum usu annis prohiberet: multisque militibus ingenti ore conreptis, compluribus caudæ voluminibus elisis, quum telorum jactu perforari nequiret, ad ultimum ballistarum tormentis undique petitam, silicum crebris & ponderosis verberibus procubuisse: omnibusque & cohortibus & legionibus ipsa Carthagine visam terribiliorem: atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporisque jacentis pestifero afflatu vicina regione polluta, Romana inde submovisse castra. Dicit belluæ etiam corium centum viginti pedes longum, in urbem missum.

Seneca filius Lib. I. de Ira, cap. 16.

Non est quod existimes verum esse, quod apud disertissimum virum Livium dicitur, *Vir ingenii magni magis quam boni*. Non potest illud separari: aut & bonum erit, aut nec magnum.

Idem Lib. de Tranquillitate, cap. 9.

Quadringenta millia librorum Alexandriae arserunt, pulcherrimum regię opulentię monumentum. Alius laudaverit, sicut Livius, qui

Tom. XII.

Q

elegantia regum curaque egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria.

Idem epistola 100.

Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cujus libri ad philosophiam pertinentes, pene totidem sunt, quot Fabiani. Cedam: sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem. Cedam, sed ut respondeam, In re tanta eminere est, & post duos esse. Nomina adhuc Livium. Scripsit enim & dialogos, quos non magis philosophiæ annumerare possis, quam historiæ; & ex professo philosophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum. Vide tamen quam multos antecedit, qui a tribus vincitur, & tribus eloquentissimis.

Idem Lib. V. Natur. quæst. cap. 18.

Nunc quod de Cæsare olim majore vulgo discutatum est, & a Tito Livio positum, *In incerto esse, utrum illum magis nasci reipublicæ profuerit, an non nasci, dici etiam de ventis potest.*

Idem epistola 46.

Librum tuum, quem mihi promiseras, accepi; & tamquam lecturus ex commodo, adaperui, ac tantum degustare volui. Deinde blanditus est

ipse, ut procederem longius. Qui quam disertus fuerit, ex hoc intelligas licet: brevis mihi visus est, quum esset nec mei nec tui corporis, sed qui primo aspectu aut T. Livii, aut Epicuri posset videri.

Fabius Quintil. Lib. I. Instit. Orat. c. 5.

Pollio deprehendit in Livio Patavinitatem.

Idem Lib. VIII. cap. 1.

Attica anus Theophrastum, hominem alioqui disertissimum, adnotata unius adfectione verbi, hospitem dixit: nec alio se id deprehendisse interrogata respondit, quam quod nimium Attice loqueretur. Et in T. Livio, miræ facundiæ viro, putat inesse Pollio Asinius quamdam Patavinitatem.

Lib. IX. cap. 2.

Apud Historicos reperiuntur obliquæ adlocutiones: ut in T. Livii primo statim libro, *Urbes quoque, ut cetera, ex infimo nasci.*

Lib. IX. cap. 4.

T. Livius hexametri exordio cœpit: *Facturusne operæ pretium sim.* Nam ita edidit: estque melius quam quomodo emendatur.

Lib. II. Instit. cap. 4.

Sæpe etiam quæri solet, de tempore, de loco, quo gesta res dicitur, nonnunquam de persona quoque: sicut Livius frequentissime dubitat, & alii ab aliis historici dissentiant,

Lib. II. cap. 6.

Ego optimos quidem, & statim, & semper (legi scriptores,) sed tamen eorum candidissimum quemque, & maxime expositum, velim: ut Livium a pueris magis quam Sallustium: & hic historiæ majoris est auctor: ad quem tamen intelligendum jam profectu opus fit. Cicero; ut mihi quidem videtur, & jucundus incipientibus quoque, & apertus est satis: nec prodesse tantum, sed etiam amari potest: tum (quemadmodum Livius præcipit) *ut quisque erit Ciceroni simillimus.*

Lib. X. cap. 1.

Fuerit igitur brevitatis illa tutissima, quæ est apud Livium, in epistola ad filium scripta: *Legendos Demosthenem atque Ciceronem; tum ita ut quisque esset Demostheni & Ciceroni simillimus.*

Eodem capite.

Neque illa Sallustiana brevitatis, qua nihil apud aures vacuas atque eruditatis potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem, & sæpius ineruditum, captanda nobis est: neque illa Livii lactea ubertas satis docebit eum, qui non speciem expositionis, sed fidem querit.

Post multa ibidem.

At non historia cesserit Græcis, nec obponere Thucydidi Sallustium verear: nec indigetur

sibi Herodotus æquari T. Livium, quum in nar-
 rando miræ jucunditatis, clarissimique candoris,
 tum in concionibus supra quam enarrari potest,
 eloquentem: ita dicuntur omnia quum rebus,
 tum personis adcommodata. Sed adfectus quidem,
 præcipue eos qui sunt dulciores, ut parcissime
 dicam, nemo historicorum commendavit magis:
 ideoque immortalem illam Sallustii velocitatem
 diversis virtutibus consecutus est. Nam mihi
 egregie dixisse videtur Servilius Nonianus, pares
 eos magis quam similes.

Plinius Præfat. Hist. Natur. ad Vespas. Imp.

Equidem ita sentio, peculiarem in studiis
 causam eorum esse, qui, difficultatibus victis,
 utilitatem juvandi prætulerunt gratiæ placendi.
 Idque jam & in aliis operibus ipse feci, & pro-
 fiteor mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum,
 in historiarum suarum, quas repetit ab
 origine urbis, quodam volumine sic orsum:
Satis jam sibi gloriæ quæsitum, & potuisse se desinere,
ni animus inquietus pasceretur opere. Profecto enim
 populi gentium victoris, & Romani nominis
 gloriæ, non suæ, composuisse illa decuit. Majus
 meritum esset, operis amore, non animi causa
 perseverasse; & hoc populo Romano præstitisse,
 non sibi,

*Cornelius Tacitus, oratione Cremutii Cordi, Lib. IV.
Annal. c. 34.*

Brutum & Cassium laudavisse dicor : quorum res gestas quum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. T. Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus inprimis, Cn. Pompeium tantis laudibus rulit, ut Pompeianum eum Augustus adpellaret : neque id amicitia eorum obsecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam latrones & parricidas, quæ nunc vocabula inponuntur, sæpe ut insignes viros nominat.

Suetonius Tranquillus, Calligula c. 34.

Sed & Virgilii & T. Livii scripta & imagines, paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoverit : quorum alterum, ut nullius ingenii minimæque doctrinæ ; alterum, ut verbosum in historia negligentemque, carpebat.

Idem Claudii c. 41.

Historiam in adolescentia, hortante T. Livio ; Sulpicio vero Flavio etiam adjuvante, scribere adgressus est.

Idem Domitiani cap. 10.

Metium Pompeianum, quod habere Imperatoriam genesin vulgo ferebatur, & quod depic-

tum orbem terræ in membranis, concionesque regum ac ducum ex T. Livio circumferret, (interemit.)

Plutarchus.

Auctoritatem Livii adducit in vitis Camilli, Marcelli, Catonis Majoris, Flaminini, Sullæ, Luculli, Cæsaris, item quæstione Romana 25. sed sine elogio.

*Martialis Lib. XIV. Epigr. 190. de Livio
in membranis.*

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea non totum bibliotheca capit:

Plinius Junior, Lib. II. epist. 3.

Nunquamne legisti, Gaditanum quemdam,
T. Livii nomine gloriaque commotum, ad vi-
sendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse,
statimque, ut viderat, abiisse?

*Stattius Papinius Lib. IV. Sylv. 7. ad Maximum
Junium.*

Sed tuas artes puer ante discat,
Omne quæ mundi senium remensus,
Orsa Sallusti brevis, & Timavi
Reddis alumnum.

*Justinus, qui Trogum contraxit, Lib. XXXVIII,
Histor. cap. 3.*

Pompeius Trogus in Livio & in Sallustio reprehendit, quod conciones directas pro sua oratione operi suo inferendo, historiæ modum excefferint.

Ausonius de Staphylilio rhetore.

Grammaticæ ad Scaurum atque Probum;
promptissime rhetor,
Historiam callens Livii & Herodoti.

Flavius Vopiscus in Aureliano.

Adferente Tiberiano, quod Pollio multa in-
curiose, multa breviter prodidisset; me contra
dicente, neminem scriptorum, quantum ad histo-
riam pertinet, non aliquid esse mentitum; pro-
dente quin etiam, in quo Livius, in quo Sal-
lustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo deni-
que Trogus, manifestis testibus convincerentur,
pedibus in sententiam transitum faciens, ac ma-
num porrigens jucundam (*) præterea, *Scribe,*
inquit, *ut libet: securus quod velis dicas, habiturus*
mendaciorum comites, quos historica eloquentia mi-
ramur auctores,

Idem in Probo.

Cn. Pompeium tribus fulgentem triumphis;
belli Piratici, belli Sertoriani, belli Mithridatici

(*) Salmasius legit *jocando,*

multarumque rerum gestarum majestate sublimem, quis tandem nosset, nisi eum M. Tullius, & T. Livius in literas retulissent?

Idem ibid.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Salustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, in vita Principum & temporibus dirigendis, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, Gargilium Martialem, Julium Capitolinum, Ælium Lampridium, ceterosque, qui hæc & talia, non tam diserte quam vere, memoriæ prodiderunt.

Censorinus Lib. de die Natali cap. 17.

Titus Livius libro CXXXVI. Eodem anno ludos seculares Cæsar ingenti adparatu fecit, quos centesimo quoque anno (is enim terminus seculi) fieri mos.

Eusebius in Chronico.

Ea quæ de Catilina, Cethego, Lentulo, & consule Cicerone, Sallustius scribit & Livius, hoc gesta sunt tempore.

Idem.

Messala Corvinus orator nascitur, & T. Livius Patavinus scriptor historicus.

Idem.

Livius Historicus Patavii moritur.

D. Hieronymus in Proœmio in Daniele:

Ad intelligendas extremas partes Danielis, multiplex historia Græcorum necessaria est . . . præcipueque nostri Livii, & Pompeii Trogi, atque Justini; qui omnem extremæ visionis nartrant historiam, & post Alexandrum usque ad Cæsarem Augustum, Syriæ & Ægypti, id est, Seleuci & Antiochi, & Ptolemæorum, bella describunt.

Idem Epistola ad Paullinum, tom. III.

Ad Titum Livium, lacteo eloquentiæ fonte manantem, de ultimis Hispaniæ Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus seculis celebrandumque miraculum, ut tantam urbem ingressi, aliud extra urbem quærerent.

Sidonius Apollinaris Paneg. Anthemii.

— vel quidquid in ævum

Mittunt Euganeis Patavina volumina chartis.

Cassiodorus.

C. Cæsar VI. & M. Agrippa III.

His consulibus Cæsar leges protulit, iudices ordinavit, provincias disposuit, & ideo Augustus cognominatus est : cujus temporibus floruerunt Virgilius, Horatius, & Livius.

FRAGMENTA DUO LIVII DE CICERONE.

Ex Seneca patre, Suasoria sexta.

M. CICERO, sub adventum Triumvirorum cesserat urbe, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quam Cæsari Cassium & Brutum, posse. Primo in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Caieta navim conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum, quum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit : regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe servata*. Satis constat servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum : ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod fors iniqua cogeret, jussisse. Prominenti ex lectica, præbentique inmotam cervicem,

caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit : manus quoque , scripsisse in Antonium aliquid exprobrantes , præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium , jussuque ejus inter duas manus in Rostris positum , ubi ille consul , ubi sæpe consularis , ubi eo ipso anno adversus Antonium , quanta nulla umquam humana vox cum admiratione eloquentiæ , auditus fuerat. Vix adtollentes (*) lacrymis oculos homines , intueri trucidata membra ejus poterant.

I B I D E M.

VIXIT tres & sexaginta annos : ut , si vis abfuisse , ne inmaturo quidem mors videri possit. Ingenium & operibus , & præmiis operum felix. Ipse fortunæ diu prosperæ , & in longo tenore felicitatis , magnis interim ictus vulneribus , exilio , ruina partium pro quibus steterat , filiæ morte , exitu tam tristi atque acerbo , omnium adverforum nihil , ut viro dignum erat , tulit , præter mortem : quæ , vere æstimanti , minus indigna videri potuit , quod a victore inimico nihil crudelius passurus erat , quam quod ejusdem fortunæ compos ipse fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit , vir magnus , acer , memorabilis fuit , & in cujus laudes persequendas Cicerone laudatore opus fuerit.

(*) Gron. legit præ lacrymis,

FRAGMENTUM LIVII
DE CATONE.

Ex Hieronym. Prol. Lib. II. in Oseam.

Cujus (Catonis) gloriæ neque profuit quisquam laudando, nec vituperando quisquam nocuit; quum utrumque summis præditi fecerint ingeniis.

F I N I S.

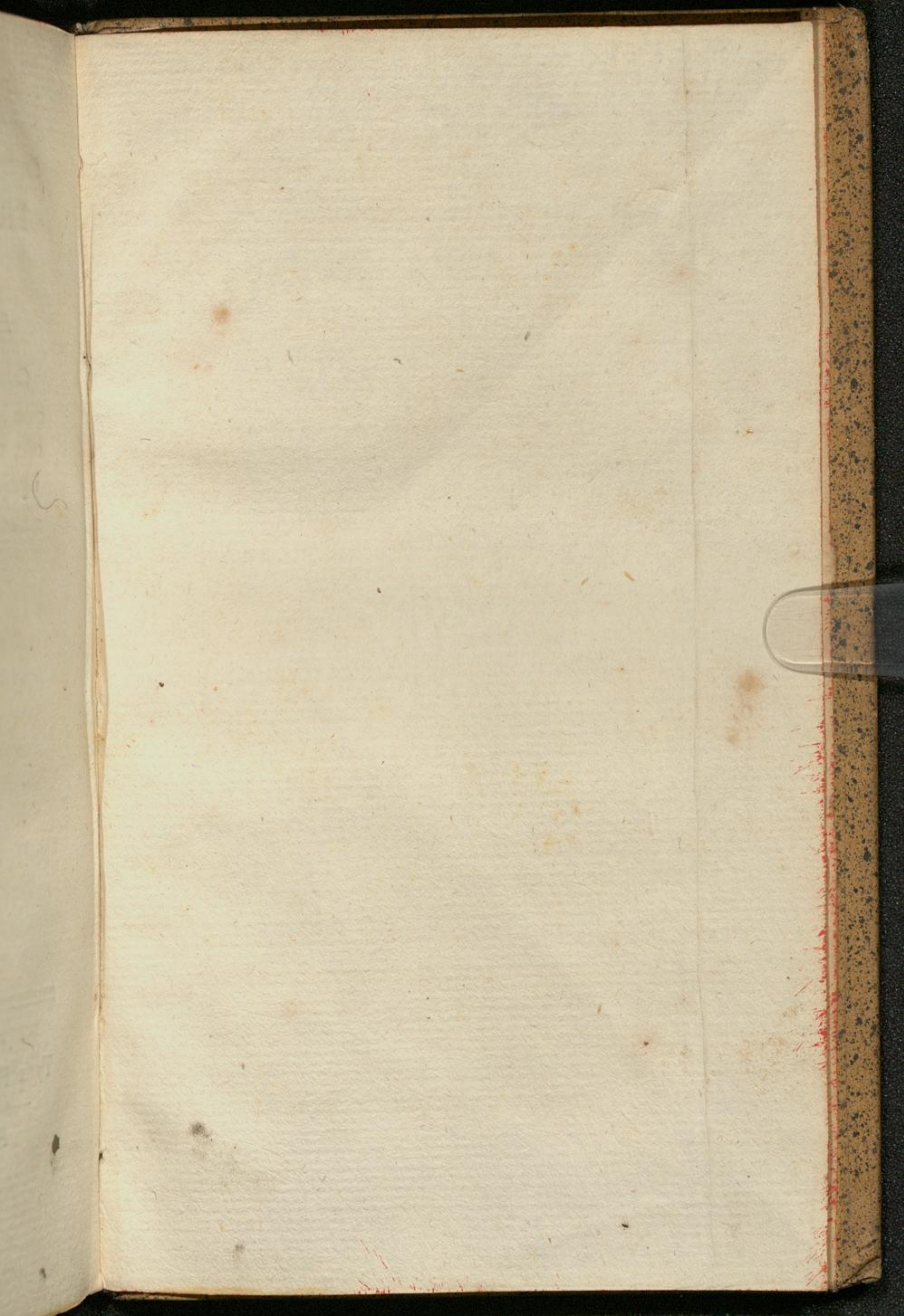

ARGENTORATI,
Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT,

PERMISSU SUPERIORUM,

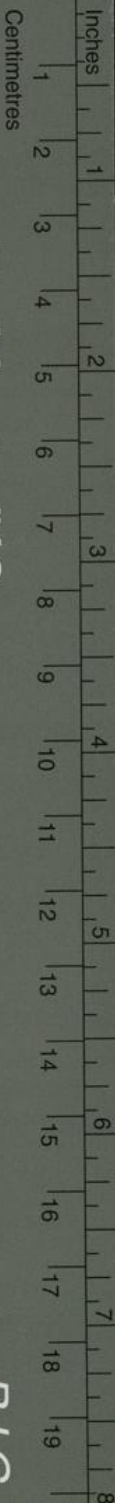
Faint red handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side, is visible along the left edge of the page.

— Grauskala #13 —

B.I.G.

- A 1 2 3 4 5 6 **M** 8 9 10 11 12 13 14 15 **B** 17 18 19

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta	White	3/Color	Black
[Blue patch]	[Cyan patch]	[Green patch]	[Yellow patch]	[Red patch]	[Magenta patch]	[White patch]	[3/Color patch]	[Black patch]

